

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-
ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**
**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE**

**Реалії та перспективи соціально-
економічного розвитку під час війни**
**Realities and prospects of socio-economic
development during the war**

**8 листопада 2024 р.
м. Черкаси, Україна**

**November 8, 2024
Cherkasy, Ukraine**

**EASTERN EUROPEAN
CENTER FOR SCIENTIFIC
RESEARCH**

Міжнародна науково-
практична конференція

**Реалії та перспективи
соціально-економічного
розвитку під час війни**

Матеріали

8 листопада 2024 р.

м. Черкаси, Україна

**EASTERN EUROPEAN
CENTER FOR SCIENTIFIC
RESEARCH**

International scientific
and practical conference

**Realities and prospects of
socio-economic development
during the war**

Proceedings

November 8, 2024

Cherkasy, Ukraine

Реалії та перспективи соціально-економічного розвитку під час війни : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Східноєвропейський центр наукових досліджень (Черкаси, 8 листопада 2024 р). Research Europe, 2024. 154 с.

До збірника ввійшли матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Реалії та перспективи соціально-економічного розвитку під час війни", яка відбулася 8 листопада 2024 року. Збірник розрахований на науковців, освітян, студентів, державних службовців, представників бізнесу та широку громадськість.

Робочі мови конференції: українська, англійська та німецька.

Публікується в авторській редакції

Матеріали збірника подаються в авторській редакції та публікуються мовою оригіналу. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наведених фактів, власних імен, цитат, статистичних даних, галузевої термінології та іншої інформації.

Відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права", при використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника, посилання на авторів і видання є обов'язковим.

**Research
Europe.org**

© Східноєвропейський центр наукових досліджень, 2024
© Research Europe, 2024

Офіційний сайт: researcheurope.org

UDC 33

Realities and prospects of socio-economic development during the war : proceedings of the International scientific and practical conference / Eastern European Center for Scientific Research (Cherkasy, 2024, November 8). Research Europe, 2024. 154 p.

The collection includes the proceedings of the International scientific and practical conference "Realities and prospects of socio-economic development during the war", which took place on 8th November 2024. The collection is aimed at scientists, educators, students, government officials, business representatives, and the wider public.

Working languages of the conference: Ukrainian, English, and German.

Published in the author's edition

The collection's proceedings are presented in the author's edition and published in the original language. The authors of published materials hold complete responsibility for the precision of facts, proper nouns, quotes, statistical data, industry terminology, and other information presented.

According to the Ukrainian Law on Copyright and Related Rights, it is mandatory to cite the authors when using scientific ideas and materials from this collection.

**Research
Europe.org**

**EASTERN EUROPEAN
CENTER FOR SCIENTIFIC
RESEARCH**

© Eastern European Center
for Scientific Research, 2024
© Research Europe, 2024

Official website: researcheurope.org

ЗМІСТ
TABLE OF CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА
SECTION 1. ECONOMICS

Грицина Л. А., Харун О. А.

Наукова аргументація у методологічній системі економічної науки..... 11

Захаров Д. С.

Реалії та перспективи соціально-економічного розвитку громадського транспорту під час війни..... 14

Кобеля-Звір М. Я.

Гранти і пріоритети програми Європейської Комісії "Erasmus+" для освітньої галузі..... 18

Кобилінський О. Ю.

Логістичні проблеми та шляхи їх вирішення на торговельних підприємствах під час війни..... 21

Лесюк В. С.

Визначення та оцінка ключових показників конкурентного середовища аграрних підприємств..... 24

Москвяк Я. Є.

Прогнозна аналітика у фінансах на базі ШІ: зміни підходів до оцінки ризиків і прийняття рішень..... 26

Смолич Д. В.

Аналіз даних з використанням програмного забезпечення – важливий етап виконання дослідження діяльності неурядових організацій..... 30

СЕКЦІЯ 2. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ
SECTION 2. FINANCE, BANKING AND INSURANCE

Buz, A.

Konzeptuelle Postulate der bimodalen Methodologie in der wissenschaftlichen Forschung internationaler Finanzen..... 33

Єськова А. М.

Вплив фінансової грамотності на подолання упередження під час сприйняття економічної інформації суспільством в умовах кризи..... 41

Кондрацька Н. М., Ярута Н. А.

Перспективи застосування штучного інтелекту у галузі фінансів..... 45

Маслов Р. Ю., Дмитрук Н. Ю.

Роль податкової системи у фінансовій безпеці держави..... 49

СЕКЦІЯ 3. МЕНЕДЖМЕНТ

SECTION 3. MANAGEMENT

Абушов Т. А.

Стан та перспективи розвитку транспортної галузі в Україні як передумова відновлення вітчизняної промисловості..... 53

Вакуленко С. В., Білоцерківський О. Б.

Управління персоналом як складова частина системи забезпечення якості..... 56

Живко З. Б., Бойко Р. І.,

Грибань В. Є., Кравчута С. М.

Шляхи удосконалення процесу управління фінансово-економічної безпеки підприємства..... 59

Кас'ян Б. О.

Принципи стратегічного управління ланцюгами поставок в умовах воєнного часу..... 62

Кащенко К. Д., Миколайчук І. П., Сичова Н. В.

Дауншифтинг vs професійне вигорання працівників в реаліях війни..... 65

Kirian, O., Kononenko Y., Bezuhla, J.

Formation of program-target measures for management of financial and economic activities of enterprises..... 70

СЕКЦІЯ 4. МАРКЕТИНГ

SECTION 4. MARKETING

Гавриш Я. В.

Материнські блоги: масовокомунікаційний та маркетинговий аспект..... 73

Глитень С. В.

Соціальні мережі як інструмент
комунікацій під час криз. 79

Дерев'янюк М. С.

Маркетингові виклики та ризики для ЛГБТК+ бізнесу. 83

Овчарук Ю.

Скульптура як інструмент комунікацій та маркетингу. 87

Чорна О. Ю.

Інтеграція корпоративної соціальної відповідальності
в маркетингову діяльність агрохолдингу. 92

СЕКЦІЯ 5. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

SECTION 5. PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

Бородіна Є. О.

Загрози та проблеми забезпечення
національної безпеки України у воєнний період. 96

Литвинюк Я. М.

Digital transformation as a catalyst for
combating corruption in public administration. 98

Шведа Н. М., Цируль М. Ю.

Особливості підвищення кваліфікації
держслужбовців в Україні. 100

СЕКЦІЯ 6. ТУРИЗМ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА

SECTION 6. TOURISM, HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS

Іванова О. А.

Формування системи мотивації персоналу
готельно-ресторанного бізнесу в сучасних умовах. 104

Stepanov, V.

State policy in the field of tourism. 106

СЕКЦІЯ 7. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

SECTION 7. AGRICULTURE

Джус Г. М.

Ключові аспекти розвитку сільських територій
на Прикарпатті у післявоєнний період. 110

Мороз О. С., Фурман В. М., Люсак А. В.

Моніторинг впливу доломітового борошна
на продуктивність та якість пшениці озимої..... 114

Скрипник Н. В.

Вплив зміни клімату на поширення
інвазійних видів в Україні..... 118

СЕКЦІЯ 8. ІНЖЕНЕРІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

SECTION 8. ENGINEERING AND TECHNOLOGY

Zakladnyi, O.

Advanced efficiency monitoring
of electromechanical systems..... 121

СЕКЦІЯ 9. ПРАВО

SECTION 9. LAW

Наливайко І. О.

Соціальні стандарти в умовах зміни клімату:
правові аспекти соціальної захищеності в
епоху екологічних викликів..... 124

Руденко К. В.

Визначення місця проживання
дитини під час воєнного стану..... 126

СЕКЦІЯ 10. ПЕДАГОГІКА

SECTION 10. PEDAGOGY

Борачук С. В.

Основні загрози цифрової безпеки в освіті..... 130

Марищук І.-В. В., Гораш К. В.

Впровадження освітніх інноваційних
проектів як наукова проблема..... 132

Матвієнко В. О., Химич М. А.

Проблеми та можливості впровадження педагогіки
партнерства в сучасній освітній практиці..... 136

Моложон К. О.

Аспекти професійної підготовки викладачів
природничих наук в умовах інтеграції української
освіти в європейський освітній простір..... 140

Подоляк М. В.

Несвідома пам'ять у процесі вивчення іншомовних
слів з використанням флеш-карток студентами ЗВО..... 143

Попова І. О., Чаусов С. В.

Вдосконалення професійних компетентностей
здобувачів-енергетиків при вивченні
теоретичних основ електротехніки..... 148

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА
SECTION 1. ECONOMICS

УДК 330.1

JEL Classification: A11, B41, B49

Грицина Л. А.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин,
Хмельницький національний
університет, м. Хмельницький

Харун О. А.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин,
Хмельницький національний
університет, м. Хмельницький

**НАУКОВА АРГУМЕНТАЦІЯ У МЕТОДОЛОГІЧНІЙ
СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ**

Методологія економічної науки є результатом еволюції філософської та економічної думки як відповідь на вимоги та потреби суспільства, що є характерними для кожного історичного моменту. Зважаючи на складність економічних відносин, що сформувались за часів інтернаціоналізації та глобалізації економіки, сучасна методологія економічної науки об'єднує у собі широкий спектр принципів, підходів, методів та прийомів, які дозволяють отримати не лише теоретичні пояснення, а й практичні рекомендації щодо вирішення існуючих проблем. Одним з базових методів науки починаючи із стародавніх часів виступає метод аргументації, який наразі перетворився на елемент міждисциплінарних досліджень, що дозволяє розглядати його як невід'ємну складову сучасної методології економічної науки.

Слово "аргументація" походить від латинських слів *argumentum*, що означає "пояснення", "основа доведення", "доказ". Найбільш ранні згадування про аргументацію датуються періодом існування Стародавньої Індії та Греція, де процес аргументації розглядався як мистецтво переконання під час публічних виступів. В стародавні часи можна виділити два основних підходи до аргументації. Перший пов'язаний із формуванням діалектики як мистецтва переконання, другий – із софістикою як способом досягнення

практичної користі. Логічний підхід до аргументації став характерною рисою періоду середньовіччя. Розвиток природничих наук у наступних століттях посилює значення емпіричних даних при аргументації. Сучасний етап розвитку аргументації характеризується поєднанням прийомів формальної та неформальної логіки при доведенні [1].

Аргументація є цілеспрямованою діяльністю на посилення або послаблення переконання, що припускає ведення діалогу між учасниками для досягнення поставленої мети. Поширеним є поділ аргументації на емпіричну та теоретичну. Емпірична аргументація звертається безпосередньо до дійсності і використовує такі поширені методи як експеримент, чи спостереження. Невід'ємною складовою емпіричної аргументації є посилення на досвід, на емпіричні дані. Теоретична аргументація передбачає використання вже відомих положень для доведення своєї думки, при цьому застосовуються різноманітні теоретичні методи дедукції, індукції, аналізу та синтезу тощо [2].

Подібний підхід до вивчення аргументації підкреслює багатогранність даного процесу та дозволяє врахувати зміни у розвитку наукового співтовариства спричинені об'єктивними історичними процесами та суб'єктивними змінами соціального характеру.

Тривалий період розвитку аргументації як наукового методу дозволив сформувати значну кількість підходів до видів, способів, моделей та правил реалізації аргументації.

За способами реалізації розрізняють логічну (або раціональну) і прагматичну (або риторичну, емоційну) аргументацію. Перша апелює до раціонального мислення та логічних зав'язків між явищами, друга базується на суб'єктивній точці зору учасників. Аргументацію можна диференціювати на основі методу її побудови, включаючи причинну, пряму та непряму аргументацію. Причинова аргументація – це обґрунтування тези шляхом наведення причинно-наслідкового зв'язку між аргументами і тезою. Пряма аргументація – це вид аргументації, під час якої наводять аргументи, що безпосередньо обґрунтовують тезу. Непряма аргументація – це вид аргументації, під час якої істинність тези встановлюється за допомогою використання суперечних до тези висловлень. Крім того, аргументація може бути класифікована за структурою на просту (один) і складну (включає кілька аргументів). За структурою складну аргументацію поділяють на: підрядну, сурядну та множинну. Фундаментальні принципи побудови структурних компонентів аргументації включають правила тези, правила аргументації та правила демонстрації. Відступ від цих правил призводить до використання протилежного способу аргументації – спростування [3-9].

Сучасний етап розвитку аргументації об'єднує формальні та неформальні логічні прийоми, що є результатом історичної еволюції філософської та економічної думки. Формальна логіка забезпечує набір правил щодо структурних елементів аргументації, необхідних для її перевірки. З точки зору формальної логіки у сучасній теорії аргументації існує чіткий перелік вимог щодо структурних елементів аргументації без яких доведення останньої є неможливим – це правила тези, що стверджує що теза повинна бути визначеною (чіткою та ясною), а також тотожною собі (незмінною); правила аргументів, що вимагає встановлення їх попередньої істинності та доведеності до включення їх у структуру аргументації; правила демонстрації, тобто обґрунтування та дотримання зв'язку між різними елементами у процесі аргументації. Неформальна логіка розглядає аргументацію як форму діалогу, що включає природну мову та практичні приклади. Оцінка успішності аргументації здійснюється у системі понять "хороша-погана", а успіх аргументації визначається через такі поняття, як достовірності (*credibility*), прийнятності (*acceptability*) та ймовірності (*probability*) аргументації [6-8].

Підсумовуючи вище зазначене варто наголосити на тому, що тривалий період еволюції методу аргументації дозволив сформувати унікальний синтез прийомів та підходів до обґрунтування та захисту нових ідей та тверджень, який поєднує елементи формальної та неформальної логіки, що дозволяє апелювати як до фактів, так і до практичних прикладів.

Список використаних джерел

1. Горохова І. В. Історія осмислення проблематики аргументації. Гілея: науковий вісник. 2015. Вип. 95. С. 273-278.
2. Чорнобай О. Л. Теорія аргументації: основні філософсько-правові аспекти. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки. 2016. № 837. С. 362-372.
3. Торговець Ю. І. Метафора як засіб емоційної аргументації у текстах сучасного американського соціально-політичного есе. *Studia philologica*. 2014. Вип. 3. С. 54-58.
4. Янісів М. П., Іщук М. М. Аргументація як основа формування дискусійної компетенції. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2017. Вип. 12. С. 283-288.
5. Чорнобай О. Доведення (доказ) і спростування як види аргументації. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки. 2016. № 855. - С. 264-273.
6. Матвієнко І. С. Теорія аргументації: формальна *contra* неформальна. Філософські обрії. - 2020. Вип. 43. С. 63-70.

7. Юркевич О. М. Раціональність аргументації: логічні правила та значення. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, соціологія, політологія. Том 1. № 48 (2021). С. 70–81.

8. Ущатовська Г. В. Проблема неформальної оцінки аргументації. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. 2013. Вип. 4. С. 64-67.

9. Доронкіна Н. Прагматичний напрямок аргументації у жанрі науково-технічної статті. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Філологічні науки. 2015. Вип. 138. С. 518-521.

УДК 330.342.3

JEL Classification: R40, H56, O18

Захаров Д. С.,

канд. техн. наук, докторант

кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування,

Харківський національний університет міського

господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Повномасштабна агресія проти нашої держави хибним образом відбилася на роботі міського громадського транспорту майже по всій території України. Так, наприклад, в містах Харків та Херсон електротранспорт був в значній мірі пошкоджений або викрадений, зруйнована транспортна інфраструктура, стали непридатними для роботи електродепо. Міста своїми силами відновили роботу електротранспорту, полагодили інфраструктуру, закупили або отримали від країн-партнерів нові та вживані одиниці рухомого складу, переважна кількість яких є автобусами різної пасажиромісткості та новітні для нашої країни батарейні транспортні засоби.

Однією з ключових проблем громадського транспорту України є кадрова проблема, яка посилилась у зв'язку з відтоком працездатного населення закордон та мобілізацією. Всі міста відчувають нестачу водіїв, а особливо – нестачу технічного персоналу. Крім іншого, досі відсутня програма по підготовці кадрів всіх рівнів для громадського транспорту на державному рівні.

Залишається проблемним питанням приведення існуючого законодавства до реалій сьогодення. Для громадського транспорту досі існує розділення на громадський електро- та громадський автомобільний транспорт. Це варто виправити, тому що це накладає негативний "присмак" при впровадженні єдиного електронного квитка та при розробці мультимодальної системи міського громадського транспорту для кожного з міст України. Треба наразі об'єднати ці види громадського транспорту, встановивши для них єдині правила перевезення пасажирів та єдині правила користування громадським транспортом.

Крім того, розвиток міського громадського транспорту в період війни потребує державної підтримки. Після того, як увесь громадський транспорт було передано на баланс міських рад, його державна підтримка припинилась майже повністю. Міські ради оплачують транспортну роботу, надають фіндопомогу, відшкодовують вартість перевезень пільгових категорій пасажирів. Раніше держава надавала електротранспорту пільги по оплаті електроенергії, надавала держсубвенції, в держбюджет були закладені значні кошти на придбання рухомого складу та будівництво/модернізацію транспортної інфраструктури. Зараз цього не спостерігається.

Щодо придбання одиниць рухомого складу під час війни, то реалії цього процесу такі. На законодавчому рівні (законодавство про локалізацію) прийняте рішення, що 15% складових рухомого складу має бути вітчизняного виробництва. Отже, закупівля рухомого складу має додержуватись цих правил. Вітчизняні виробники транспортних засобів скаржаться, що їхні потужності зовсім не завантажені. А експлуатаційники-транспортники, навпаки вважають, що країна не в змозі запропонувати рухомий склад з дотриманням законодавства про локалізацію. Існує думка, що "Луцький автоскладальний завод № 1" має можливість випускати 6000 одиниць автобусів, тролейбусів та електробусів на рік, комерційні підприємства "Електронмаш" та "Еталон" – кожне по 500 автобусів та електробусів на рік, є й інші вітчизняні виробники такої продукції. Але підприємства не можуть прийняти участь в тендерах по закупівлі рухомого складу для міського громадського транспорту через кваліфікаційні вимоги тердерів, які вони не можуть подолати.

Зараз дуже поширена думка, що майбутнє українського електротранспорту за електробусами – екологічним, маневреним та пасажиромістким рухомим складом. Але ця тенденція має і зворотній бік. По-перше, це невирішена проблема з мережею зарядних станцій для них, особливо в центральних районах міст з історично сформованою щільною забудовою, куди важко дотягнути необхідні потужності. Пробіг транспорту

суттєво скорочується (аж до 40 %) при необхідності обігріву салону в холодну пору року, тобто підзарядка має бути частішою, – це по-друге. Крім того, правила використання електротранспорту забороняють приєднуватись до їхньої інфраструктури стороннім користувачам, і це є проблемою при влаштуванні зарядних станцій. І, по-третє, досі не вирішене питання з утилізацією несправних та відслуживших свій термін батарей.

Ми, українці, і вчені-економісти не є виключенням, часто посилаємось на закордонний досвід експлуатації новітніх видів громадського транспорту, зокрема, на використання електробусів в міських громадських перевезеннях. Але це виявляється небезпечним. Багато міст в Європі та США в період дешевого дизельного палива відмовились від мережі електротранспорту, замінивши трамвайні і тролейбусні лінії на мережу дизельних автобусів, залишивши єдиним електротранспортом в містах – метрополітени. Повернення до електротранспорту в розумінні заміни дизельних автобусів електричними проходило в період, коли транспортна інфраструктура трамваїв і тролейбусів відсутня в цих містах вже 40-60 років. В Україні ситуація інша. Тому заміна видів електротранспорту в Україні має проходити з урахуванням того, що наша трамвайна та тролейбусна інфраструктура працює та відновлюється. Дехто вважає, що нова транспортна інфраструктура важливіша за новий рухомий склад, бо стан українських доріг здатен "вбити" будь-який рухомий склад, навіть самий новий та прогресивний.

Тепер до вибору видів електротранспорту, що має бути придбаний для українських міст під час війни. На чому зупинити свій вибір? На автобусах, електробусах чи на тролейбусах з автономним ходом? Звернемося до досвіду наших сусідів. Прага (столиця Чехії та, як відомо, потужний виробник тролейбусів і трамваїв) мала провести дослідження щодо використання електробусів в умовах цього міста. Електробуси в Празі почали використовувати на найбільш завантажених маршрутах. Експлуатували різні види електробусів: із нічною підзарядкою та з підзарядкою на кінцевих зупинках. Обидві ці види електробусів виявились неефективними та такими, що поступалися в ефективності старому доброму тролейбусу. Тому зараз в Празі успішно реалізується програма по переведенню автобусних маршрутів в режим тролейбусних з автономним ходом. Саме тролейбуси з автономним ходом виявились найпривабливішим з економічної точки зору видом громадського транспорту. Цього висновку дійшли як українські вчені та експлуатаційними, так і дослідники з Австрії, Німеччина та Чехії. Проведені розрахунки підтвердили, що тролейбуси з автономним ходом виграють у електробусів за цілим рядом економічних

критеріїв: вартості одиниці рухомого складу, вартості одиниці транспортної роботи, енергоефективності, тривалості періоду експлуатації без поломок та за всіма параметрами екологічності.

Ще одне важливе питання: чи повинен громадський транспорт залишатися переважно комунальним? Чи може розвиток громадського транспорту розглядатися як розвиток транспорту приватної форми власності? Чи можуть приватні перевізники обслуговувати, наприклад, електробуси нарівні з обслуговуванням дизельних автобусів? І тут постає одвічне питання економічної вигоди використання того чи іншого виду рухомого складу та законодавчої невідповідності реаліям часу. Наприклад, кошти, отримані у вигляді плати за проїзд, мають надходити в єдине місце в повному обсязі, а тільки потім розподілятися між перевізниками в незалежності від форми власності останнього, а в залежності від виконаної транспортної роботи. І це має бути закріплено на законодавчому рівні.

Має бути переглянута транспортна система міст. Бо пасажиропотоки за останні три роки суттєво змінилися, а сучасні тенденції розвитку міського громадського транспорту вимагають зробити його по-справжньому мультимодальним: з єдиним квитком на всі види транспорту, що має діяти певний проміжок часу, з узгодженими розкладами руху між всім наявними в місті видами громадського транспорту, без дублювання маршрутів, зі зручними пересадковими вузлами, з оптимальною маршрутною мережею, що не є константою, а є гнучкою системою й таке інше.

Судячи з тих пунктів перетворення роботи міського громадського транспорту, що були висвітлені в даному докладі, міський громадський транспорт чекає низка важливих державних, інституційних, законодавчих, управлінських та техніко-технологічних перетворень, що мають вплинути на сталу роботу галузі, підвищити її економічну складову, зробити вітчизняний транспорт більш привабливим для інвесторів. Виконання цих заходів дозволить "пересадити" частку населення з приватних авто на громадський транспорт, що розвантажить переповнені автошляхи та позитивно вплине на стан міського повітря. Ще є багато питань, над якими треба попрацювати. Це і раціональне розміщення зупинок, і облаштування виділених смуг для транспорту на автошляхах, і включення в транспортну систему міст засобів мікромобільності, що теж визнані окремим видом громадського електротранспорту, і розробка та впровадження заходів з підвищення безпеки на дорогах, і перебудова роботи світлофорних об'єктів, і підвищення інформаційної складової роботи громадського транспорту.

УДК 334.012.63/.64 : 355(477)
JEL Classification: I22, F53, O19

Кобеля-Звір М. Я.,
канд. екон. наук, доцент кафедри
підприємництва, торгівлі та логістики,
Львівського торговельно-економічного
університету, м. Львів

ГРАНТИ І ПРІОРИТЕТИ ПРОГРАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ "ERASMUS+" ДЛЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Наприкінці 80-х років для Європейського Союзу все більшої ваги почала набувати ідея значущості людських ресурсів з метою підвищення конкурентоспроможності економік країн її членів. У цьому контексті з 1986 року розпочався обмін студентами, викладачами та учнями. У 1987 році Європейська комісія затвердила програму Еразмус [1]. Її основною метою було сприяння співпраці між університетами та мобільності студентів у кордонах ЄС. З 1995 року програма Еразмус стала складовою програми Socrates, яка у січні 2000 року була замінена програмою Socrates II (Сократ II). З початку 2007 року її замінила програма "Навчання протягом життя", що передбачала вже не тільки навчання, а й стажування для студентів, а також навчання викладацького складу. Під назвою "Еразмус+" 1 січня 2014 року розпочала дію програма для підвищення навичок та працездатності у сфері освіти, професійної підготовки, молоді та спорту. Програма об'єднує в собі освітню програму "Молодь у дії" (Youth in Action), а також п'ять попередніх програм у сфері вищої освіти для країн, що не входять у Європейський Союз (Erasmus mundus, Tempus, Alfa, Edulink та програма співпраці з розвиненими країнами), в одну загальну програму. Завдяки грантовим інструментам "Еразмус+" створює можливості навчатися, здобувати професійні знання та вміння, набувати досвіду. Крім того, програма пропонує фінансову підтримку для проектів у сфері спорту [1, 2].

Цілями Erasmus+ є підтримка освітнього, професійного та особистого розвитку людей у сфері освіти, навчання, молоді та спорту, сприяння сталому зростанню, якісним робочим місцям та соціальній єдності, стимулювання інновацій та зміцнення європейської ідентичності та активного громадянства. Є підстави зробити висновок, що у період 2021-2027 рр. Erasmus+ продовжуватиме розвивати свій успішний і широкий досвід, зосереджуючись на трьох горизонтальних пріоритетах: інклюзія та різноманітність, цифрова трансформація, екологічна стійкість. Особливістю програми є те, що вона надає можливості мобільності та співпраці у таких сферах: вища освіта та європейські студії Жан Моне; професійна (професійно-технічна) та фахова передвища освіта; шкільна освіта; освіта дорослих; молодь;

спорт. Україна, територія якої визнана міжнародним правом, є країною-партнером програми у складі країн Східного Партнерства – Регіон 2. У цьому статусі українські організації мають доступ до участі в конкурсах як монобенефіціари чи у складі партнерств із декількох країн програми: як заявники до 5 напрямів 11 конкурсів та як партнери до 19 напрямів 35 конкурсів.

Призначення програми Erasmus+ полягає ще й в тому, що: освітяни зможуть підвищити рівень знань іноземних мов, осіб, які зможуть провести період мобільності за кордоном і отримати мовну підготовку; а освітні організації матимуть змогу поглиблювати міжнародну співпрацю у сферах академічного та професійного навчання, шкіл, навчання дорослих, молоді та європейських спортивних заходів. Роль Erasmus+ полягає також у тому, щоб підтримувати викладання, дослідження, спілкування та політичні дебати на теми ЄС. Програма робить акцент на підтримці проєктів міжнародного співробітництва з країнами-партнерами, зокрема у сфері вищої освіти та молоді, через інституційне партнерство, молодіжне співробітництво та мобільність у всьому світі [1, 2, 3].

Напрямок "Створення партнерств задля інновацій" представлений різними типами конкурсів. Розглянемо їх.

1. Створення альянсів задля інновацій (Alliances for Innovation).
2. Стратегічні проєкти (Forward-looking Projects).
3. Розвиток потенціалу у сфері вищої освіти (Capacity Building Projects in the Field of Higher Education).
4. Розвиток потенціалу у сфері професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти (Capacity Building Projects in the Field of Vocational Education and Training).
5. Розвиток потенціалу у сфері молоді (Capacity Building Projects in the Field of Youth).
6. Розвиток потенціалу у сфері спорту (Capacity Building Projects in the Field of Sport).

Напрямок Жан Моне включає наступні типи проєктів:

1. Модулі (Jean Monnet Modules).
2. Кафедри (Jean Monnet Chairs).
3. Центри досконалості (Jean Monnet Centers of Excellence).
4. Стратегічні дебати (Jean Monnet Policy Debate).

Варто зазначити, що в межах напрямку "Підтримка розробки політики та співробітництва" (Support to policy development and cooperation) планується фінансування заходів, присвячених ситуації та наслідкам російської війни проти України, українські організації чи учасники з України беруть участь у дослідженнях чи заходах, організованих за фінансування цього напрямку.

У програмі Erasmus+ (ERASMUS+) може брати участь широкий спектр представників освітньої сфери, як на партнерських засадах, так і самостійно. Наведемо перелік потенційних учасників грантової програми, класифікуючи їх залежно від освітнього сектору:

1. Для проектів, що стосуються галузі **вищої освіти**: студенти вищих навчальних закладів, викладачі та професори вищих навчальних закладів, співробітники вищих навчальних закладів, тренери та фахівці на підприємствах.

2. Для проектів, що стосуються галузі **професійно-технічної освіти**: учні та студенти з професійно-технічної освіти, спеціалісти та інструктори з професійної освіти та навчання, співробітники організацій початкової професійної освіти та навчання, тренери та фахівці на підприємствах.

3. Для проектів, що стосуються галузі **шкільної освіти**: керівники шкіл, шкільні вчителі та працівники школи, учні дошкільної, початкової та середньої освіти.

4. Для проектів, що стосуються галузі **освіти дорослих**: члени непрофесійних організацій освіти дорослих, тренери, персонал та учні, які навчаються в межах непрофесійної освіти дорослих.

5. Для проектів, що стосуються **молодіжної сфери**: молодь від 13 до 30 років, молодіжні працівники, персонал та члени організацій, що працюють у молодіжній галузі.

6. Для проектів, що мають відношення до **галузі спорту**: професіонали та волонтери у галузі спорту, спортсмени та тренери.

В Україні програма Erasmus+ (ERASMUS+) має багатолітню історію. Щороку в ній беруть участь тисячі заявників із сектору формальної та неформальної освіти, освіти дорослих, молоді та спорту України.

Наведемо результати реалізованих в Україні за цією програмою конкурсів у **2021-2022 рр. у сфері освіти, професійної підготовки, молоді та спорту.**

За напрямом "Міжнародна академічна (кредитна) мобільність у сфері вищої освіти" було підтримано 4 248 індивідуальних грантів мобільності.

За напрямом "Віртуальні обміни" підтримано 2 проекти: **7** українських організацій як партнери та **3** – як асоційовані партнери.

Стипендії для навчання в магістратурі отримали **100** студентів.

За напрямом "Спільні програми Erasmus Mundus Master" підтримано 4 проекти: **2** проекти для впровадження Спільних Магістерських програм, **1** як асоційований партнер; **2** проекти на дизайн Спільних Магістерських програм – координатори **2** ЗВО з України.

За напрямом "Розвиток потенціалу вищої освіти" підтримано 13 проектів **72** організацій-учасниць.

За напрямом "Професійна (професійно-технічна) та фахова передвища освіта": 2 проекти, **23** партнери з **10** країн у співпраці з **5** провайдерами VET освіти з України в партнерствах.

За напрямом "Партнерства співпраці в освіті" профінансовано 12 проектів за участі 9 ЗВО, 6 ГО, 2 бізнес-організацій із України.

За напрямом "Жан Моне" підтримано 63 ЗВО та 131 проект: 115 модулів, 4 Центри досконалості, 14 Кафедр.

За напрямом "Навчальна мобільність" підтримано 433 молодіжні проекти. 7 проектів партнерства співпраці отримали фінансування [1, 2].

На думку експертів, результати реалізації проектів, підтриманих у межах програми Erasmus+ (ERASMUS+), стають відчутними одразу після закінчення проектних заходів. А саме: представники формальної, неформальної та інформальної освіти отримують безпосередній бенефіт.

В Європейській комісії Erasmus+ (ERASMUS+) назвали найуспішнішою освітньою програмою ЄС і важливим інструментом боротьби з молодіжним безробіттям.

Список використаних джерел

1. Про Програму ERASMUS+. *National Erasmus+ Office in Ukraine*. URL: <https://erasmusplus.org.ua/programa-yes-erasmus/pro-programu>.

2. Erasmus+ (ERASMUS+). *EU F&T Portal. European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/programmes/erasmus2027>.

3. Відносини Україна-ЄС. *Міністерство закордонних справ України*. 06 серпня 2021 року. URL: <https://mfa.gov.ua/evropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes>.

УДК 338.47:656

JEL Classification: R41, H56, L81

Кобилінський О. Ю.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Одеський національний економічний
університет, м. Одеса

ЛОГІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ НА ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Повномасштабна війна стала причиною виникнення багатьох суттєвих проблем у контексті здійснення логістичних процесів в Україні. Внаслідок постійних ракетних обстрілів, окупації частини території та ведення

активних бойових дій перевезення вантажів різного призначення стало ускладненим, як у межах України, так і з інших держав. Це негативно впливає на сучасний стан економіки держави, багато галузей якої залежать від якості здійснення логістичних процесів. Особливо страждають торговельні підприємства, які у результаті не можуть вчасно отримувати необхідні товари та забезпечувати їх перевезення. Наслідками цього стають економічні втрати, які несуть підприємства, що страждають від проблем у логістиці. З огляду на це, сучасний стан розвитку логістики в Україні потребує суттєвого вдосконалення, оскільки у державі внаслідок війни виникло чимало логістичних проблем.

Аналізуючи сучасний стан логістики в Україні, можна помітити, що він є значно гіршим, ніж був у довоєнний період. Логістичні підприємства та їх клієнти почали нести збитки від перших днів війни, коли були закриті кордони, а іноземні перевізники відмовлялись працювати в Україні. Крім того, від перших днів війни Україна втратила власну спроможність користуватись морськими транспортними перевезеннями внаслідок фактичної блокади Чорного моря ворогом. І хоча морська торгівля в подальшому була відновлена, її обсяги все ще є нижчими ніж у період до 24 лютого 2022 року. Тобто, проблеми насамперед пов'язані з безпосередніми прямими наслідками війни, такими як окупація, блокування, руйнування тощо. Втім, деякі з них є опосередкованими, проте так чи інакше також були спричинені повномасштабною війною. Зокрема, це зростання вартості на пальне, збільшення орендної плати складських приміщень, зменшення кількості водіїв, складнощі у міжнародних логістичних перевезеннях тощо.

Серед загальних логістичних проблем в Україні в умовах повномасштабної війни варто зазначити наступні [1]:

- Неможливість користуватись деякими морськими портами, які перебувають під окупацією або були зруйновані внаслідок дій ворога. Це стосується портів Азовського моря, Херсону та Миколаєва. Морські та річкові порти Одещини постійно страждають від обстрілів ворога, тому чимало іноземних компаній відмовляються ними користуватись.

- Постійні перебої у перевезеннях внаслідок активних бойових дій, ракетних обстрілів ворога та атак дронів-камікадзе, що є характерним для внутрішньої логістики залізничними та автошляхами.

- Руйнування складських приміщень внаслідок ракетних обстрілів чи обстрілів дронами-камікадзе.

- Повне припинення повітряних внутрішніх і міжнародних перевезень вантажів.

- Неefективність маршрутів доставки, які були розроблені до війни, через що виникла потреба змінювати їх географічну конфігурацію.

- Значне збільшення вартості перевезень, що подекуди є у 5 разів більшою, ніж у 2021 році. Зумовлено це зростанням вартості на пальне, швидкістю перевезень, відсутністю вільного транспорту на ринку, небезпекою маршрутів, обмеженістю можливостей поповнити запаси палива у прифронтових регіонах, а також браком водіїв. Сьогодні чимало робітників транспортних підприємств служать у ЗСУ, деякі залишилися жити на окупованих територіях, через що бракує кваліфікованих водіїв.

Враховуючи це, присутні значні логістичні проблеми у торговельних підприємств, які пов'язані насамперед з загальними логістичними проблемами для України. Крім того, вони пов'язані також з характером діяльності підприємств та індивідуальними особливостями кожного з них. Деякі підприємства представлені у вигляді великих торговельних мереж у межах України, інші, наприклад, належать до міжнародних мереж, тому їх продукція надходить переважно з-за кордону. Враховуючи усе це, виокремимо наступні логістичні проблеми, з якими сьогодні стикаються українські торговельні підприємства [2]:

Обмеження руху товарів: на склади підприємств, зі складів підприємств до торговельних об'єктів, де здійснюється їх продаж, а також прямого руху товарів до споживачів. Пов'язано це з порушенням імпорту продукції до України, небезпечними логістичними шляхами всередині країни, а також руйнуванням логістичної інфраструктури;

Небезпека транспортування, через що підприємства обирають більш безпечні маршрути, у результаті чого збільшуються витрати на перевезення та їх тривалість;

Знищення логістичної інфраструктури торговельних підприємств, насамперед – складів. Відомі випадки, коли складські приміщення були вщент зруйновані у Харкові, в Одесі ворожі ракети двічі влучили в один і той самий склад звичайного торговельного підприємства.

Усі ці проблеми потребують негайного вирішення. Для цього важливо [2; 3]:

- Збільшити захист логістичних шляхів.
- Перерозподілити склади торговельних підприємств по усій території держави, що створить своєрідний буфер та допоможе утримати діяльність підприємств.
- Забезпечити керування логістичними потоками в екстремальних умовах, розвиваючи ризик-менеджмент та ефективно змінюючи логістичні шляхи без зайвих витрат.
- Відновити зруйновану логістичну інфраструктуру та забезпечити її захист від дій ворога.

- Забезпечити кращу адаптацію податкових зборів, які можуть стати причиною збільшення вартості перевезень.

В цілому, існуючі проблеми дуже важливо долати вже зараз. Це надасть можливість забезпечити ефективне відновлення вітчизняної логістики у контексті торговельних підприємств ще в умовах війни. Завдяки цьому вдасться вдосконалити діяльність торговельних підприємств та сприяти розвитку логістики в Україні в цілому.

Список використаних джерел

1. Гринів Н. Т., Равліковська А. А. Перебудова логістики в умовах воєнного стану в Україні. *Академічні візії*. 2022. № 13.

2. Мамчин М. М., Михаць А. Р., Демко М. Я. Вплив військового стану на логістичну діяльність. *Ефективна економіка*. 2024. № 6

3. Кузяк В. В. Управління логістичними процесами в Україні: проблеми та шляхи розв'язання в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55

УДК 338.43:338.242

JEL Classification: Q13, L25, D22

Лесюк В. С.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Полтавський державний аграрний
університет, м. Полтава

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЦІНКА КЛЮЧОВИХ ПОКАЗНИКІВ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У сьогоденнішніх реаліях ринку забезпечення конкурентоспроможності для аграрних підприємств набуває все більшого значення. Велика кількість країн щороку отримує доступ до нових ринків завдяки процесам глобалізації та взаємній інтеграції. Через це навіть ті аграрні підприємства, які займали провідні позиції на ринках починають відчувати тиск конкурентного середовища. Тому перед всіма постає необхідність оцінки власних показників конкурентного середовища для визначення переваг над конкурентами.

Ефективність діяльності в конкурентному середовищі можна оцінити шляхом дослідження конкурентоспроможності.

Дослідження конкурентоспроможності сьогодні є важливим для оцінки спроможності аграрних підприємств конкурувати між собою [1, с. 513].

Особливе місце в оцінці відводиться відбору показників [2, с. 269].

До ключових показників конкурентного середовища, що впливають на конкурентоспроможність, належать частка ринку, рентабельність продажу та продуктивність праці.

Здійснимо оцінку конкурентоспроможності трьох аграрних підприємств для порівняння їхніх показників (табл. 1).

Таблиця 1

**Оцінка конкурентоспроможності
 досліджуваних аграрних підприємств, 2021 – 2023 рр.**

Показник	Роки			Абсолютне відхилення 2023 р. від 2021 р.
	2021	2022	2023	
ВСК "Злагода"				
Частка ринку, %	0,016	0,015	0,013	-0,003 вп
Рентабельність продажу, %	18,9	-3,9	-21,1	-40,0 вп
Продуктивність праці, тис. грн/особу	802	629	769	-33
ПП "Імені Калашника"				
Частка ринку, %	0,019	0,023	0,024	0,005 вп
Рентабельність продажу, %	21,2	0,3	4,9	-16,3 вп
Продуктивність праці, тис. грн/особу	604	605	760	156
ТОВ "Востокстройгаз"				
Частка ринку, %	0,059	0,072	0,046	-0,013 вп
Рентабельність продажу, %	67,9	46,1	8,3	-59,6 вп
Продуктивність праці, тис. грн/особу	1638	1676	1269	-369

Джерело: розраховано автором на основі звітів підприємств.

Аналіз табл. 1 свідчить, що два досліджуваних аграрних підприємства з трьох – ВСК "Злагода" та ТОВ "Востокстройгаз" зазнали зменшення частки ринку, рентабельності продажу та продуктивності праці в 2023 р. порівняно з 2021 р. За наведений період тільки в ПП "Імені Калашника" зросла частка ринку на 0,005 вп і продуктивність праці на 156 тис. грн/особу, водночас рентабельність продажу впала на 16,3 вп. Отримані результати свідчать про нестабільне становище всіх трьох аграрних підприємств, що є демонстрацією наявної кризи в Україні, яка виникла внаслідок російсько-української війни.

Таким чином, для розвитку та забезпечення конкурентоспроможності в конкурентному середовищі аграрні підприємства повинні стабілізувати власну діяльність шляхом оптимізації виробничих процесів та диверсифікації. Тільки так можна протистояти наявним викликам у національній економіці.

Список використаних джерел

1. Лесюк В. С. Оцінка конкурентоспроможності в контексті забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 512–518.

2. Легкий В. І. Етапи оцінки конкурентоспроможності підприємства та види стратегій її підвищення. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. № 11. С. 267–273.

УДК 336.11

JEL Classification: G17, C45, G32

Москвяк Я. Є.,

канд. екон. наук, доцент,

Національний університет

"Львівська політехніка", м. Львів

ПРОГНОЗНА АНАЛІТИКА У ФІНАНСАХ НА БАЗІ ШІ: ЗМІНИ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ РИЗИКІВ І ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Прогностична аналітика у фінансах, керована штучним інтелектом, являє собою трансформаційний стрибок у оцінці ризиків і можливостях прийняття рішень. Використовуючи передові алгоритми машинного навчання та величезні набори даних, фінансові установи тепер можуть прогнозувати ринкові тенденції, поведінку клієнтів і потенційні ризики з безпрецедентною точністю. Шляхом автоматизації комплексного аналізу та використання потоків даних у реальному часі штучний інтелект дає змогу фінансовим спеціалістам швидко та впевнено приймати рішення на основі даних. Ця еволюція знаменує собою зміну парадигми, коли управління ризиками та точне прогнозування переосмислюють ландшафт фінансових послуг, прокладаючи шлях до більш гнучких, стійких і конкурентоспроможних установ.

Поява штучного інтелекту (ШІ) ознаменувала значні зміни в підході фінансових установ до оцінки ризиків і прийняття рішень. В умовах, що характеризуються швидким технологічним прогресом і зростаючою складністю

ринку, традиційних методів фінансового аналізу вже недостатньо для задоволення потреб сучасних фінансів [1].

Прогностична аналітика на основі штучного інтелекту стала потужним інструментом, що дозволяє фінансовим фахівцям передбачати тенденції, визначати ризики та приймати обґрунтовані рішення з безпрецедентною точністю та швидкістю. Прогностична аналітика у фінансах передбачає використання статистичних методів і алгоритмів машинного навчання для аналізу історичних даних і прогнозування майбутніх результатів. Хоча цей підхід уже давно є частиною фінансового моделювання, інтеграція ШІ збільшила його потенціал. Алгоритми штучного інтелекту, зокрема на основі машинного навчання, може обробляти величезні обсяги даних у режимі реального часу, виявляючи закономірності та ідеї, які раніше не можна було виявити [2].

Однією з ключових переваг прогностичної аналітики на основі ШІ є її здатність покращувати оцінку ризиків. Фінансові установи постійно піддаються різним видам ризиків, включаючи кредитний ризик, ринковий ризик та операційний ризик. Традиційно управління цими ризиками здійснювалося за допомогою моделей, заснованих на історичних даних, які часто не враховували непередбачених подій або швидких змін ринку. Проте моделі, керовані штучним інтелектом, є динамічними та можуть постійно вивчати нові дані, дозволяючи здійснювати моніторинг ризиків у реальному часі та точніші прогнози [3]. Це не тільки допомагає виявити потенційні загрози до того, як вони матеріалізуються, але й дає змогу установам розробляти більш надійні стратегії управління ризиками. Оскільки штучний інтелект продовжує розвиватися, його вплив на фінанси лише посилюватиметься.

Інтеграція прогностичної аналітики на основі штучного інтелекту у фінансові системи – це не просто технологічне оновлення, а фундаментальна зміна в тому, як працює галузь. Інституції, які приймуть цю трансформацію, будуть краще підготовлені для навігації з викликами сучасних фінансів, забезпечуючи довгостроковий успіх і стабільність у все більш непередбачуваному світі. Використовуючи прогностичні моделі, установи можуть підвищити прибутковість, оптимізувати розподіл ресурсів і перспективно управляти ризиками, зрештою отримуючи конкурентну перевагу на ринку [4].

Інтеграція ШІ в прогностичну аналітику ознаменувала нову еру в управлінні фінансовими ризиками. Ці технології дозволили аналізувати дані в реальному часі, дозволяючи установам швидше й точніше виявляти нові ризики [5]. Процеси прийняття рішень також еволюціонували з моделями, керованими штучним інтелектом, які надають більш деталізовану та керовану даними інформацію. Оскільки фінансові ринки ставали все більш взаємопов'язаними та мінливими, здатність передбачати зміни та реагувати на них у реальному часі ставала все більш важливою. Прогностична аналітика на основі штучного інтелекту відіграє центральну роль у фінансовому секторі, пропонуючи більш проактивний і стійкий

підхід до управління ризиками та прийняття рішень. Ця еволюція відображає ширший перехід до стратегій, що керуються даними, де здатність аналізувати та діяти на основі складних даних має вирішальне значення для успіху в швидко мінливому фінансовому середовищі [6].

Штучний інтелект трансформує фінансовий сектор, запроваджуючи нові методи аналізу даних, автоматизації процесів і прийняття рішень. ШІ означає симуляцію людського інтелекту машинами, які можуть виконувати такі завдання, як міркування, навчання та вирішення проблем.

Подібним чином ШІ можна використовувати для виявлення шахрайських транзакцій шляхом розпізнавання незвичайних моделей поведінки в режимі реального часу. Штучний інтелект може обробляти неструктуровані дані, такі як новинні статті, публікації в соціальних мережах і навіть голосові чи текстові дані взаємодії з клієнтами, щоб отримати інформацію, яку традиційні методи можуть не помітити. Використовуючи ці різноманітні джерела даних, аналітика на основі штучного інтелекту може запропонувати більш повне уявлення про ринкові умови та поведінку клієнтів, що веде до прийняття більш обґрунтованих рішень.

Трансформація оцінки ризиків за допомогою штучного інтелекту (ШІ) здійснила революцію у фінансовому секторі, значно підвищивши точність і своєчасність ідентифікації ризиків. Традиційні методи оцінки ризиків часто покладаються на історичні дані та фіксовані моделі, які можуть повільно адаптуватися до нових або нових ризиків. Навпаки, штучний інтелект використовує передові алгоритми та дані в реальному часі для виявлення потенційних ризиків раніше та з більшою точністю. Аналізуючи величезні масиви даних і виявляючи складні закономірності, ШІ допомагає фінансовим установам випереджати потенційні загрози та приймати більш обґрунтовані рішення. Наприклад, керовані штучним інтелектом системи оцінки кредитоспроможності можуть виявляти моделі поведінки, що вказують на фінансові труднощі, дозволяючи кредиторам робити більш точні прогнози щодо ймовірності не платежу позичальником позики [4]. Постійно вивчаючи нові дані, ці системи адаптуються до змін у фінансовій поведінці та ринкових умовах, забезпечуючи більш своєчасну та точнішу оцінку кредитного ризику. Під час оцінки ринкового ризику алгоритми штучного інтелекту аналізують фінансові дані в реальному часі, включаючи ціни активів, обсяги торгів і настрої ринку, щоб передбачити потенційні ризики. Системи штучного інтелекту можуть контролювати внутрішні операції, такі як обробка транзакцій і заходи кібербезпеки, щоб ідентифікувати незвичні моделі, які можуть сигналізувати про операційні ризики [5]. Наприклад, керовані штучним інтелектом системи виявлення

шахрайства можуть аналізувати дані транзакцій у режимі реального часу, щоб виявити порушення, які можуть свідчити про шахрайство. Крім того, ШІ можна використовувати для оцінки відповідності нормативним вимогам шляхом аналізу документації та операційних процедур.

ШІ відіграє вирішальну роль у безперервному моніторингу та управлінні ризиками, надаючи інформацію та сповіщення в реальному часі. Традиційні системи моніторингу ризиків часто працюють із запізнілими даними, що може призвести до повільної реакції на нові ризики. Моніторинг ризиків за допомогою штучного інтелекту передбачає використання різних технологій, у тому числі аналізу даних у реальному часі: системи штучного інтелекту можуть обробляти й аналізувати живі потоки даних із багатьох джерел, забезпечуючи миттєве розуміння умов ризику. Наприклад, алгоритми штучного інтелекту можуть відстежувати ринкові коливання, моделі транзакцій і настрої в соціальних мережах у реальному часі, щоб визначити потенційні ризики. Виявлення аномалій: моделі ШІ використовують методи машинного навчання для виявлення відхилень від нормальної поведінки, сигналізуючи про потенційні ризики. Наприклад, незвичайна торгова діяльність або раптові зміни в обсягах транзакцій можуть бути позначені як аномалії, які потребують подальшого дослідження.

Штучний інтелект (ШІ) відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання фінансових правил шляхом автоматизації процесів відповідності, підвищення точності та надання можливостей моніторингу в реальному часі. Оскільки фінансові правила стають дедалі складнішими та суворішими, технології штучного інтелекту пропонують цінні інструменти, які допомагають установам ефективно та результативно виконувати ці вимоги. Крім того, системи штучного інтелекту можуть забезпечити повноту та точність звітів шляхом перехресного посилення на дані з багатьох джерел і перевірки їх на відповідність нормативним стандартам. Ця можливість зменшує ризик помилок у звітності та забезпечує виконання фінансовими установами своїх нормативних зобов'язань. ШІ покращує виявлення та запобігання шахрайству, аналізуючи моделі транзакцій і виявляючи аномалії, які можуть вказувати на шахрайські дії.

Підсумовуючи, прогностична аналітика на основі штучного інтелекту революціонує фінансову індустрію, покращуючи оцінку ризиків і процеси прийняття рішень. Ця технологія дозволяє фінансовим установам орієнтуватися в складних умовах сучасних ринків з більшою точністю та гнучкістю. Використовуючи розширені алгоритми та дані в реальному часі, компанії можуть передбачати тенденції, оптимізувати стратегії та зменшувати ризики ефективніше, ніж будь-коли раніше.

Оскільки штучний інтелект продовжує розвиватися, його інтеграція у фінансові системи сприятиме не тільки ефективності та прибутковості, але й створюватиме більш стійку та адаптивну фінансову екосистему. Зрештою, прогностична аналітика на основі штучного інтелекту стане наріжним каменем майбутніх фінансових операцій, забезпечуючи конкурентоспроможність установ у все більш динамічному середовищі.

Список використаних джерел

1. S.-A. Ionescu and V. Diaconita, "Transforming financial decision-making: the interplay of AI, cloud computing and advanced data management technologies," *International Journal of Computers Communications & Control*, vol. 18, no. 6, 2023.
2. M. Schmitt, "Automated machine learning: AI-driven decision making in business analytics," *Intelligent Systems with Applications*, vol. 18, p. 200188, 2023.
3. J. Owen, "AI and ML in Financial Knowledge Management and Predictive Analytics," 2024.
4. A. Samad, "AI-Based Knowledge Extraction and Machine Learning for Predictive Financial Decision-Making," 2024.
5. M. Moinuddin, M. Usman, and R. Khan, "Strategic Insights in a Data-Driven Era: Maximizing Business Potential with Analytics and AI," *Revista Espanola de Documentacion Cientifica*, vol. 18, no. 02, pp. 117-133, 2024.
6. T. B. Adeyeri, "Economic Impacts of AI-Driven Automation in Financial Services," *Valley International Journal Digital Library*, pp. 6779-6791, 2024.
7. M. Devan, S. Prakash, and S. Jangoan, "Predictive maintenance in banking: leveraging AI for real-time data analytics," *Journal of Knowledge Learning and Science Technology* ISSN: 2959-6386 (online), vol. 2, no. 2, pp. 483-490, 2023.

УДК 330.3:061-045.23

JEL Classification: C81, L31, C88

Смолич Д. В.,

канд. екон. наук, доцент,
Луцький національний технічний
університет, м. Луцьк

АНАЛІЗ ДАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ – ВАЖЛИВИЙ ЕТАП ВИКОНАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

На сьогоднішній день, в Україні громадянське суспільство є досить неоднорідним та має специфічні характеристики, зокрема його можна умовно поділити на організоване, тобто те, яке складають зареєстровані і

легалізовані організації, які націлені на задоволення потреб своїх цільових груп та неформальне, що складається з тимчасових, спонтанних ініціатив. Важливого значення набуває процес оцінки та аналізу таких організацій, їхньої діяльності та подальших перспектив розвитку в майбутньому.

Крім оцінок сектора громадянського суспільства в цілому, застосовуються оцінки, що вивчають окремі організації громадянського суспільства (групи відібраних організацій). Вони охоплюють визначення внутрішнього потенціалу, вплив програм, залучення бенефіціарів, підзвітність та інші показники внутрішнього управління [1, с. 23].

Оцінювання організацій громадянського суспільства може реалізовуватись шляхом самооцінювання, що реалізується із активним залученням самих неурядових організацій до процесу оцінювання.

Зокрема, пілотна методологія оцінки рівня організаційного розвитку організацій громадянського суспільства базується на механізмі самооцінки, які потім можуть бути посилені за допомогою експертної оцінки або зовнішнього аудиту [2].

Крім того, існують методи зовнішнього оцінювання, коли аналіз організацій громадянського суспільства здійснюють урядові структури, донори, дослідники, міжурядові організації, тощо.

В рамках реалізації програм, проєктів технічної допомоги, зокрема ПРООН, USAID в Україні опубліковано низку публікацій [3,4,5], які презентують результати досліджень щодо діяльності організацій громадянського суспільства, в тому числі в певних регіонах та містах країни.

Основні етапи дослідження, як правило, включають: розробку методології, включаючи формування вибірки, розробку опитувальників; польовий етап (розсилка, заповнення анкет); аналіз даних; підготовка звіту за результатами дослідження.

Аналіз даних є одним із ключових етапів таких досліджень, адже є основою для формування об'єктивних висновків. При цьому, слід враховувати, що висновки, які робляться на основі аналізу вибіркової сукупності, не можуть автоматично переноситися на усю генеральну сукупність, з якої отримана вибірка, без перевірки відповідної статистичної гіпотези. Крім того, дискусійно в основі аналізу покладатися на порівняння середніх значень тих, чи інших числових ознак без перевірки гіпотези про нормальність їх розподілу. Адже, від вибірки до вибірки середні значення будуть відрізнятися, тому таке порівняння є некоректним без побудови відповідного довірчого інтервалу для середнього значення генеральної сукупності (чи використання так званого Т-тесту), що здійснено лише у випадку підтвердженого нормального розподілу ознаки.

Нині є досить велика кількість пакетів комп'ютерних програм, які використовуються для аналізу даних, розроблених у різних країнах, зокрема SPSS, SAS, VMOP. Пакети різняться зручністю та легкістю експлуатації, швидкістю та точністю обчислень, набором математичних методів аналізу, ціною та іншими показниками.

Одним зі світових лідерів у статистичній обробці даних є американський пакет SPSS. Пакет включає в себе велику кількість різних статистичних методів аналізу даних і має великі можливості для обробки як кількісних, так і якісних (що вимірюються в номінальних або порядкових шкалах) даних.

Досить поширеним в Україні вітчизняним спеціалізованим пакетом програм для аналізу даних соціологічних досліджень на персональних комп'ютерах є пакет ОСА (обробка соціологічних анкет). Пакет ОСА, значно поступається пакетові SPSS у кількості методів статистичного аналізу даних. До ОСА включено основні методи стандартного арсеналу процедур аналізу даних, що використовуються в соціології [6].

Власне, використання програмного забезпечення для статистичної обробки інформації при аналізі даних в процесі виконання дослідження стану, діяльності неурядових організацій забезпечує об'єктивне перенесення результатів на відповідну генеральну сукупність досліджуваних організацій та формування коректних висновків дослідження.

Список використаних джерел

1. Оцінки громадянського суспільства. Посібник користувача. Центр врядування ПРООН в Осло., 2010. 90 с.
2. Бакстон Ч. Пілотна методологія оцінки рівня організаційного розвитку ОГС. Програма розвитку ООН в Україні. Київ: ПРООН, 2013. 42 с.
3. Звіт за результатами дослідження ОГС у п'яти містах (Чернівці, Житомир, Червоноград, Маріуполь і Нікополь). Автори-упорядники: Любов Паливода, Наталія Балдич. К.: БФ "Творчий центр ТЦК", 2019. 108 с.
4. Організації громадянського суспільства Луганської області. Аналітичний звіт за результатами дослідження дієвості. Автори-упорядники: Олена Бікла, Тетяна Сила, Еміль Коренєв, Світлана Агаджанян. К., 2019. 41 с.
5. Стан розвитку організацій громадянського суспільства міста Києва. Аналітичний звіт проведений на замовлення та при підтримці Департаменту суспільних комунікацій виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації). Київ, 2020. 54 с.
6. Комп'ютерне програмне забезпечення для обробки емпіричних даних. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-12075.html> (дата звернення 10.10.2024).

СЕКЦІЯ 2. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ
SECTION 2. FINANCE, BANKING AND INSURANCE

УДК 001.8:339.7

JEL Classification: F36, B41, G15

Buz, A.,

Doktorand in Internationalen Wirtschaftsbeziehungen,
Bildungs- und Wissenschaftsinstitut für Internationale
Beziehungen Kyïver Nationale Taras-
Schewtschenko-Universität, Kyiv

**KONZEPTUELLE POSTULATE DER BIMODALEN
METHODOLOGIE IN DER WISSENSCHAFTLICHEN
FORSCHUNG INTERNATIONALER FINANZEN**

Das allgemein akzeptierte Verständnis und die Methodologie im Bereich der Finanzen, insbesondere hinsichtlich der Finanzsysteme sowie zahlreicher anderer Disziplinen des menschlichen Wissens, werden durch die Linse zweier unterschiedlicher Perspektiven geprägt: der internen und der externen Sichtweise. Diese Standpunkte beruhen auf grundsätzlich verschiedenen Annahmen bezüglich der spezifischen Merkmale des untersuchten Bereichs, einschließlich seiner Ontologie, Methodologie und der Anwendung mathematischer Modelle. Daher besteht die Notwendigkeit, diese konträren Perspektiven zu erforschen, indem ihre Schnittmengen, Konflikte, Vereinbarungen und Beispiele unabhängigen Handelns analysiert werden. Es ist von Interesse zu untersuchen, wie diese Standpunkte verschiedene Herangehensweisen an die Forschung von Finanzen und ihren Unterbereichen beeinflussen.

Die Betrachtung dieser Ansichten erfolgt in zwei Dimensionen des Problems des Preisverhaltens auf dem Finanzmarkt – quantitativ und qualitativ – auf unterschiedliche Weise. Der quantitative Aspekt beinhaltet die Entwicklung mathematischer Instrumente zur effektiven Approximation von Preisreihen. Auf der anderen Seite beinhaltet der qualitative Aspekt die Identifizierung von Variablen, die die Dynamik des Finanzmarktes beeinflussen, und das Verständnis ihrer Mechanismen, die aus der Interaktion von Investoren resultieren, die mit dem Kauf und Verkauf von Finanzinstrumenten beschäftigt sind. Obwohl diese Aspekte unterschiedlich sind, sind sie nicht vollständig isoliert und überschneiden sich oft auf unterschiedliche Weise bei der Lösung verschiedener Probleme. Die Innen- und Außenperspektiven der Finanzen haben gegensätzliche Annahmen über kritische ontologische und methodologische Aspekte, insbesondere

über die Rolle der mathematischen Modellierung, verwendete Methodologien sowie die Natur und den Umfang der Variablen, die zur Verbesserung des Verständnisses von Finanzsystemen verwendet werden [1].

Erstens behauptet die interne Perspektive, dass es nicht nur wichtig ist, Märkte zu studieren und zu verstehen, sondern auch, von ihnen Profit zu erzielen, was ein umfassendes Verständnis ihrer inneren "Struktur" und Mechanismen erfordert. Gemäß dieser Ansicht hat die qualitative Analyse Vorrang bei der Lösung von Finanzproblemen, wenn auch nicht in signifikantem Maße. Regeln, Bestimmungen, Institutionen, Regulierungsbehörden sowie Verhaltens- und psychologische Aspekte von Händlern und Investoren bilden den Grundpfeiler für das Verständnis von Finanzen, insbesondere von Aktienmärkten. In ihrer extremen Form betrachtet diese Ansicht Finanzen als eine Blackbox, voller undurchsichtiger Bereiche und Opazitäten. Daher spielen Daten und ihre mathematische Analyse eine untergeordnete Rolle, da sie lediglich Manifestationen der zugrunde liegenden Marktstruktur sind. Die zugrunde liegende Struktur ist das endgültige Forschungsobjekt. In diesem Rahmen ist die Rolle von Daten begrenzt, was eine ständige und sorgfältige Kontextualisierung erfordert, da Daten historische Prozesse und Strukturen widerspiegeln. Daher kann ein erheblicher Teil der angewandten mathematisch-statistischen Analyse auf den Märkten unangemessen oder sehr begrenzt sein. Diese Begrenzung hindert daran, den vorliegenden Datensatz als Instrument zur Verständnis und potenziellen Prognose der Ergebnisse anderer Datensätze zu nutzen, die aus verschiedenen zugrunde liegenden Strukturen resultieren, sowohl auf makro- als auch auf mikrotemporalen Ebenen.

Hypothesen, die unter Berücksichtigung eines bestimmten Datensatzes formuliert wurden, sowie Strukturen wie die Effizienzhypothese des Marktes (EHM), sind weitgehend ungeeignet, um die Dynamik der Märkte mithilfe anderer Datensätze zu verstehen, wie beispielsweise die zeitgenössische Dynamik [2]. Dies liegt daran, dass die EHM versucht, einen bestimmten Datensatz zu erklären, der in den 1960er Jahren von den Märkten stammt und durch eine klare Struktur gekennzeichnet ist, die nicht mehr funktioniert. Es ist zu beachten, dass Preis- und Volumendaten in den 1960er Jahren nicht in Echtzeit gesammelt wurden, überwiegend niedrige Frequenzen aufwiesen und die Märkte in einer regulierten Umgebung mit begrenzten zwischenmarktlichen Operationen arbeiteten. Obwohl "ähnliche" Gesetzmäßigkeiten und Diagramme immer noch in den heutigen Daten gefunden werden können, ist ihr Vergleich oft vergeblich oder irreführend aufgrund von Unterschieden in den zugrunde liegenden Mechanismen.

In der Tat kann ein tieferes Verständnis von Finanzsystemen durch die Forschung ihrer internen Komponenten erreicht werden, beginnend mit den Merkmalen ihrer Akteure oder Agenten, insbesondere ihrem Verhalten und ihrer Psychologie. Verhaltensfinanzen (VF) verkörpern diesen Ansatz [3]. Gestützt auf neueste Erkenntnisse der kognitiven und evolutionären Psychologie [4] stützen sich VF auf Konzepte ökologischer Rationalität und der enormen Modularität des menschlichen Gehirns [5]. Diese psychologischen Konzepte bilden die Grundlage für die wichtigsten Theorien der VF, insbesondere des Heuristik- und Biases-Ansatzes (HBA) [6, 7, 8] und des Fast and Frugal Heuristics-Ansatzes (FFHA) [9]. Die HBA-Tradition postuliert, dass Emotionen und psychologische Merkmale wie Verlustaversion Heuristiken und Vorurteile erzeugen, die zu Fehlern und Abweichungen von Optimierungsprozessen führen [10]. Die Theoretiker des HBA untersuchen sorgfältig, inwieweit die Verwendung von Heuristiken die Wahl von Optionen beeinträchtigt, die den erwarteten Nutzen gemäß der traditionellen Theorie rationaler Entscheidungen maximieren würden. Im Wesentlichen kann Heuristik zu fehlerhaften Wahrscheinlichkeitsberechnungen oder einer falschen Bewertung potenzieller Ergebnisse führen. In der HBA-Tradition wird jedoch anerkannt, dass Heuristik im Wesentlichen nicht fehlerhaft ist; vielmehr entstehen Fehler, wenn Schlussfolgerungen nicht aus Signalen und Reaktionen abgeleitet werden, die leicht verarbeitet werden können. Faktoren, die schwieriger zu verarbeiten sind, können manchmal entscheidend sein, obwohl sie normalerweise ignoriert werden [11]. Im Gegensatz dazu betont die Tradition des FFHA, wie ein Satz heuristischer Werkzeuge in bestimmten Szenarien die Optimierung übertreffen kann. Theoretiker des FFHA betrachten Heuristik als Problemlösungsmethoden, die es ermöglichen, Entscheidungen zu treffen, die den Zielen des Organismus in dieser ökologischen Nische entsprechen, unabhängig von strikter Rationalität. Daher konzentriert sich ihre Aufmerksamkeit auf Erfolge und nicht auf Vorurteile oder Fehler.

Im Detail behauptet die HBA-Schule, dass Heuristiken und Vorurteile so funktionieren, dass sie Entscheidungen und Schlussfolgerungen generieren, die sich auf die Preise von Finanzanlagen auswirken, entgegen den Prognosen optimaler Rationalität, wie sie in der Erwartungsnutzentheorie (ENT) formalisiert sind. Die Auswirkungen der Anwendung dieser Heuristiken und Vorurteile zeigen sich in Preismodellen und können potenziell bestimmte Phänomene wie Zusammenbrüche und Blasen hervorrufen, die alternative Ansätze als Anomalien oder Marktversagen betrachten. In diesem Sinne hat die HBA-Schule einen erheblichen Beitrag geleistet, indem sie eine neue Form von Marktfehlern skizziert hat [11]. Im Gegensatz zu anderen Perspektiven, die

schlechte Entscheidungen durch externe Einschränkungen erklären, wie unzureichende Informationen über verfügbare Optionen, betont der HBA die internen Einschränkungen der Teilnehmer, die ihre Fähigkeit beeinträchtigen, vorhandene Informationen effektiv zu nutzen. Auf der anderen Seite argumentieren Anhänger des FFHA, dass Menschen zuverlässige Mechanismen für die Annahme "richtiger" Entscheidungen haben, obwohl sie sich von denen unterscheiden, die in der Theorie rationaler Entscheidungen definiert sind. Diese Mechanismen werden als adaptiv, modular (oft in großem Maßstab) und ökologisch rational charakterisiert, was ihnen Werkzeuge für Entscheidungen und Schlussfolgerungen bietet, die diejenigen übertreffen können, die auf ENT basieren. Die Tradition des FFHA betont, dass Entscheidungen und Schlussfolgerungen oft durch die Betrachtung eines dominierenden Faktors auf lexikalische, nicht-kompensatorische Weise getroffen werden.

Die Annahme eines bestimmten Ansatzes hat erhebliche Auswirkungen auf die interne Sichtweise auf Finanzen, da sie sich nicht nur darin unterscheiden, ob Heuristiken hauptsächlich als Quelle von Fehlern oder als grundlegende Komponenten der Informationsbeschaffung und funktionalen Entscheidungsfindung betrachtet werden, sondern auch in verschiedenen Aspekten wie den Ursachen von durch Heuristiken verursachten Fehlern, der Definition rationalen Verhaltens, dem Auftreten spezifischer Heuristiken, den Prozessen, die heuristische Überlegungen steuern, sowie dem Einfluss individueller Merkmale oder kognitiver Ressourcen auf die Verwendung von Heuristiken. Es ist wichtig anzumerken, dass HBA und FFHA unterschiedliche Auswirkungen auf die Politik haben und den Politikern verschiedene Strategien vorschlagen [11].

Zweitens behauptet die externalistische Perspektive, dass das Verständnis und der Gewinn aus dem Verhalten der Aktienmärkte - oder zumindest aus seinen Schlüsselaspekten - durch die Analyse von Daten und die Identifizierung von Mustern und anderen Regelmäßigkeiten in spezifischen Datensätzen erreicht werden können. In dieser Hinsicht fungiert das Konzept von Daten als grundlegendes Element, das die Bedeutung des quantitativen Aspekts betont, ohne dabei die qualitative Analyse vollständig abzulehnen. Tatsächlich versuchen einige externalistische Methodologien, qualitative und quantitative Analysen zu integrieren. Die Essenz des externalistischen Arguments besteht jedoch darin, dass es ein besseres Verständnis im Vergleich zur internalistischen Perspektive bietet. In diesem Sinne vertritt die externalistische Position einen funktionalen Blick auf Finanzen und insbesondere auf Aktienmärkte [12]. Durch die Betonung von Funktionen gegenüber Wesen oder Institutionen behauptet dieser Ansatz,

dass die Konzentration auf Funktionen stabilere Untersuchungsobjekte liefert, aus denen Schlussfolgerungen gezogen werden können.

Die fundamentale Voraussetzung der externalistischen Perspektive besteht darin, dass auf den Aktienmärkten umfassende Eigenschaften und Verhaltensmodelle existieren, die durch ein mathematisches Prisma erkannt und analysiert werden können, ohne übermäßig auf kontextuelle oder branchenspezifische Faktoren zu setzen. Diese Ansicht betont die Idee, dass Finanzsysteme von verschiedenen Maßstäben aus untersucht und angegangen werden können, was es praktisch unmöglich macht, Gleichungen zu entwickeln, die jedes Element und jede Beziehung innerhalb des Systems auf Mikroebene genau beschreiben. Als Antwort auf diese Herausforderung gibt der externalistische Ansatz Vorrang der Identifizierung von Eigenschaften, die das Verständnis des Systemverhaltens auf globaler Ebene erleichtern, ohne die Notwendigkeit einer umfassenden konzeptionellen und mathematischen Beschreibung der inneren Funktionsweise des Systems.

Aus diesem Ansatz ergeben sich zwei unterschiedliche Wege. Der erste besteht darin, eine emergentistische Position zum Aktienmarkt einzunehmen, die eine spezielle metaphysische, ontologische und methodologische These darstellt [13]. In diesem Szenario wird die Suche nach allen Gleichungen, die jeden Aspekt des Systems und seine Beziehungen auf Mikroebene beschreiben, als sinnlos betrachtet, da die Eigenschaften verschiedener Maßstäbe nicht auf Eigenschaften unterhalb von ihnen zurückgeführt werden können [14]. Als Alternative sieht der zweite Weg die Verwendung einer heuristischen Perspektive vor, die darauf abzielt, dass der Fokus auf mathematisch modellierbare Eigenschaften eine pragmatische Problemlösungsstrategie ist. Dies schließt jedoch nicht aus, dass in Zukunft das globale Verhalten des Systems aus der Perspektive seiner Dynamik und seiner Bestandteile auf Mikroebene untersucht wird. Die Erreichung dieses Ziels kann zu einem tieferen Verständnis des Verhaltens der Systeme auf Mikroebene, zur Sammlung zusätzlicher Daten und möglicherweise zur Entwicklung neuer mathematischer Modelle führen.

Die Quintessenz des externalistischen Ansatzes ist beispielsweise die statistische Physik. Bei der Erklärung des kollektiven Verhaltens vermeidet dieses Gebiet komplexe konzeptionelle und mathematische Schwierigkeiten, die sich aus einer gründlichen Untersuchung der internen Arbeitsweise des Systems auf individueller Mikroebene ergeben. Konzepte wie stochastische Dynamik, Selbstähnlichkeit, Korrelationen (sowohl kurz- als auch langfristige) und Skalierung sind Werkzeuge zur Erreichung dieses Ziels [15]. Die Ökonophysik verkörpert diesen Standpunkt und nutzt Methoden, die auf Mathematik und

mathematischer Physik basieren, um die treibenden Kräfte der Aktienmärkte und ihrer wichtigsten Ereignisse wie Blasen, Crashes und Wendepunkte zu identifizieren und vorherzusagen [16]. Aus dieser Perspektive sind Märkte mysteriöse "Black Boxes"; vielmehr können ihre Merkmale und die zugrunde liegende Dynamik aus einer externen Sicht heraus erkannt werden. Darüber hinaus zeigt diese Dynamik eine technische Komplexität, da sie durch die neuesten und komplexesten Konzepte der modernen Wissenschaft verstanden werden kann, nämlich Theorien komplexer Systeme und kritischer Phänomene [17]. Das bedeutet, dass solche Verhaltensmodelle verschiedene Dimensionen umfassen, einschließlich Zeitrahmen, Ontologie, Agententypen, Umgebung, Regeln, Gesetze usw., und sie können unterschieden werden, wenn auch nicht vollständig vorhersehbar. Im Wesentlichen ermöglicht dieser Ansatz, dass wir uns auf Aktienmärkte im Allgemeinen konzentrieren, indem wir uns auf ausgewählte kritische Ereignisse konzentrieren, während wir gleichzeitig Preisdaten (oder andere Indizes) untersuchen und Nebendetails und Faktoren ignorieren, da sie von dieser umfassenden Dynamik absorbiert werden [18]. Daher bietet diese Perspektive eine Vorstellung von Aktienmärkten, die nicht nur als mysteriöse Spielplätze wahrgenommen werden, auf denen unvorsichtige Spekulanten gegeneinander antreten, sondern vielmehr als Systeme, die durch begründete Eigenschaften gekennzeichnet sind, die hauptsächlich aktuelle Transaktionen erleichtern und damit zum effizienten Funktionieren freier Märkte beitragen.

Die Komplexitätstheorie postuliert, dass kritische oder extreme Ereignisse, die auf größeren Skalen auftreten, das Ergebnis von Interaktionen sind, die auf kleineren Skalen stattfinden. Im Zusammenhang mit den Aktienmärkten bedeutet dies, dass Crashes im Gegensatz zu Ansätzen, die versuchen, sie durch Mechanismen zu erklären, die in sehr kurzen Zeitrahmen wirken, Ursachen haben, die Monate oder Jahre zuvor entstanden sind [19]. Gemäß dieser Interpretation trägt gerade die Eskalation interner Interaktionen zwischen Marktteilnehmern zu einer instabilen Dynamik bei, die sich normalerweise in Form von Finanzblasen zeigt, deren Höhepunkt ein kritisches Ereignis – der Crash – ist. Der konkrete Auslöser, der den Crash beschleunigt – der Preisverfall – ist jedoch nicht entscheidend für sein Verständnis; vielmehr tritt der Crash auf, weil die Märkte in einer instabilen Phase sind, und jegliches geringfügige Eingreifen oder Ereignis kann ihn beschleunigen. Im Wesentlichen kann jeder externe Vorfall als Auslöser dienen [20]. In einer fortgeschrittenen Version dieser Sichtweise werden Katastrophen als grundlegend endogen betrachtet, während exogene Störungen nur zufällige Auslöser sind. Die Instabilität wird durch gemeinsames Verhalten von Händlern kultiviert, die sich gegenseitig imitieren

und verstärken, was zur Bildung und Verstärkung von Trends führt, die sich auf einen kritischen Punkt zubewegen. Darüber hinaus kann diese Dynamik nicht nur identifiziert, sondern auch durch mathematische Gesetzmäßigkeiten demonstriert werden, die durch log-periodische Funktionen oder ihren spezialisierten Klassen approximiert werden können [21]. Der Hauptvorteil dieses Ansatzes besteht darin, dass der Markt den Crash vorhersagen wird, indem er Frühindikatoren sendet, die in den Aktienkursen beobachtet werden. Im Wesentlichen entstehen kritische Ereignisse als emergente und gemeinsame makroskopische Ergebnisse der inneren und mikroskopischen Interaktionen von Händlern, nämlich ihrer Imitationen und Reflexionen. Daher verleiht die Anwendung des Konzepts der Emergenz eine erhebliche heuristische Kraft. Wenn diese Hypothese korrekt ist, müssen wir nicht die Vielzahl der inneren Dynamiken des Systems gründlich studieren, um sein Verhalten zu verstehen; stattdessen kann die Aufmerksamkeit auf einige ausgewählte externe Merkmale gelenkt werden.

Es ist jedoch äußerst wichtig anzuerkennen, dass Innen- und Außenperspektiven sich im Wesentlichen nicht widersprechen. Vielmehr führt die Kombination dieser Standpunkte zu hybriden Ansätzen, die jeweils ihre eigenen Merkmale aufweisen. Obwohl diese Ansichten unterschiedliche Ziele und Skalen haben können, sollten sie oft zusammen verwendet werden, da sie sich ergänzen und einander erweitern. Im Wesentlichen bieten sie wie bei der Triangulation entfernte Standpunkte, die synthetisiert werden können, um ein umfassenderes Verständnis finanzieller Phänomene zu erlangen - eine konzeptionelle Triangulation, die durch methodologischen Pluralismus begünstigt wird. Gleichzeitig ist es äußerst von Wichtigkeit, auf die Bedeutung zu bestehen, sicherzustellen, dass interdisziplinäre Ansätze und methodologischer Instrumentalismus nach J. Dewey nicht die grundlegenden wissenschaftlichen Prinzipien untergraben und nicht zu einer Ausbreitung des wissenschaftlichen Imperialismus und des methodologischen Anarchismus nach P. Feyerabend führen. Das Finden eines Gleichgewichts zwischen interdisziplinärer Zusammenarbeit und Treue zu strengen wissenschaftlichen Standards ist entscheidend, um die Integrität und Entwicklung des Wissens in verschiedenen Disziplinen zu unterstützen.

Literatur- und Quellenverzeichnis

1. Ippoliti E., Chen P. *Methods and finance a unifying view on finance, Mathematics and Philosophy* (Ser. Studies in Applied Philosophy, Epistemology and Rational Ethics). Springer International Publishing, 2017.

2. Noreen U., Shafique A., Ayub U., Saeed S. K. Does the adaptive market hypothesis reconcile the behavioral finance and the efficient market hypothesis? *Risks*. 2022. Vol. 10, No. 9. P. 168. DOI: <https://doi.org/10.3390/risks10090168>.

3. Barberis N., Thaler R. A survey of behavioral finance // Handbook of the Economics of Finance. Elsevier, 2003. B, Vol. 1. Ser. Financial Markets and Asset Pricing. P. 1053–1128.
4. Evans D., Zarate O. Introducing evolutionary psychology. Icon Books, 2015.
5. Barkow J. H. The adapted mind: Evolutionary psychology and the generation of culture. Oxford Univ. Press, 2010.
6. Barberis N., Huang M., Santos T. Chapter 7. Prospect Theory and Asset Prices // Thaler R. (Ed.), Advances in Behavioral Finance, Volume II. Princeton: Princeton University Press, 2005. P. 224-270. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781400829125-010>.
7. Li Y., Yang L. Prospect theory, the disposition effect, and asset prices // Journal of Financial Economics. 2013. Vol. 107, No. 3. P. 715–739. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2012.11.002>.
8. Tversky A., Kahneman D. Advances in prospect theory: Cumulative representation of uncertainty // Readings in Formal Epistemology. 2016. Vol. 1. P. 493–519. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-20451-2_24.
9. Gigerenzer G., Hertwig R., Pachur T. Heuristics: the foundations of adaptive behavior. Oxford University Press, 2011.
10. Kahneman D., Tversky A. Prospect theory: an analysis of decision making under risk // Econometrica. 1977. Vol. 47, No. 2. DOI: <https://doi.org/10.21236/ada045771>.
11. Kelman M. The heuristics debate. Oxford University Press, 2011.
12. Bodie Z., Merton R. C., Thibierge C. Finance. Pearson Education France, 2011.
13. Bedau M., Humphreys P. Emergence: Contemporary readings in philosophy and science. The MIT Press, 2008.
14. Sornette D. Why stock markets crash: Critical events in Complex Financial Systems. Princeton University Press, 2017.
15. Mantegna R. N., Stanley H. E. An introduction to econophysics: Correlations and complexity in Finance. Cambridge University Press, 2016.
16. Raina D., Abergel F., Aoyama H., Chakrabarti B. K., Chakraborti A., Deo N. Econophysics and sociophysics: Recent progress and future directions (Ser. New Economic Windows). Springer International Publishing, 2017.
17. Chen P. Economic complexity and equilibrium illusion: Essays on market instability and macro vitality. Routledge, 2016.
18. McCauley J. L. Dynamics of Markets: Econophysics and Finance. Cambridge University Press, 2007.
19. Săoiu G. Econophysics background and applications in economics, finance, and sociophysics. Elsevier, 2013.
20. Chen J. Econophysics and Capital Asset Pricing: Splitting the atom of systematic risk. Palgrave Macmillan, 2017.
21. Jovanovic F., Schinckus C. Econophysics and Financial Economics: An emerging dialogue. Oxford University Press, 2017.

УДК 336.02:330.1

JEL Classification: D91, G53, I22

Єськова А. М.,

викладач, вища категорія,

Відокремлений структурний підрозділ
"Костянтинівський індустріальний фаховий
коледж ДВНЗ "Донецький національний
технічний університет", м. Костянтинівка

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НА ПОДОЛАННЯ УПЕРЕДЖЕННЯ ПІД ЧАС СПРИЙНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВОМ В УМОВАХ КРИЗИ

Тендентційними платформами для доступу до новинної інформації, зокрема і на економічну тематику є Telegram, Facebook і Twitter. Проте найпопулярнішою платформою з початком повномасштабного вторгнення став Telegram, який прийшов на зміну традиційному Facebook. Останній протягом років утримував найбільший відсоток уваги власників бізнесу та топменеджерів.

На цьому тлі спостерігається зменшення уваги та цікавості аудиторії до традиційних медіа, зокрема телебачення. У 2023 р. українці на 76 % більше читали новини саме в соціальних мережах, а кількість щоденних користувачів інтернетом сягнула 89 % [5]. Тренд останній двох років залишається незмінним: українці використовую кілька інформаційних платформ для доступу до новинної інформації, ті ж хто зупиняється на одному джерелі, як правило посилаються на соціальні мережі. Свідченням повсюдної цифровізації українців є те, що кожен третій українець використовує для отримання нової інформації виключно соціальні мережі. "Споживання сайтів новин знизилося на 1 %, до 41 %, телебачення - на 6 %, до 30 %, радіо - на 1 %, до 10 %. Споживання друкованої преси залишилося на попередньому рівні - 3 %" [5]. За такої статистики прогнозовано головним девайсом для доступу до всесвітньої мережі є смартфон, відповідно мобільні версії соціальних мереж сприйнятливіші українцями, ніж їхні повноформатні аналоги на стаціонарних комп'ютерах. Серед лідерів думок українців С. Стерненко, С. Притула, В. Зеленський. В цьому переліку відсутні економічні блогери та контентмейкери. Найпопулярнішим Telegram-каналом українці визнали "Труху" (15 %), асеbook-каналом "ТСН" (9 %) [5].

Означені платформи систематично публікують новини на економічну тематику, проте вони носять загально пізнавальний контент, без його

спеціалізованого медіазмісту. "Суттєвий недолік більшості Telegram-каналів - відсутність мінімальної перевірки інформації на достовірність" [4].

Обмаль потужних ресурсів орієнтованих на роботу в економічній сфері головний редактор видання "VoxUkraine" Б. Давиденко обґрунтовує об'єктивними причинами: періодичними економічними кризами, які загострюють питання виживання бізнесу у відмові його від довгострокових стратегій розвитку, відтак осмислення професійними журналістами. Традиційні медіа на економічну тематику не витримали переходу в цифровий формат: "10 років тому в Україні було, мабуть, три щоденні ділові газети, п'ять чи шість щотижневих видань, і декілька щомісячних видань. Зараз ми маємо, в кращому випадку, близько десяти ділових чи економічних відділів при редакціях. Але це досить маленькі структури, де працюють три-п'ять, максимум сім людей, і це зовсім не можна назвати діловими редакціями" [1]. Інша причина - відсутність професіоналів, які візьмуться за реалізацію бізнес-моделі повноцінної економічної цифрової медіаплатформи. Щодо професіоналів в галузі то їх дуже обмаль і професійних медійників, які можуть "смачно" викласти бізнесові питання в своїх матеріалах можна порахувати на пальцях кільком людям.

Незмінною тенденцією останніх двох років є втрата популярності і впливовості традиційних медіа на фоні нарощування впливовості цифрових, часто персоналістських платформ, редакційна політика яких ґрунтується не на дотриманні журналістських стандартів та цінностей інформування, а на авторському баченні її засновника та орієнтації на потреби аудиторії. Окремим сегментом медіапростору є підтримувані закордонними партнерами та донорами ресурси. Їхня підтримка є життєво важливою, оскільки технологічні та соціальні зміни знизили бар'єр входу для нових гравців у медіаіндустрію, сектор став більш інноваційним та різноманітним. Трансформація медіаіндустрії України є результатом синергії політико-економічних чинників, які склалися в Україні після початку повномасштабної війни, співпраці медіа-спільноти та прогресивних акторів у розробці нових стратегій реалізації успішних медіа ініціатив.

Більшість засобів масової інформації, особливо вузькотематичні, в тому числі і на економічну тематику, можуть отримати вигоду від доступу до передових інструментів дизайну та реклами, а також до глибоких досліджень внутрішнього ринку, аудиторії та світових подій у медіасфері. Участь у міжнародних дебатах про роль сучасних технологій у медіа важливі, особливо щодо взаємодії між соціальними та традиційними медіа. Не менш важливою є участь у міжнародній діяльності, до прикладу робота

із залучення до відбудови, фінансування проєктів відновлення України зарубіжних інвесторів та донорів через розкриття на міжнародній арені перспектив фінансової привабливості повоєнної України [6].

Нарешті, важливо супроводжувати всі ці зусилля широкими кампаніями із розповсюдження фінансової грамотності українців. Вони мають бути спрямовані на всі вікові категорії, різні соціальні групи та навчати аудиторію відповідально, при цьому критично сприймати фінансово орієнтовану інформацію. Фінансова грамотність охоплює найбільш "практичні життєві навички, зокрема як правильно заощаджувати, як правильно позичати, як правильно інвестувати і як вміти захищати свої права" [2]. За свідченням заступниці керівника проєкту USAID "Трансформація фінансового сектору" Ю. Вітки опитування, яке було проведене серед жителів різних країн Європи засвідчило, що "Україна займає останнє місце в рейтингу фінансової грамотності, тобто має найнижчий бал, який обчислюється за певною методикою" [2]. Умовно наша країна розділила це місце з поляками, проте організатори дослідження засвідчили, що в економічно потужніших країнах про громадян може подбати держава, натомість в Україні з цим складно, оскільки кожен повинен дбати про себе самостійно. Серед причин не уважності до економічних питань - відсутність заощаджень, адже ще в 2019 р. лише "30 % населення мали накопичений запас фінансової міцності, тобто формували свою "фінансову подушку" в розмірі мінімум десять відсотків від загальномісячного прибутку" [2]. Варто припустити, що з початком повномасштабної війни в Україні кількість таких людей зменшилася кратно, тому питання фінансових заощаджень та інвестицій поступилося в інформаційному порядку денному українців на користь елементарному заробітку.

Попри те питання фінансової грамотності є мірилом успіху та інтересу населення до економічної журналістики, оскільки йде пліч-о-пліч з фінансовим благополуччям населення [3 с. 55], тому треба розвивати не лише інформаційний, новинний напрямок економічної журналістики, але і її просвітнику, пізнавальну складову. Природньо, що медіасередовище швидко трансформується, технологічний прогрес обумовлює новітні способи поширення та споживання інформації. У цьому динамічному середовищі економічні журналісти стикаються з проблемою не лише повернути увагу різноманітної аудиторії, але й переконатися, що подана інформація є зрозумілою та актуальною. Фінансово грамотна аудиторія з більшою ймовірністю зрозуміє та оцінить економічну журналістику, що

веде до більш поінформованого та розширеного суспільства. Таким чином, зусилля з підвищення фінансової грамотності повинні бути інтегровані в ширшу структуру ініціатив економічної журналістики.

Крім того, співпраця між медіа, навчальними закладами та фінансовими установами може відігравати ключову роль у просуванні економічної грамотності. Тренінги, семінари та освітні кампанії можуть бути організовані для покращення розуміння економічних концепцій серед населення. Розвиваючи культуру постійного навчання, економічна журналістика може стати каталізатором позитивних змін у суспільстві. Майбутнє економічної журналістики полягає в її здатності адаптуватися до медіасередовища, задовольняти його багатомірні потреби. Економічні ж журналісти, які працюють у цьому ландшафті повинні забезпечувати свою аудиторію актуальною, доступною, точною, об'єктивною інформацією щоб розширити можливості людей і зробити свій внесок у глобальний просвітницький проект.

Список використаних джерел

1. Багаліка А., Ференс Л. Чому в Україні немає якісних медіа, які пишуть на економічні теми? 2017. URL : <https://hromadske.radio/podcasts/rankova-hvylya/chomu-v-ukrayini-nemaє-yakisnyh-media-yaki-pyshut-na-ekonomichni-temu> (дата звернення: 20.10.2024).

2. Войтюк Т. Навіщо українцям потрібна фінансова грамотність. Розповідає експертка. Суспільне. Новини. 2021. URL : <https://suspilne.media/114223-navisoukraincam-potribna-finansova-gramotnist-rozpovidaє-ekspertka/> (дата звернення: 25.10.2024).

3. Горленко Г. Медіаосвіта на заняттях з фінансової грамотності : навчальне видання / за ред. О. Волошенюк, В. Іванова. Київ : АУП, ЦВП, 2021. 76с. URL: https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/finance_2021final.pdf (дата звернення: 20.10.2024).

4. В. Ланда, В. Федорчук. Королі новин. Хто стоїть за найбільшими новинними медіа в Україні: сайти, Telegram, YouTube, Facebook / Forbes.ua. 2023. URL : <https://forbes.ua/money/koroli-novin-khto-stoit-za-naybilshimi-novinnimi-media-vukraini-sayti-telegram-youtube-facebook-15052023-13651> (дата звернення: 15.10.2024).

5. Шаріпов О. Телебачення втрачає позиції, Telegram-канали нарощують аудиторію. Де українці дізнаються новини / Forbes.ua. 2023. URL : <https://forbes.ua/news/telebachennya-vtrachae-pozitsii-telegram-kanali-naros-hchuyut-auditoriyu-deukraintsi-diznayutsya-novini-14112023-17240> (дата звернення: 02.11.2024).

6. Korbut A. Strengthening public interest in Ukraine's media sector. 2021. URL : <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-04/2021-04-23-ukraines-mediasector-korbut.pdf> (дата звернення: 02.11.2024).

УДК 336.72

JEL Classification: G17, C45, O33

Кондрацька Н. М.,

канд. екон. наук, доцент,
кафедра фінансів та економічної безпеки,
Національний університет водного господарства
та природокористування, м. Рівне

Ярута Н. А.,

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Національний університет водного господарства
та природокористування, м. Рівне

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ГАЛУЗІ ФІНАНСІВ

Стрімкий розвиток фінтеху суттєво підвищив показники фінансової інклюзії. Значна кількість приватних осіб та підприємців отримали доступ до фінансових послуг завдяки впровадженню сучасних технологічних рішень. Саме тому варто очікувати продовження зростання та розширення сегменту фінтеху, насамперед за рахунок розвитку технологій на основі штучного інтелекту. Швидка еволюція, що починалась із генеративних мовних моделей на зразок ChatGPT і Gemini (кол. Bard) і завершуючи мультимодальними нейронними мережами, що об'єднують кілька моделей, відкриває шлях до створення нових інноваційних продуктів і не лише у фінансовому сегменті [4].

Результати числених досліджень підтверджують, що до 2040 року програми на основі штучного інтелекту в поєднанні з іншими технологіями спричинять революційні зміни практично у кожному аспекті життя: запровадження нововведень в сфері охорони здоров'я, персоналізованої освіти, оптимізації рутини в енергетиці, підвищення врожайності сільськогосподарських культур, підвищення безпеки транспорту і ефективності логістики, моніторингових процесів в екології та багато іншого. Політичні та бізнес-лідери в усьому світі шукають талантів і вливають ресурси в розробку ШІ, сподіваючись бути одними з перших, хто використає його для зміни суспільства, економіки та навіть війни [5]. Завдяки одночасному збільшенню високоякісних даних, обчислювальних можливостей і високошвидкісних каналів зв'язку, штучний інтелект змушуватиме компанії йти в ногу з часом, намагаючись

скористатись перевагами та мінімізувати негативні наслідки збору особистих даних, таких як загроза конфіденційності та свободи.

На сьогодні зрозуміло, що ШІ активно буде впроваджуватися у всі сфери, викликаючи швидкі та революційні зміни та створюючи нові виклики. Технології на основі штучного інтелекту трансформують числені галузі та порушують звичний хід речей, створюючи нові робочі місця, знищуючи при цьому інші та спричиняють до перерозподілу економічних та соціальних ресурсів [3]. Об'єднання "людина-машина" стане звичайним для багатьох майбутніх професій. Щоб використовувати переваги штучного інтелекту та одночасно зменшувати рівень безробіття, країни та корпорації повинні зосередитися на освіті та перепідготовці своєї робочої сили. Галузі та організації майбутнього, які залежать від ШІ, потребуватимуть величезної кількості даних для ефективної та конкурентоспроможної роботи. Установи, компанії та країни, які вже інвестують у способи отримання, класифікацію, зберігання та монетизацію даних, отримають значні переваги. Безпрецедентна кількість даних, доступна в 2040 році, забезпечить цінну інформацію та можливості, але також створить можливість для конфліктів та зловживань конфіденційністю, порушенням прав власності та контролю над ними [5].

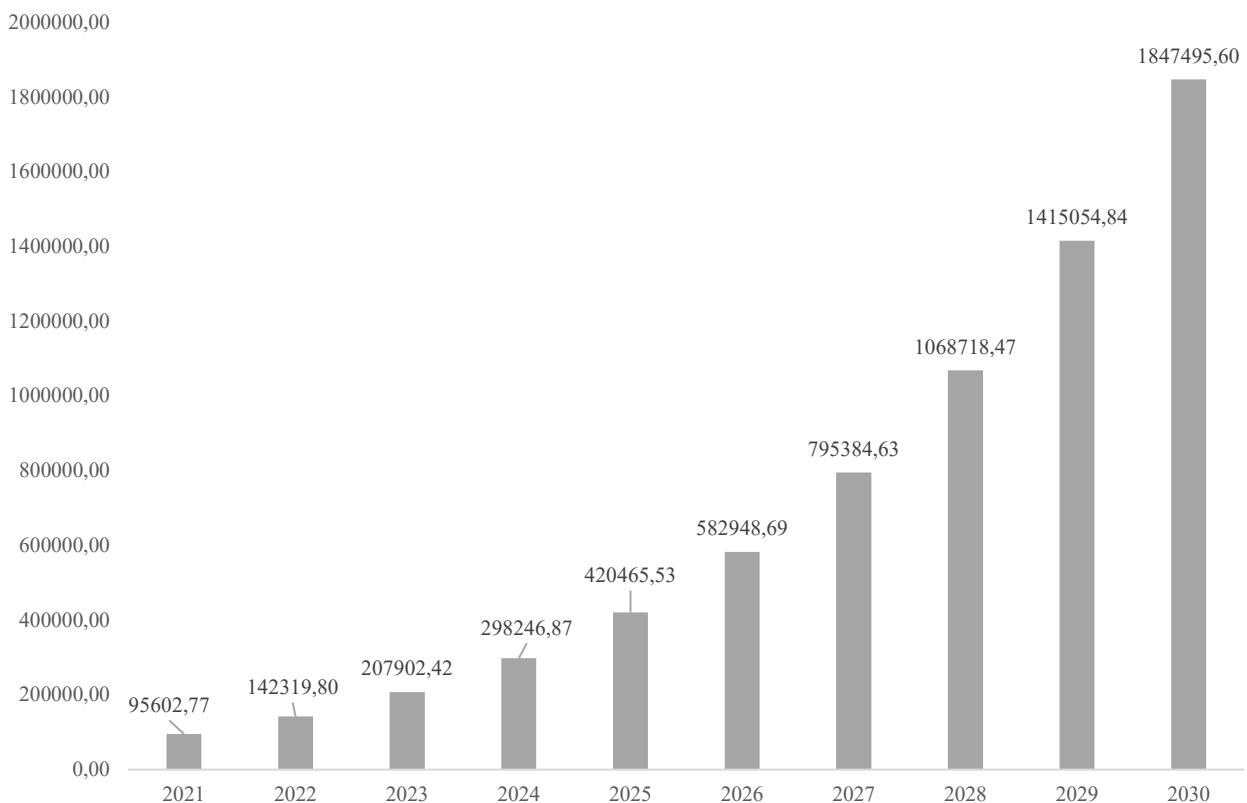

Рис. 1. Світові обсяги витрат на розвиток штучного інтелекту (ШІ) починаючи з 2021 році та прогнозні дані до 2030 року (у млн. дол. США)
Джерело: складено автором на основі [4].

Динаміку обсягу вкладень у технології штучного інтелекту починаючи з 2021 року, коли світові витрати на ШІ становили 142 319,80 млн. дол. США, можна прослідкувати на рис. 1. Очікується, що витрати на кінець 2024 року становитимуть 298 246,87 млн. дол. США., що на 90 344,45 млн. дол. США. більше за значення 2023 року.

Як бачимо обсяг ринку з кожним роком зростає помітними темпами і на кінець 2030 року очікується, що обсяг ринку становитиме 1 847 495,6 млн. дол. США. Якщо порівняти дані 2030 року з даними 2021 року, то очікується зростання вкладень у технології штучного інтелекту на 1 751 892,83 млн. дол. США., тобто вдвічі.

Розвиток штучного інтелекту та рівень участі людини в прийнятті рішень продовжуватимуть викликати етичні проблеми, і погляди на етичні зобов'язання, ймовірно, відрізнятяться в усьому світі. Крім того, непрозорий характер прийняття рішень штучним інтелектом збільшує ймовірність ненавмисного упередження, дискримінації, несподіваних результатів або навмисного неправильного твердження. Співпраця для просування надійного штучного інтелекту з прозорими та чіткими процесами прийняття рішень може покращити довіру та впевненість усіх сторін. Незважаючи на те, що багато країн розроблять суворі правила використання персональних даних, спірним залишається питання щодо того, чи можуть ці правила співіснувати з повною реалізацією можливостей ШІ [5].

Цілоком зрозуміло, що і у сфері фінансових послуг технології на основі штучного інтелекту дозволять створити нові продукти та оптимізувати існуючі процеси та трансакції.

Насамперед варто очікувати появи нових, персоналізованих продуктів і пропозицій з урахуванням індивідуальних потреб клієнтів у сфері кредитування, страхування та управління активами. Завдяки відкритому банкінгу, ШІ зможе використовувати дані клієнта з різних фінансових установ для розробки нових фінансових продуктів, які відповідають персоналізованим потребам.

Використовуючи технологій ШІ можна буде автоматизувати процеси збору та аналізу великих обсягів даних про клієнта чи актив. Завдяки цьому можна буде створювати персоналізовані фінансові плани та рекомендації щодо інвестицій чи більш точно оцінювати кредитоспроможність клієнтів, зокрема використовуючи дані з соціальних мереж, історію покупок тощо. Таким чином, завдяки більш точній оцінці ризиків, можа буде запропонувати більш оптимальну ціну на фінансову послугу [1].

Технології, що мають імплементації ШІ можуть суттєво спростити рутинні операції: починаючи від налаштування автоматичних платежів і завершуючи автоматичною торгівлею фінансовими активами на торгових платформах в режимі реального часу та автоматичного коригування складу інвестиційного портфеля, виходячи із заданої дохідності.

В даний час активно використовується робота чат-ботів на основі штучного інтелекту, які зможуть більш точно та цілодобово відповідати на запитання клієнтів. Надаючи відповідні повноваження ШІ клієнт зможе відмовитись від візиту до відділення банку. Це дозволить суттєво знизити витрати на підтримку сервісної мережі та забезпечити доступність фінансових послуг.

Аналіз великих обсягів даних із використанням ШІ дозволяє виявляти аномалії, викриваючи тим самим шахрайські схеми зловмисників та усуваючи можливі загрози витоку інформації під час кібератак. Завдяки ШІ можна також розробляти більш ефективні стратегії для запобігання шахрайству [2].

Таким чином, технології на основі штучного інтелекту у галузі фінансів мають величезний потенціал до зростання. Інновації, які ініціює ШІ, допоможуть створити стабільнішу, безпечнішу та більш клієнтоорієнтовану фінансову систему, яка відповідатиме потребам сучасного світу. У підсумку, використання ШІ у сфері фінансів дозволить підвищити якість та доступність фінансових послуг, а також збільшити надійність фінансових послуг для клієнтів у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Богом'я, В., Гудзь, А. Штучний інтелект: сучасний стан і перспективи застосування. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*, №46(1), С.13-17.
2. Худолій Ю.С., Косолапенко В. С. Особливості застосування чат-ботів на основі штучного інтелекту у фінансовій сфері. *Науковий журнал "Економіка і регіон"*, № 3 (90), 2023. С. 97–103.
3. Юрчук Н.П. Інформаційні системи і технології як інновація у системі управління бізнес-процесами. *Ефективна економіка*, 2018.
4. Artificial intelligence (AI) market size worldwide in 2021 with a forecast until 2030. URL: <https://www.statista.com/markets/418/topic/484/software/#reports> (дата звернення: 25.10.2024).
5. Global trends 2040. URL: <https://www.dni.gov/index.php/gt2040-home/gt2040-structural-forces/technology> (дата звернення: 01.11.2024).

УДК 336.22

JEL Classification: H21, H26, H56

Маслов Р. Ю.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Дмитрук Н. Ю.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

РОЛЬ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ У ФІНАСОВІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Сучасний етап функціонування фінансової системи вимагає урахування безпекових аспектів. Зміна таких підходів у науці та практиці на безпекоорієнтовані зумовлена військовою агресією росії проти України з лютого 2022 року, адже фінансові ресурси держави та можливості її стійкого розвитку є підґрунтям для забезпечення національної безпеки України та її територіальної цілісності у перспективних періодах. Досягнення фінансовою системою свого оптимального безпечного стану, її здатність реагувати на виклики й загрози як зовнішнього, так і внутрішнього походження, є актуальним та необхідним для забезпечення належного рівня фінансової безпеки країни. Фінансова безпека держави має такі складові, як: інвестиційна, боргова, інноваційна, податкова, грошово-кредитна, страхова, бюджетна, валютна, безпека фондового ринку, банківська безпека та інші. Одне із ключових місць в системі складових фінансової безпеки держави займає податкова безпека, оскільки має ланцюговий характер впливу. Це означає, що у разі нестабільності податкової безпеки втрачається рівновага бюджетної, боргової, грошово-кредитної та інших видів безпеки [1, с. 212]. Разом з тим, податкові інструменти визначають можливості впливу на фінансову діяльність окремих суб'єктів господарювання, адже величина податків визначатиме їх здатність до нарощування ділової активності, урегулює проблеми ціноутворення на товари, роботи і послуги. На макроекономічному рівні ефективна система оподаткування сприятиме досягнення цілей соціально-

економічного розвитку держави, формуванню податкового потенціалу держави, забезпечить освітні, медичні, соціальні, екологічні інтереси суспільства [2].

Варто погодитися із С. Онишко та О. Новицькою, які вважають, що особлива роль податків та податкової системи у досягненні національної безпеки визначається тим, що саме податки є інструментом впливу на економічні й соціальні процеси та фактором зворотного зв'язку та залежності функціонування держави від платників податків. Автори зазначають також, що місце податків у економічній безпеці держави полягає у трьох площинах: 1) податки як ресурсний фактор (вони є основним джерелом формування фінансових ресурсів держави для виконання її функцій); 2) податки як інструмент впливу на соціально-економічні процеси (державна, встановлюючи певний рівень оподаткування та порядок нарахування й стягнення податків, створює умови для підвищення або зниження ділової активності фізичних та юридичних осіб); 3) податки як обов'язковий фактор функціонування держави (недостатні обсяги формування фінансових ресурсів держави, постійний дефіцит бюджету нівелює реформування фінансової системи та може стати каталізатором до суспільного незадоволення, що підриває стійкість державного устрою) [2; 3].

Отже, як бачимо, згадані науковці розглядають податки у системі економічної безпеки. Оскільки фінансова безпека є складовою економічної та національної безпеки країни, то природньо, що такі фактори будуть відображати й роль та місце податків у фінансовій безпеці. Проте, на наш погляд, це не є вичерпним переліком чинників, що визначають вплив податків та системи оподаткування на безпеку фінансової системи країни. Місце податків та податкової системи у фінансовій безпеці, на наш погляд, містить такі основні імперативи, які можна згрупувати наступним чином:

1) глобалізаційні – визначається особливістю впливу податків на залучення капіталу в умовах фінансової глобалізації. Зокрема, неефективна податкова система може формувати перешкоди для залучення капіталів, оскільки потенційні інвестори, приймаючи рішення про інвестування у ту чи іншу країну, ретельно вивчають її систему оподаткування. Позитивне рішення про інвестування буде прийняте за умови, що його податкові (фінансові) інтереси будуть задоволені;

2) управлінські – система оподаткування має здатність впливати на інші структурні елементи фінансової системи (публічні фінанси, фінанси територіальних громад, активність суб'єктів господарювання, страхування), а отже, - й на складові фінансової безпеки, зокрема, на боргову безпеку, інвестиційну безпеку, інноваційну безпеку, бюджетну безпеку тощо;

3) стимулювання розвитку – застосування податкових інструментів дозволяє стимулювати інноваційне відновлення економіки, сприяє залученню іноземних інвестицій в державу, що у свою чергу впливає на стійкість фінансової системи та економічне зростання в державі. Усе це є основою для забезпечення фінансової безпеки держави.

Досліджуючи питання ідентифікації ролі системи оподаткування у фінансовій безпеці держави, нами було обґрунтовано, що саме податкова система визначає фінансові можливості для забезпечення інших складових фінансової безпеки країни, а отже сукупність податків, встановлення бази оподаткування, особливості використання податкових пільг та санкцій є інструментами забезпечення податкової безпеки. Відтак, розглянемо її сутність та характеристики.

Так, В. В. Іщенко вважає податкову безпеку частиною фінансової безпеки держави, що визначається наявністю сформованої податкової системи, оптимальним рівнем оподаткування, який забезпечує достатнє наповнення за рахунок податкових надходжень дохідної частини бюджету для виконання державою своїх функцій, а також розвиток реального сектору економіки та соціальний захист населення [4, с. 35 – 36].

А. І. Сухоруков у своїх працях зазначає, що податкова складова є елементом національної безпеки держави та має такі типові характеристики, як:

- 1) забезпечує розвиток та захист системи оподаткування держави;
- 2) податкові інструменти, що застосовуються державою, дозволяють акумулювати достатній обсяг фінансових ресурсів, необхідних органам виконавчої влади для виконання покладених на них функцій;
- 3) забезпечує захист від впливу загроз податковій (а отже, й фінансовій) безпеці держави [5].

погляди науковців на типологічні характеристики податкової безпеки, ролі податків у її забезпеченні є різноплановими, а самі науковці не є одноставними у питанні щодо розуміння сутності податкової безпеки з огляду на дуалістичний характер цієї категорії. Це пояснюється здебільшого тим, що кожен із суб'єктів податкової безпеки вважає за необхідне, насамперед, забезпечувати свої фінансові інтереси, а проблематика оптимізації податків та напрями вирішення виглядають по-різному, залежно від рівня, на якому ми її будемо розглядати. Так, для суб'єктів мікрорівня (відповідно й їх податкової безпеки), оптимальне оподаткування є таким, яке знижує рівень податкових платежів до бюджетів. Водночас, для суб'єктів макроекономічного рівня оптимальною буде така система оподаткування, яка забезпечить стійкі та достатні у обсягах надходження до бюджетів різних рівнів.

Враховуючи вище зазначене та спираючись на дослідження науковців, вважаємо, що податкова складова фінансової безпеки відображає такий стан фінансової політики, який з однієї сторони створює умови для захисту фінансових інтересів усіх суб'єктів податкових відносин, а з іншої сторони – на основі оптимізації оподаткування забезпечує гармонізацію фінансових інтересів держави та платників податків, а також здатна своєчасно виявити загрози й ризики податковій безпеці суб'єктів податкових відносин й нівелювати їх негативний вплив.

Список використаних джерел:

1. Нешко Р. М., Матвійчук В. І. Податкова безпека держави як запорука стабільної фінансової безпеки України. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/3914/3947> (дата звернення: 5.11.2024).
2. Подік І. І. Податкова безпека як складова частина економічної безпеки національної економіки. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2016. Випуск 2 (02). С. 100 – 106 (дата звернення: 5.11.2024).
3. Онишко С., Новицька О. Податкова складова економічної безпеки України. Науковий вісник Національної академії ДПС України. 2004. № 5 (27). С. 10–14 (дата звернення: 5.11.2024).
4. Вовченко Р. С. Фінансова безпека банківського сектору економіки України : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. К., 2016. 237 с. URL: <http://ubs.edu.ua/images/PDF/vovchenkodisser.pdf> (дата звернення: 5.11.2024).
5. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України: монографія. К. : НІПМБ, 2004 117 с. (дата звернення: 5.11.2024).

СЕКЦІЯ 3. МЕНЕДЖМЕНТ
SECTION 3. MANAGEMENT

УДК 338:512

JEL Classification: R40, O18, L91

Абушов Т. А.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Хмельницький національний
університет, м. Хмельницький

**СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ ЯК ПЕРЕДУМОВА
ВІДНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Нормальне функціонування підприємств машинобудування можливе за наявності якісної транспортної інфраструктури. Серед інших факторів, що істотно впливають на можливості вітчизняних підприємств експортувати продукцію впливають логістичні проблеми.

Потрібно зауважити, що й у довоєнний час транспортна інфраструктура в Україні потребувала модернізації. За дослідженням Європейської Бізнес Асоціації, за підсумками 2021 року, інтегральний показник Інфраструктурного індексу української транспортної галузі дорівнював 2,76 балів із 5-ти можливих [1]. Оцінка їх за кожним із видів транспорту наведена на рис. 1.

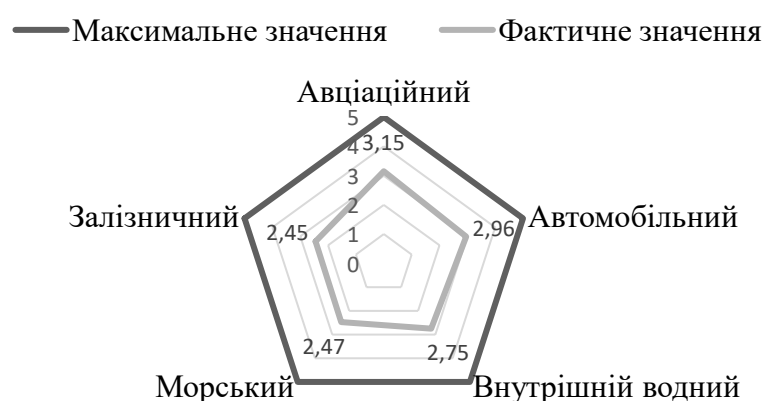

Рис. 1. Значення інфраструктурного індексу транспортної галузі

Найвище значення інфраструктурного індексу було зафіксовано у авіаційному транспорті – 3,15 бала. У решті транспортних галузей України показники інфраструктурного індексу розташовані таким чином: автомобільний

транспорт – 2,96 бали, внутрішній водний – 2,75, морський – 2,47, залізничний – 2,45 бали.

Вже на початок вересня 2022 року збитки інфраструктури і транспорту в Україні становили 35,1 млрд дол. США і 2,7 млрд дол. США й надалі зростають [2]. Поруч із фізичним знищенням великої кількості інфраструктурних об'єктів підприємства називають ряд наступних перешкод (рис. 2).

Окрім того, блокування транспортних шляхів істотно вплинуло на логістичні витрати, зокрема на ланцюги постачання усередині країни та можливості експорту готової продукції. Свій негативний вплив мало блокування портів Чорного моря, через яке здійснювався експорт 80 – 90 % промислових товарів.

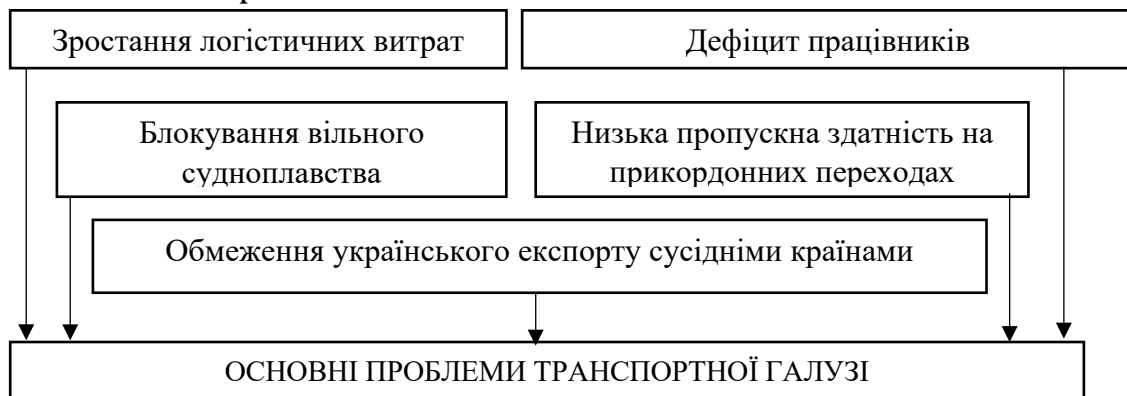

Рис. 2. Основні проблеми транспортної галузі за оцінками підприємств

Переорієнтування вантажоперевезень із водних шляхів на суходільні обмежено значним подорожчанням логістики й недостатньою пропускною здатністю залізничних та автомобільних шляхів. Наслідком зростання виробничих витрат стало зменшення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств, ризику втрати ключових сегментів на внутрішніх та зовнішніх ринках.

Перед війною було прийнято ряд документів та заплановано реалізацію заходів, що мали за мету модернізувати галузь. Однак, внаслідок повномасштабної агресії Російської Федерації проти України вони були припинені.

Ситуація ускладнюється тим, що транспортна галузь потребує значних фінансових ресурсів для відновлення. У проєкті Плану відновлення України, розробленому Національною радою з відновлення України від наслідків війни, створеною відповідно до Указу Президента України від 21.04.2022 № 266/2022, визначено, що загалом на відновлення транспортної інфраструктури України потрібно орієнтовно близько 212,7 млрд грн [1].

Фінансування спрямовуватиметься на реалізацію пріоритетних заходів: відновлення критичних об'єктів транспортної інфраструктури, розбудову залізничних, автомобільних і внутрішніх водних шляхів для

налагодження логістики перевезень пасажирів і вантажів, відновлення експорту і забезпечення продовольчої безпеки у світі.

За опитуванням підприємств, що проводилися у 2023 році до найбільш важливих інвестиційних проектів належить розвиток автомобільних шляхів, що з'єднують Україну та ЄС, розбудова Євроколії на території України та будівництво в Україні стратегічних універсальних транспортних хабів [2].

Ще до війни Європейський інвестиційний банк був одним із найбільших інвесторів транспортної інфраструктури України у 2021 р. інвестиції у розвиток транспортної інфраструктури, міської мобільності, освітньої інфраструктури та місцевої економіки України, зокрема підвищення стійкості до пандемії COVID-19, сягнули 554 млн євро, а у 2020 р. – перевищували 1 млрд євро.

Вже під час воєнних дій в Україні Європейська комісія внесла зміни до індикативних мап Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T), залучивши до неї українські логістичні шляхи.

Таблиця 1

Орієнтовні потреби у фінансуванні проектів на виконання плану відновлення транспортної інфраструктури (на період 2022–2026 рр.) [1]

Види транспорту	Орієнтовна вартість відновлення, млрд грн
1. Залізничний транспорт	110,7
1.1 Інфраструктурні проекти	51,2
1.2 Пасажирські перевезення	52,4
1.3 Вантажні перевезення	7,1
2. Авіаційний транспорт	51,5
3. Морський та внутрішній водний транспорт	14,6
4. Автомобільний, міський електричний транспорт, автомобільні дороги та дорожнє господарство	993

Однак галузь демонструє стійкість і прагнення до відновлення, у першу чергу із боку власне самих підприємств. Так, 79% підприємств не зупиняли свою операційну діяльність. Із тих підприємств, робота яких була призупинена 6% від загального числа опитаних підприємств повністю відновили свою роботу, ще 13% зробили це частково [2].

Для усунення важких наслідків війни вітчизняній транспортній галузі які економіці вцілому знадобиться час. Однак тривалість такого відновлення у великій мірі залежить від спільних зусиль суспільства, підприємців та держави. Вже зараз зрозуміло, що потребує оновлення та коригування Національна транспортна стратегія України до 2030 року

"Drive Ukraine 2030" та План дій до неї [3]. Така потреба викликана необхідністю перегляду об'єктів фінансування, відповідно до масштабів руйнувань та тенденцій розвитку економіки, торговельних відносин. Крім того, наявність оновленої стратегії дозволить скоординувати дії щодо відновлення країни на мікро, макро та міжнародному рівні.

Список використаних джерел

1. Залучення інвестицій у відбудову транспортної галузі в Україні / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://www.niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/zaluchennya-investytsiy-u-vidbudovu-transportnoyi-haluzi-v-ukrayini>.

2. Інфраструктурний індекс України 2023 / Європейська бізнес асоціація. URL: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2023/11/presentation-UKR.pdf>.

3. Національна транспортна стратегія України до 2030 року "Drive Ukraine 2030" / Міністерство інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/files/projects/str.html>.

УДК 331.1

JEL Classification: M12, M54, L15

Вакуленко С. В.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний
інститут», м. Харків
Білоцерківський О. Б.,
канд. техн. наук, доцент кафедри
підприємництва, торгівлі і логістики,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний
інститут», м. Харків

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ

Серед багатьох складних соціально-економічних викликів, що стоять перед Україною, одним з головних є підвищення якості продукції та послуг. Від якості продукції та послуг залежить добробут населення та якість життя.

Існуючі проблеми у сфері якості можна пояснити повільною адаптацією вітчизняних підприємств до ринкового середовища та міжнародної конкуренції, а також недостатньою увагою до людського потенціалу. У вертикалі управління проблеми якості розглядалися як такі, що мають переважно технічний характер, а роль персоналу з управління якістю недооцінювалася.

У сучасному ринковому середовищі стара модель управління кадровими ресурсами явно стала неефективною. Зовнішнє середовище кардинально змінюється, і необхідно розробляти нові моделі управління людськими ресурсами з акцентом на поліпшення якості. Без оволодіння сучасними методами управління персоналом неможливо освоїти міжнародні стандарти, впровадити на їх основі систему управління якістю і перейти до найсучаснішої системи управління якістю – загального управління якістю (TQM). У концепції TQM кадрові ресурси визнаються головним ресурсом організації і повинні бути створені всі необхідні умови для повного використання їх творчого потенціалу [1].

Працівники на всіх рівнях є основою та найбільшою цінністю будь-якої компанії. На думку експертів у сфері управління якістю, "в середньому 95% проблем організації у сфері якості в кінцевому підсумку пов'язані з людьми, їхнім мисленням і мотивацією" [2].

Ефективність системи управління якістю зростає тим більше, чим більше працівників беруть участь у діяльності з поліпшення якості. Це підтверджує досвід японських, європейських та американських компаній. Найкращі результати досягаються тоді, коли якість стає турботою всіх співробітників компанії. Тому в рамках системи якості необхідно розробити ефективні матеріальні і моральні стимули, які найкращим чином використовують потенціал кожного працівника і сприяють його професійному розвитку. Творчий потенціал усього колективу завжди вищий, ніж потенціал лише керівництва компанії. Слід підкреслити, що повне залучення всіх співробітників у виробничий процес має синергетичний ефект і що загальні результати колективної роботи значно вищі, ніж сума результатів окремих виконавців.

Однією з основних перешкод на шляху застосування концепції ефективного управління якістю є недостатня увага до персоналу. Питання розробки та впровадження ефективних методів управління людськими ресурсами в менеджменті якості широко використовується в Японії, США та країнах Європи.

Багато експертів вважають, що успіх будь-якої компанії все більше залежить не від виробничих і фінансових ресурсів, а від кадрового потенціалу та ефективності управління [3,4,5]. Для підвищення результативності систем якості необхідно використовувати засоби мотивації співробітників і навчати їх як з професійних питань, так і з питань управління якістю. Навчання та мотивація персоналу - це дві різні функції у

сфері управління кадровими потенціалом, але обидві спрямовані на формування активного та компетентного персоналу. Кваліфікована робоча сила, яка мотивована матеріальними і моральними стимулами і має в своєму розпорядженні необхідне матеріально-технічне оснащення, відіграє важливу роль у підвищенні якості продукції.

Підготовка та перепідготовка персоналу з питань управління та підвищення якості продукції повинна здійснюватися на постійній основі і передбачати диференційований підхід відповідно до ролей і функцій конкретних працівників [2]. Навчання керівників, виробничого персоналу та внутрішніх аудиторів усіх рівнів має здійснюватися за програмами, спеціально розробленими для кожної категорії.

Існують різні способи мотивації працівників у сфері поліпшення якості. Це і підвищення реальної заробітної плати та премій, і розповсюдження акцій компанії серед працівників, і присвоєння почесних звань, і кар'єрний ріст, і пропозиція більш цікавої роботи, і надання можливостей для освіти та досліджень.

Водночас мотивація персоналу в секторі якості, як і мотивація загалом, потребує подальшого вдосконалення: на думку Н.К. Швеця, для ефективного формування мотивації персоналу необхідно переглянути відносини "працівник-підприємець" [3]. Ефективність матеріального стимулювання підвищується за рахунок використання коефіцієнтів трудової участі, особливо у сфері якості. Їх застосування підвищує залежність оплати праці працівника від якісних і кількісних показників роботи. Сучасні методи стимулювання включають системи, коли працівники беруть участь в інтересах організації як бонус за якісне виконання роботи.

Перш за все, керівники повинні переконатися, що їх власне управління є всебічно обґрунтованим. Вони повинні розробити політику у сфері якості, яка включає основні напрями, цілі та завдання у сфері якості, і не повинні залишати вирішення цих питань своїм підлеглим [5]. Керівники підприємств повинні прагнути досягати найвищої якості продукції за оптимальною ціною, використовуючи ефективну систему управління якістю. Для цього може бути використана японська модель "людського потенціалу". Згідно з цією моделлю, особливий статус надається ідеї про те, що працівники повинні демонструвати, розвивати і отримувати задоволення від своїх здібностей.

Таким чином, провідна роль працівників є важливою передумовою ефективного управління якістю та запорукою успіху.

Список використаних джерел

1. Гула О. Сучасні механізми забезпечення кадрової безпеки в системі публічного управління: теоретичні засади. Аспекти публічного управління. 2021. № 9(1). С. 50–54.

2. Грішнова О.А. Розвиток персоналу на підприємствах України як предмет соціально-трудових відносин. Вісник Технологічного університету Поділля. 2017. № 3. Т. 1. С. 45–53.

3. Швець Н.К. Методи виявлення і збереження кадрової безпеки, або як перемогти зловживання персоналу. Персонал. 2018. № 5. С. 31–36.

4. Козлова І.М. Кадровий потенціал: поняття, сутність, основні характеристики. Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики. 2022. С. 322–325.

5. Васильєва М.О. Кадровий потенціал підприємства: зовнішні та внутрішні фактори формування та розвитку. Управління розвитком економічного середовища в умовах глобальних трансформацій. 2023. С. 177–184.

УДК 336.1.02-0.49.5(477) 336.1.02-0.49.5(477)

JEL Classification: G32, M21, L25

Живко З. Б.,

д-р екон. наук, професор,
професор кафедри менеджменту авіаційної діяльності,
Льотна академія Національного авіаційного
університету, м. Кропивницький

Бойко Р. І.,

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Вищий навчальний заклад "Приватне акціонерне
товариство "Львівський інститут менеджменту", м. Львів

Грибань В. Є.,

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Вищий навчальний заклад "Приватне акціонерне
товариство "Львівський інститут менеджменту", м. Львів

Кравчута С. М.,

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Вищий навчальний заклад "Приватне акціонерне
товариство "Львівський інститут менеджменту", м. Львів

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Фінансово-економічна безпека підприємства (ФЕБП) – це багатокомпонентна система, що включає різні механізми і заходи, спрямовані на захист фінансових та економічних інтересів підприємства від впливу зовнішніх і

внутрішніх загроз. ФЕБП забезпечує стійкість, незалежність, прибутковість і стабільний розвиток підприємства навіть в умовах економічної невизначеності та кризи.

Сутність ФЕБП полягає в тому, щоб підтримувати стабільне функціонування підприємства, захищати його фінансові ресурси, запобігати втратам і забезпечувати стійкість до негативних змін у внутрішньому та зовнішньому середовищах. Ефективне управління ФЕБП допомагає мінімізувати вплив ризиків, пов'язаних з ринковими коливаннями, конкурентним середовищем, регуляторними змінами, а також з кіберзагрозами.

Вивченням питань управління фінансово-економічною безпекою підприємства займалися численні дослідники, які розглядали різні аспекти цієї теми. У таблиці наведено відомих авторів та основні роботи, які стали фундаментом для подальших досліджень. Зведемо в таблицю визначення фінансово-економічної безпеки підприємства за різними авторами (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення фінансово-економічної безпеки підприємства за різними авторами

Автор	Визначення та праця	Основні акценти в підході до ФЕБП
Альтшулер Г. [1]	Теорія вирішення винахідницьких завдань	Запропонував підходи до інноваційного управління
Бланк І.О. [2]	Управління фінансами підприємства	Розглядає ФЕБП як здатність підприємства досягати фінансових цілей та зберігати фінансову стабільність. Запропонував моделі фінансового контролю.
Загорулько А.П. [3]	Антикризове управління підприємством	Підходить до ФЕБП як до критичного компонента антикризового управління.
Кібальник Л.М. [4]	Фінансово-економічна безпека підприємства	Визначає ФЕБП як сукупність заходів, що забезпечують стійкість фінансового стану підприємства. Розглянула методологічні підходи до управління ФЕБП.
Мешков І.В. [5]	Економічна безпека підприємств	Визначає ФЕБП як процес управління ризиками для підтримки стабільності підприємства. Розробив методи оцінки економічної безпеки.
Олексюк О. [6]	Системний підхід до управління безпекою	Розглядає ФЕБП як систему, що інтегрує фінансові, інформаційні, кадрові та правові компоненти безпеки. Запропонував системний до забезпечення безпеки підприємства.
Шершньова З.Є. [7]	Стратегічне управління	Фокусує увагу на стратегічному управлінні ФЕБП як інструменті довгострокової стійкості. Вивчала стратегії управління для забезпечення безпеки підприємства.

Ці автори запропонували різні підходи до визначення фінансово-економічної безпеки підприємства, що відображають особливості управління ризиками, стратегічну та оперативну стійкість, а також системний характер забезпечення безпеки.

Процес управління ФЕБП включає декілька ключових етапів, що взаємопов'язані та базуються на використанні стратегічних, тактичних та операційних методів, зокрема ідентифікації ризиків, оцінці ризиків, розробці захисних заходів, моніторингу та контролю, аналізі результатів та коригування.

Ризики часто не існують ізольовано, а впливають один на одного. Наприклад, збій в ІТ-системах може призвести до фінансових втрат і погіршення репутації. Аналіз взаємозв'язків дозволяє побачити, як один ризик може спричинити каскадний ефект, що вплине на інші сфери діяльності підприємства.

Практичні підходи до ідентифікації ризиків:

1) SWOT-аналіз (аналіз сильних та слабких сторін, можливостей і загроз) є ефективним інструментом для початкової оцінки та ідентифікації загроз;

2) аналіз сценаріїв допомагає передбачити розвиток подій в умовах різних зовнішніх і внутрішніх змін;

3) матриця ризиків - інструмент, що дозволяє оцінити кожен ризик за його ймовірністю і ступенем впливу на підприємство, після чого сформувані пріоритети для подальшого реагування.

Проблемами удосконалення процесу управління ФЕБП є недостатній рівень кваліфікації фахівців у сфері ФЕБ, відсутність інтегрованої системи управління ФЕБП, низький рівень кіберзахисту та недостатнє інвестування в системи безпеки. Недостатній рівень кваліфікації фахівців у сфері ФЕБ – часто відсутність спеціалізованих знань у персоналу призводить до недостатнього рівня захисту. Відсутність інтегрованої системи управління ФЕБП – більшість підприємств впроваджують заходи безпеки лише на тактичному рівні, що не дозволяє враховувати всі ризики комплексно. Низький рівень кіберзахисту – зростання числа кібератак на підприємства вимагає посилення захисту інформаційних систем. Недостатнє інвестування в системи безпеки – відсутність ресурсів на оновлення систем безпеки та впровадження нових технологій.

Пропонуємо шляхи удосконалення процесу управління ФЕБП:

- Підвищення кваліфікації персоналу – створення програм навчання, тренінгів та сертифікації фахівців у сфері ФЕБ.

- Впровадження інтегрованих інформаційних систем – автоматизація процесів управління ФЕБП для більш точного моніторингу та оперативного реагування.

- Посилення кібербезпеки – впровадження новітніх технологій кіберзахисту, створення резервних копій даних, посилення контролю доступу.

- Інвестування в інноваційні системи безпеки – використання штучного інтелекту та великих даних для прогнозування можливих загроз та їх попередження.

Висновки. Фінансово-економічна безпека підприємства є складним та багатогранним процесом, який вимагає комплексного підходу та систематичного оновлення методів управління. На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що для підвищення ефективності управління ФЕБП підприємства мають інвестувати в підвищення кваліфікації своїх фахівців, впроваджувати інтегровані інформаційні системи та посилювати рівень кіберзахисту. Удосконалення процесу управління ФЕБП забезпечить підприємству стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, а також підвищить його конкурентоспроможність на ринку.

Список використаних джерел

1. Альтшуллер Г. С. Знайти ідею. Введення в теорію розв'язання винахідницьких задач. К.: Наука, 1986.
2. Бланк І.О. Управління фінансами підприємства. Київ: Ніка-Центр, 2004.
3. Загорулько А.П. Антикризове управління підприємством. Київ: Знання, 2010.
4. Кібальник Л.М. Фінансово-економічна безпека підприємства. Харків: Вид-во "Інжек", 2008.
5. Мешков І.В. Економічна безпека підприємств. Львів: Новий Світ, 2011.
6. Олексюк О. Системний підхід до управління безпекою. Київ: Либідь, 2006.
7. Шершньова З.Є. Стратегічне управління. Київ: КНЕУ, 2009.

УДК 658.7:658.1

JEL Classification: L14, R41, H56

Кас'ян Б. О.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Сумський національний аграрний
університет, м. Суми

ПРИНЦИПИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАВОК В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Ефективне управління ланцюгами поставок завжди відіграло важливу роль у сфері роздрібної торгівлі. Зрештою, якість процесів ланцюга має вирішальне значення для успіху бізнесу і безпосередньо пов'язана з

прибутком компанії. Однак виклик, пов'язаний із військовими діями в Україні, порушив усталені механізми, змусивши власників і менеджерів роздрібних мереж шукати нові способи ведення бізнесу та адаптуватися до них. На додаток до серйозних соціальних та економічних проблем, конфлікт спричинив серйозні перебої в ланцюгах поставок, створивши численні виклики та ризики в сфері роздрібної торгівлі.

Виклики, з якими стикаються майже всі ритейлери, включають зміну споживчих уподобань, дефіцит товарів, нестачу персоналу, необхідність коригування звичних маршрутів дистрибуції, зростання цін на паливо та витратні матеріали і, як наслідок, збільшення витрат на логістичні послуги, а також втрату торгових і складських площ, у тому числі через їх фізичне руйнування. Всі ці фактори призводять до звуження ролі ланцюга поставок. Він перетворився з ключового механізму, що надає ритейлерам конкурентну перевагу, на просте переміщення товарів з точки А в точку Б [1, с. 386].

Вирішити проблеми управління ланцюгами поставок за допомогою традиційного підходу "точно в термін" вже неможливо. Зростаюча складність ланцюгів поставок вимагає від компаній приймати більш ефективні та швидкі рішення, швидко оцінюючи ризики, негайно реагуючи на збої та використовуючи новітні технології.

В умовах, коли звичайні прогнози більше не діють, а довгострокове планування стало майже неможливим, ритейлери повинні діяти відповідно до наступних принципів управління ланцюгами поставок в торгівлі в умовах воєнного часу:

1. Зміна підходу до управління запасами, тобто перехід від довгострокового планування запасів до короткострокового. При цьому структура запасів має бути змінена з урахуванням потенціалу збільшення логістичного важеля та можливих затримок або перебоїв у постачанні.

2. Тісна співпраця з постачальниками, а саме узгодження кількості товарів, які можуть бути вироблені та доставлені виробником і продані роздрібною мережею. Це допомагає забезпечити необхідний рівень ефективності та має прямий вплив на наявність товарів на полицях, а отже, і на прибуток торговельної мережі.

3. В умовах активного руйнування складів та логістичних об'єктів компанії, які стають все більш централізованими, опиняються в найбільш вразливому становищі. Тому доцільним кроком є диверсифікація запасів відповідно до швидкості доставки, споживання та потенційних ризиків зберігання, тобто розподіл товарних потоків.

4. Зміна принципів управління страховим запасом. Продукти, для яких необхідно створювати страховий запас, мають бути всебічно проаналізовані та ідентифіковані. Для цього слід регулярно аналізувати KVI кошика, причому не лише для продуктів групи А. При цьому слід також враховувати зміни в групі А. Затоварювання призводить до додаткових витрат по всьому

ланцюжку – від закупівель до обслуговування та зберігання, тому всі рішення повинні ґрунтуватися на зважених розрахунках.

Враховуючи мінливість логістичного середовища, необхідно регулярно переглядати умови поставок, як з точки зору оплати, так і з точки зору обсягів, термінів і пропускної здатності перевізника. Повинно бути кілька можливих варіантів доставки основних товарних груп. Тому ритейлерам слід: регулярно уточнювати умови перевезення "Інкотермс", які мають прямий вплив на загальні транспортні та виробничі витрати, і за необхідності знаходити інших перевізників або координувати співпрацю з існуючими перевізниками; забезпечувати гнучке прогнозування обсягів продажів. Сучасні рішення дозволяють планувати вантажні маршрути відповідно до останніх тенденцій, враховуючи, наприклад, час, необхідний для відвідування зарядних станцій і доріг для підзарядки; АСУ дозволяє більш точно планувати перевезення, раціонально використовувати транспорт і скоротити час, витрачений на логістичний ланцюг [2, с. 132].

Згідно з дослідженням Gartner, за останні два роки понад 80% компаній зазнали значних інцидентів у сфері кібербезпеки. Крім того, як показали нещодавні події в Україні, компанії все ще ризикують зазнати негативних наслідків від хакерських атак. Тому керівникам бізнесу необхідно підготуватися до підвищеної ймовірності атак і забезпечити захист інформаційних ресурсів, використовуючи передові сервіси кібербезпеки, здатні протистояти різним типам загроз [3].

У стратегічному управлінні ланцюгами поставок необхідно враховувати стійкість до ризиків і захист від ризиків щоб забезпечити стабільність і надійність логістичного процесу та мінімізувати потенційні втрати та негативні наслідки для бізнесу. Стійкість до ризиків означає, що система може ефективно протистояти потенційним загрозам і швидко адаптуватися до змін у навколишньому середовищі, підтримуючи таким чином продуктивність і конкурентоспроможність. Ризикостійкість також означає здатність своєчасно виявляти, оцінювати та управляти ризиками, щоб уникнути потенційних проблем і забезпечити безперебійну роботу логістичного ланцюга поставок. Такий підхід дозволяє компаніям забезпечувати операційну надійність, відповідати вимогам клієнтів і зберігати свої позиції на ринку в умовах військового стану [4, с. 255]

Таким чином, ефективна стратегія побудови та управління ланцюгами поставок в умовах воєнного стану, ризиків та перебоїв є ключовим елементом для успішної роботи будь-якої компанії, незалежно від її розміру чи галузі. Найефективніші ланцюги поставок базуються на збалансованому плані, який враховує потреби клієнтів, можливості постачальників та внутрішні ресурси. Інтеграція всіх елементів ланцюга дозволяє оптимізувати процеси та досягти максимальної ефективності. Швидкі зміни на ринку вимагають від логістичних компаній бути гнучкими та

здатними швидко адаптуватися до ситуацій воєнного стану. Планування на випадок надзвичайних ситуацій та розробка стратегій управління є важливими елементами для успішного управління логістикою.

Список використаних джерел

1. Вітлінський В.В., Скіцько В.І. Ризик-менеджмент ланцюгів постачання в умовах цифрової економіки. *Бізнес Інформ*. 2018. №4. С. 384-392.
2. Петруня Ю.Є., Пасічник Т.О. Вплив новітніх технологій на логістику та управління ланцюгами поставок. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2018. №1. С. 130-139.
3. Top 10 Strategic Technology Trends for 2025. URL: <https://www.gartner.com/en> (дата звернення: 05.11.2024).
4. Бездітко О.Є., Кравчук І.І., Лавриненко С.О. Стратегія формування і управління логістичними ланцюгами поставок на підприємстві. *Сталий розвиток економіки*. 2024. №2 (49). С. 252-257.

УДК 159.942.5:331.101.6]:355.01
JEL Classification: J24, M12, I31

Кащенко К. Д.,
здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ
Миколайчук І. П.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ
Сичова Н. В.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

ДАУНШИФТИНГ VS ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ В РЕАЛІЯХ ВІЙНИ

Дауншифтинг нині став однією із найпопулярніших і найгостріших тем у психології управлінської кар'єри. Дедалі більше успішних людей, які мають значні матеріальні статки, втрачають інтерес до професії та ведення

бізнесу. Значення цього терміну в психології асоціюється зі змістом водіння авто, коли відбувається перемикання руху автомобіля на нижчу передачу та його сповільнення та по суті означає зміну образу життя в напрямі меншої активності та спрощення [6]. Психологи визначають цей підхід як свідомий вибір людиною зниження рівня матеріальних та соціальних зобов'язань та цінностей для зростання рівня комфорту. У контексті соціального підходу дауншифтер – це людина, яка зазвичай обирає більш простий спосіб життя – без гонитви за грошима і престижем, більше приділяючи увагу сім'ї, хобі та подорожам, обирає більш скромний спосіб життя і добровільно відмовляється від матеріальних цінностей на користь емоційно стабільного стану. Такі люди прагнуть кардинально змінити свою професійну діяльність, відмовляються від успішного бізнесу і кар'єрного зростання, постійно ведуть пошук балансу між роботою та вільним часом, відпочинком, достатком та розвитком [1].

Основними передумовами та викликами явища дауншифтингу стали: кар'єрні кризи, брак вільного часу, сумління, професійне вигорання, бажання зробити щось корисне для людства, небажання займатися діяльністю, що не є суспільно корисною. Для успішного розвитку бізнесу важливим фактором є зростання професіоналізму керівників [3], однак в гонитві за ним може виникнути професійна втома та вигорання, зумовлені невизначеністю середовища та іншими зовнішніми факторами. Так, епідемія COVID-19 та збройний напад росії змусив більшість громадян не лише виходити із зони комфорту, а й ризикувати роботою задля збереження життя. Впродовж 2020-2021 років пандемія коронавірусу внесла значні корективи в роботу багатьох підприємств, коли керівники змушені були співробітників перевести на віддалену роботу у зв'язку з карантинними обмеженнями, а у 2022-2024 роках війна призупинила або й знищила окремі організації та підприємства. Найбільш поширеними є такі причини дауншифтингу (рис. 1).

Явище дауншифтингу нині є важливим соціальним феноменом, що відтворює зміни в цінностях, потребах та прагненнях сучасної людини. Перехід до такого стилю життя здійснюється працівником добровільно – шляхом зниження рівня зайнятості та відповідно, збільшення обсягу вільного часу заради зміцнення власного здоров'я та особистісного розвитку. Проте його наслідки можуть бути згубними для нього, якщо такий вибір не відповідатиме внутрішньому особистісному поклику, а ввійде в моду. Тоді працівники формуватимуть антикар'єрні установки, що позначатимуться на розвитку організацій та ринку праці в цілому.

На відміну від дауншифтингу професійне вигорання – це виснаження емоційних, розумових і енергетичних ресурсів людини, що розвивається на

тлі сильного хронічного стресу та перевантаження в роботі. Це явище виявляється через повну втрату інтересу до професійної діяльності, є наслідком надмірних очікувань, відсутності підтримки, постійних дедлайнів і нестачі відпочинку, відчуттям безглуздості подальшого розвитку, відсутністю сил і бажання займатися діяльністю, яка нещодавно була по-справжньому цікавою.

Рис. 1. Найбільш поширені причини дауншифтингу

Джерело: складено за [1].

Уперше термін "вигорання" ввів Герберт Фрейденбергер [4]. Спочатку симптоми зазвичай спостерігалися у фахівців із високим рівнем емоційного навантаження – соціальних працівників, медсестр, вчителів, юристів, інженерів, поліцейських та продавців. Сьогодні професійне вигорання стало поширеним явищем серед працівників будь-якої галузі і вже офіційно визнане хворобою. З початку 2022 року в Україні лікарі можуть видавати лікарняні за цей діагноз. Однак, це рішення викликало суперечки через можливе зловживання і лікарі, які необґрунтовано видаватимуть такі лікарняні, несуть відповідальність [5].

До професійного вигорання схильні люди, які постійно контактують з людьми або надають допомогу іншим. Часто воно приносить людям неприємні почуття, пов'язані з професійним середовищем: відчуття марності, втоми та розпачу, байдужості та втрату інтересу до роботи. Цей серйозний симптом, який може тривати тижнями та навіть місяцями та навіть призвести до депресії [4].

Ключові відмінності між зазначеними явищами наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Дауншифтинг vs вигорання: ключові відмінності

Критерій	Дауншифтинг	Професійне вигорання
Суть	Свідоме рішення перейти до менш напруженого способу життя	Виснаження через хронічний стрес на роботі
Причини	Пошук балансу між роботою та особистим життям; прагнення емоційного благополуччя	Постійний стрес, відсутність підтримки, надмірні очікування
Основні ознаки	Скорочення робочих зобов'язань; більше уваги родині, хобі, подорожам	Відсутність мотивації, апатія, зниження продуктивності
Цілі	Підвищення якості життя, зниження стресу, покращення емоційної стабільності	Збереження психічного здоров'я, необхідність відновлення внутрішніх ресурсів
Основні ризики	Можлива втрата доходів, відставання від кар'єрних досягнень	Підвищений ризик депресії, негативний вплив на здоров'я та продуктивність
Адаптація до кризових умов	Адаптивна модель для зниження стресу та збереження благополуччя	Погіршення психічного здоров'я, необхідність термінового перегляду кар'єрних пріоритетів

Джерело: складено авторами з використанням [3; 4].

Важливо розрізнити вигорання та звичайний стрес. Під час стресу людина надто залучена в робочий процес, а при вигоранні відчуває до нього байдужість. Стрес супроводжується емоційними сплесками, тоді як вигорання призводить до апатії. Якщо стрес виснажує фізично, то вигорання – емоційно. Крім того, через апатію може зупинитися кар'єрне зростання: керівник, як правило, не зацікавлений у просуванні такого співробітника.

В умовах сучасних глобальних криз зумовлених, передусім, війною, явища дауншифтингу та професійного вигорання набули нових форм і значень. Ці масштабні події суттєво трансформували робоче середовище та негативно вплинули на психічне здоров'я людей, спонукаючи багатьох до переоцінки професійних цілей, перегляду балансу між роботою та особистісним життям і розробки стратегій для корекції професійного шляху та підтримки емоційної стійкості. Сьогодні це в першу чергу стосується допомоги медичних працівників, реабілітологів та психологів пораненим військовослужбовцям, психологічних та соціальних служб – переселенцям а людям, як втратили майно та рідних на війні тощо.

В кризових умовах дауншифтинг, як свідоме зменшення рівня професійної активності або перехід до менш напруженого способу життя стає для багатьох працівників адаптивним механізмом, що дозволяє знизити рівень стресу, зберегти здоров'я та підвищити особисте благополуччя. Пандемія Covid-19 та війна значною мірою посилюють прагнення працівників до

автономії, незалежності та безпеки, підштовхнули їх до змін у сфері зайнятості, віддаленої роботи та переходу на нові життєві моделі.

Професійне вигорання, що стало результатом хронічного стресу на роботі, зазнало значного зростання через пандемію та військові конфлікти. Посилення емоційного навантаження, тривоги та відчуття ізоляції створили додаткові передумови для вигорання серед фахівців, особливо тих, хто працював у високоризикових умовах або мав підвищену відповідальність. В свою чергу це поглибило втрату мотивації, підвищило апатію та зниження продуктивності. Значну роль в підтримці працівникам, які відчують професійне вигорання, можуть надати HR-фахівці, роль яких до змінилися сьогодні в бік ординаторські налагодження алгоритму дій в різних кризових ситуаціях [2, с. 39].

У підсумку доцільно зазначити, що як дауншифтинг, так і вигорання можуть стати приводом для змін, однак дауншифтинг – це шлях до балансу і контролю, тоді як професійне вигорання є сигналом про те, що необхідно переосмислити свій поточний стан. Дауншифтинг є певною адаптаційною моделлю, що сприяє збереженню працівниками емоційної стабільності та в умовах нестабільності й підвищеного стресу, що дозволяє відновити внутрішній контроль і підтримувати психічне благополуччя. Натомість професійне вигорання сигналізує про гостру потребу в негайному перегляді життєвих та кар'єрних пріоритетів, щоб запобігти погіршенню ментального здоров'я.

Список використаних джерел

1. Мельник В. Не ледарство, а дауншифтинг! Хто такі дауншифтери, що це за філософія та які її переваги. URL: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/podorozh-i/daunshyftng-shho-cze-take-ta-chomu-staye-populyarnym> (дата звернення: 1.11.2024).
2. Миколайчук І., Жуковська В., Шпиця К. Розвиток кар'єри та мотивації HR-фахівців в період війни в Україні. *Матеріали конференцій МЦНД*, 19.05.2023; Ужгород, Україна, С.40–42. URL: <https://archive.mcmd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/580> (дата звернення: 4.11.2024).
3. Миколайчук І., Хмурова В. Професіоналізм менеджерів в Україні: резерви зростання. *Scientia fructuosa*. 2019. №4(126). С.110–124. URL: http://visnik.knute.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2506&catid=259&lang=en (дата звернення: 4.11.2024).
4. Професійне та емоційне вигорання: що це таке і як із цим боротися. URL: <https://genius.space/lab/profesijne-ta-emotsijne-vigorannya-shho-tse-take-i-yak-iz-tsim-borotися/> (дата звернення: 1.11.2024).
5. Професійне вигорання – причини, симптоми, як впоратися? URL: <https://www.eurokadra.com/uk/поради/професійне-вигорання> (дата звернення: 4.11.2024).

6. Самойлова В. Що таке дауншифтинг та чому він набирає популярності в Україні? URL: <https://gosta.media/psyholohiya/scho-take-daunshyftynh-ta-chomu-vin-nabuvaе-populyarnosti-v-ukraini> (дата звернення: 1.11.2024).

УДК 658.15:338.24

JEL Classification: M21, G31, L21

Kirian, O.,

Candidate of Economic
Sciences, assistant professor,
V. N. Karazin Kharkiv National University

Kononenko, Y.,

Candidate of Economic
Sciences, assistant professor,
V. N. Karazin Kharkiv National University

Bezuhla, J.,

Candidate of Economic
Sciences, assistant professor,
Department of Economics and Management,
V. N. Karazin Kharkiv National University

FORMATION OF PROGRAM-TARGET MEASURES FOR MANAGEMENT OF FINANCIAL AND ECONOMIC ACTIVITIES OF ENTERPRISES

Nowadays modern market economy of our country requires industrial enterprises to annually increase production efficiency and competitiveness of products and services in order to maintain market positions. This can be done primarily due to the implementation of the achievements of scientific and technical progress, the use of effective forms of management and production management, as well as due to the activation of modern entrepreneurial activity. The important role in the fulfillment of the task of preserving and developing market positions for enterprises is played by the formation of program-target measures for the management of financial and economic activities. It allows to improve development strategy and tactics, substantiate plans and management decisions, monitor their implementation, identify reserves for increasing

production efficiency, and evaluate the performance of enterprises, their divisions, and individual employees.

The financial and economic activity of enterprises is a key aspect of their demonstration of the effectiveness of their functioning in the external environment. It determines the competitiveness of enterprises, their potential and assesses how reliably the economic interests of both the enterprise itself and its partners in financial and other spheres are protected. The main task of program-targeted measures of financial and economic activity management is a retrospective and strategic assessment of the enterprise for internal and external consumers, the number of which usually gradually increases in the conditions of the development of market relations [1].

Program-target measures for management of financial and economic activity determine the directions in which it is necessary to work to improve its results. At the same time, such a state of financial and economic resources is desirable, which allows the enterprise to freely maneuver funds and use them effectively. Due to the identified requests, it is possible to single out the main program-target measures to support each of the areas of development of enterprises: creation of new types of products which involves the development, production and sale of new goods on already existing markets; expansion of sales markets, i.e. sale of manufactured goods in new markets; diversification of production and sales activities, namely the development and production of new products with their subsequent sale in new markets.

Improving the financial and economic activity of enterprises involves the implementation of several stages. First of all, it is necessary to improve marketing activities by carrying out a deep and comprehensive study of sales markets by types of products and promotion of goods on the market. Secondly, it is necessary to improve not only the financial activity, but also the financial function in operational and investment activities, applying modern financial management methods. Thirdly, it is important to implement the most flexible pricing system that will best meet the needs of each of the markets where the company will be represented. It is also necessary to effectively manage current assets and current liabilities of enterprises to prevent destructive influence at the time of active development (to protect the enterprise from the threat of bankruptcy planned by interested parties).

In order to optimize financial and economic activity, the enterprise should eliminate all technological shortcomings, including determining the optimal amount of necessary equipment and converting "excess" from a source of costs to a source of profit (sale, rental, etc.). Optimizing the management of current assets

is one of the key measures to improve the financial condition of enterprises. With proper management, current assets and current liabilities can change daily, requiring constant monitoring. In the case of insufficient optimization of their management, the condition of current assets is deteriorating, and their alternative use in other areas may turn out to be more profitable, which without appropriate control will turn into a lost benefit [2].

If the enterprise more or less has an unsatisfactory structure of assets and low financial stability, and the capital structure is risky for investors, then as part of management measures to optimize financial and economic activity, it should be recommended first of all to increase the profitability of sales. This can be achieved by expanding the range of services and intensifying operational activities. Such actions will make it possible to increase the volume of product sales in the future and, accordingly, to make a profit due to the "dispersion" of fixed costs over a larger volume of products. With the increase in production volumes, this will lead to a decrease in the cost of one unit of production, a decrease in the cost price. The result will be the possibility of either reducing the price and pushing competitors out of the market, or increasing the profit from the sale of products.

In the world of modern market requirements, it is important to modernize and improve the process of providing services, purchase new equipment and technologies. In addition, it is necessary to improve the work of the company's marketing department, establish relations with consumers and implement new advertising strategies. This will ensure the image of the enterprise increase, its recognition and identification by consumers and partners from the entire market diversity [3].

Thus, in order to achieve the maximum profit, the enterprise must use the available resources as effectively as possible, first of all, realize the discovered reserves in the production of products. It is possible to determine this fact only with a painstaking systematic evaluation of the results of financial and economic activity, modern accents of which one are highlighted in the above program-target measures.

References

1. Agrawal, R., Wankhede, V., Kumar, A., Upadhyay, A., Garza-Reyes, J. (2021). Nexus of circular economy and sustainable business performance in the era of digitalization. *International Journal of Productivity and Performance Management*. doi: 10.1108/IJPPM-12-2020-0676.
2. Bhattacharya, A. (2021). Achieving sustainability in supply chain operations in the interplay between circular economy and Industry 4.0. *Production Planning & Control*. doi: 10.1080/09537287.2021.1981032.
3. Mukhametlatypov R. F. and Gafarova A. I. (2013). Plans of the joint-stock ownership of employees ESOP - No. 6 pp 389-390.

СЕКЦІЯ 4. МАРКЕТИНГ
SECTION 4. MARKETING

УДК 659.3:316.77

JEL Classification: J13, M31, L82

Гавриш Я. В.,
здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

**МАТЕРИНСЬКІ БЛОГИ:
МАСОВОКОМУНІКАЦІЙНИЙ
ТА МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТ**

Тематика материнства у блогах набула значного поширення серед українок і стала потужним інструментом комунікації та маркетингу, який глибоко відгукується у цільовій аудиторії. Прикладом ефективного використання цієї теми є блог Анастасії Макеєвої, який обрано об'єктом дослідження, відомої блогерки, яка відкрито ділиться моментами свого життя, зокрема питаннями материнства, створюючи серед своїх підписників відчуття близькості, щирості та емоційної підтримки. Предмет дослідження – комунікаційний аспект материнських блогів. Така комунікаційна стратегія, орієнтована на демонстрацію повсякденного життя матері, не лише підсилює емоційний зв'язок із підписниками, але й формує довіру, яка є критичною для успішної інтеграції рекламних повідомлень.

У маркетинговому аспекті такі блоги стають привабливими для брендів, орієнтованих на продукти для сімейного вжитку, дитячі товари, послуги у сфері здоров'я та освіти, оскільки вони пропонують природну і ненав'язливу платформу для інтеграції продуктів у контент. Завдяки своїй автентичності, блогери можуть органічно представляти різноманітні товари та послуги як частину свого повсякденного життя, що значно підвищує рівень залученості підписників до рекламного контенту. Анастасія Макеєва, за її словами в одному із інтерв'ю, завдяки своїй репутації й впливу, має можливість отримувати дохід [3], що є результатом продуманої стратегії комунікації в соціальних мережах, а також правильної інтеграції контенту, побудованого на тематиці материнства. Її успіх демонструє, як ефективно використання теми материнства може

забезпечити не лише популярність, але й суттєвий фінансовий результат, адже блогери можуть співпрацювати з відомими брендами, розширювати свій особистий бренд та залучати нових підписників.

Блоги стали об'єктом аналізу численних вчених. Так О.М. Михайлова аналізує блогосферу як новий тип медіа, що підтримує процеси соціокультурних змін в Україні [4]. Вона підкреслює роль блогів у розвитку громадянського суспільства, які надають можливість вільного висловлення та підтримують формування незалежної публічної думки. Крім того, блогосфера розглядається як інструмент інформування в ситуаціях, коли традиційні медіа не завжди можуть своєчасно й об'єктивно відобразити події [4]. Стаття І.М. Артамонової та К.О. Пилипенко присвячена вивченню специфіки блогів як жанру інтернет-комунікації, зокрема досліджує їхні жанрові особливості та мовну структуру [1]. Автори аналізують блоги як засіб персональної комунікації в інтернеті, що дозволяє самовиразитися і встановити унікальні зв'язки з аудиторією. В статті також розглядаються різні типи мовленнєвих жанрів, до яких належать блоги, та особливості, що роблять блоги своєрідними гіпержанрами, де поєднуються різні формати взаємодії з читачами [1]. Стаття М. Навальної розглядає блоги як новий інструмент масової комунікації, який відіграє важливу роль у сучасних інформаційних процесах [5]. Авторка аналізує відмінності між блогами та традиційною журналістикою, акцентуючи увагу на їхній комунікативній функції та відсутності цензури, яка часто присутня у медіа [5]. У статті також представлено огляд найпопулярніших українських блогерів, підкреслюючи їхню роль як потужних виробників інформації та кореляторів інформаційних потоків [5]. Разом із тим, материнські блоги, зокрема й їхній масовокомунікаційний та маркетинговий аспект, наразі розглянуті недостатньо.

Значний вплив соціальних мереж та постійна взаємодія з аудиторією дозволяють блогерам у сфері материнства розширювати свої комунікаційні канали. Вони використовують такі формати, як Stories, прямі трансляції та опитування, що дозволяє не лише підвищити залученість аудиторії, але й провести дослідження споживацьких потреб, допомагаючи брендам точніше визначити свої маркетингові стратегії. Використання соціальних мереж у даному випадку дає змогу не тільки побудувати довготривалі відносини з аудиторією, але й зміцнити впізнаваність бренду, що базується на цінностях сім'ї, турботи та довіри.

Аналізуючи блог Анастасії, можна відзначити її майстерність у створенні образу турботливої матері та дружини, що формує тісний зв'язок

з її аудиторією та викликає почуття близькості і довіри. Її блог виходить за рамки простої демонстрації фото та відео; він є джерелом цікавих та щирих історій з життя, в яких Анастасія ділиться власним досвідом і щоденними труднощами та радощами виховання дітей. Особливу увагу вона приділяє темі здорового батьківства, показуючи процес виховання двох дітей – доньки та сина, демонструючи їхній розвиток і будуючи на цьому позитивний образ матері, який резонує з її підписниками. Через такі щирі публікації Анастасія створює приклад моделі сім'ї, яка живе у здоровій атмосфері любові та взаєморозуміння, що особливо приваблює підписників з різноманітним досвідом сімейного життя.

Важливим аспектом комунікаційної стратегії Анастасії є її підхід до взаємодії з аудиторією, особливо в питаннях негативних і позитивних коментарів. На негативні коментарі вона зазвичай не звертає уваги, але коли зустрічається з масовою критикою, записує спеціальні відеозвернення, де щиро пояснює свої дії чи рішення, створюючи прозорість у своїй комунікації та підвищуючи довіру підписників. На позитивні коментарі вона відповідає привітно, що також допомагає підтримувати високий рівень залученості та емоційного зв'язку з її фанатами. Такий підхід до обробки коментарів дозволяє їй ефективно керувати власним іміджем та уникати конфліктів, зберігаючи доброзичливу атмосферу у своєму блозі.

Анастасія активно використовує свій вплив для соціально значущих цілей, зокрема через заклики до благодійності та допомоги. У своїх відео вона заохочує підписників підтримувати військових, а також інші благодійні проекти, навіть мінімальними внесками, підкреслюючи важливість кожного внеску для спільного блага. Така соціальна відповідальність не лише підвищує рівень довіри до неї як до блогера, але й формує у її аудиторії почуття спільності та відповідальності.

Аудиторія блогу Анастасії є дуже різноманітною: її підписниками є як молоді матері, так і жінки різного віку, а також діти та підлітки, яких приваблюють моменти з життя її доньки, яка часто фігурує у відео та фото. Донька є активною учасницею блогу і, завдяки своїм здібностям та харизмі, також привертає увагу аудиторії, демонструючи, як відбувається виховання у дружній, щирій атмосфері. Таким чином, Анастасія створює контент, що є водночас сімейним, виховним і натхненним реальним життям, завдяки чому її блог стає привабливим як для молодих матерів, так і для підписників, зацікавлених у сімейних цінностях та здоровому вихованні дітей.

Аналізуючи блог Анастасії Макеєвої, можна помітити, що вона вдало позиціонує себе як турботливу маму і дружину, створюючи атмосферу щирості та близькості з аудиторією. Її блог – це не просто візуальний контент, а захопливі історії з життя, які відображають щоденні реалії та виклики материнства. Анастасія не лише ділиться моментами виховання своїх двох дітей, але й демонструє практичні підходи до виховання, виступаючи прикладом для своєї аудиторії і створюючи позитивний образ здорової та гармонійної сім'ї.

Психографічний аналіз її аудиторії показує, що основні цінності її підписників зосереджені навколо сімейних стосунків, саморозвитку та позитивного мислення. Контент Анастасії орієнтований на задоволення цих потреб через тематичні відео, які охоплюють аспекти материнства, повсякденні проблеми, особистий догляд та подорожі. Її підписники використовують відео як джерело порад з виховання, обговорюють різні питання у коментарях і часто діляться власними історіями, створюючи інтерактивне співтовариство. Цей обмін досвідом свідчить про високий рівень залученості, а також про цінність, яку підписники отримують від контенту.

У своєму блозі Анастасія часто ділиться власним досвідом на різні теми, оглядає дитячі товари та одяг, ділиться враженнями від подорожей з дітьми. Важливо, що її контент базується виключно на особистих враженнях без посилань на інші джерела чи блоги, що підкреслює її автентичність та унікальний погляд. Формат її блогу передбачає неформальні, теплі та навіть жартівливі розмови з підписниками, наче з друзями, що посилює відчуття близькості. Зазвичай пости Анастасії відрізняються естетичністю, підкріплені описами значущих подій, а відео мають розповідний стиль, де вона ділиться власними думками та досвідом.

Коментарі під її відео здебільшого позитивні та релевантні до теми, хоча зустрічається й комерційна реклама. Хоча Анастасія відповідає не на всі запитання, вона приділяє увагу тим, які повторюються найбільше, що дозволяє їй зберігати зв'язок з аудиторією без перевантаження комунікацією. Раніше вона також проводила прямі трансляції для спілкування з підписниками, але тимчасово припинила їх через вагітність. Часто в її відео бере участь вся родина, а інколи вони влаштовують професійні фотосесії як для соціальних мереж, так і для себе. В її блозі знаходять місце не тільки радісні моменти, а й труднощі, які родина долає разом. Наприклад, Анастасія відкрито розповідала про лікування доньки від лишаю, ділилася процесом та результатами, що допомагає їй створити реалістичний образ і підвищує довіру аудиторії. Таким чином, Анастасія

Макеева формує стратегію, засновану на автентичності та щирості, де її щоденні історії про материнство не лише викликають симпатію, але й надають практичну користь її аудиторії. Такий підхід робить її блог не лише успішною особистою платформою, але й привабливим майданчиком для потенційних партнерів, орієнтованих на сімейні цінності та товари для батьків і дітей.

Аналізуючи блог Анастасії Макеевої, можна зробити висновок, що вона вдало презентує себе в ролі мами та дружини, створюючи у своєму контенті атмосферу щирості та близькості з підписниками. Її блог – це не просто яскраві фотографії та відео, а повноцінні історії з життя, де вона ділиться моментами виховання своїх дітей та власним досвідом батьківства, слугуючи прикладом здорового та гармонійного підходу до материнства. Анастасія відкрито розповідає про радощі та виклики, які супроводжують її як маму двох дітей, демонструючи щирість та відкритість, що є важливими складовими її популярності.

У порівнянні з іншими блогерами, такими як Дар'я Пазюк (Баба Даша), Анна Зозуля та Маргарита Емец, контент Анастасії вирізняється глибиною та емоційністю. На відміну від цих блогерок, які орієнтуються здебільшого на короткі кумедні відео, Анастасія будує свій блог навколо справжніх історій і реалій життя, що допомагає їй зберігати інтерес аудиторії. Її прямота та відсутність страху перед хейтом дозволяють їй висловлювати свої погляди, тоді як інші блогери часто уникають складних тем, побоюючись негативних реакцій. Анастасія, натомість, зберігає автентичність і справжність, що робить її більш привабливою для багатьох підписників, які цінують її щирість.

Тематика материнства вже давно популярна у світі, проте в Україні особливу популярність отримала саме Анастасія Макеева, яка змогла достукатися до широкої аудиторії, розповідаючи про виховання своїх дітей. Додаткової популярності Анастасії додала участь у телевізійному проєкті "Супер Мама", де її прямота і сміливість виражати свою думку викликали певний резонанс, зокрема через мовне питання та підхід до виховання. Незважаючи на критику з боку глядачів, які не підтримали її стиль виховання, Анастасія залишилася вірною собі, чітко усвідомлюючи, що є чудовою сучасною мамою для своїх дітей, і продовжує ділитися цією впевненістю зі своєю аудиторією. Таким чином, блог Анастасії Макеевої став популярним завдяки її здатності показувати материнство таким, яким воно є, без прикрас і перебільшень, що значно вирізняє її контент серед інших блогерів. Вона не боїться відвертих історій, що, в поєднанні з її простотою та щирістю, формує довіру аудиторії та допомагає їй зберігати високий рівень залученості своїх підписників.

Отже, блог на тему материнства, зокрема у виконанні таких інфлюенсерів, як Анастасія Макєєва, має потенціал ставати ефективним маркетинговим інструментом для формування та підтримки довготривалих стосунків з аудиторією. Її автентичний підхід до демонстрації реального життя, відверті історії та готовність ділитися радощами й труднощами материнства створюють високий рівень довіри та лояльності серед підписників. Це робить її блог привабливою платформою для брендів, орієнтованих на сімейний сегмент ринку, таких як дитячі товари, продукція для здоров'я та догляду, а також освітні послуги. Природна інтеграція таких продуктів у контент, заснована на повсякденному досвіді, дозволяє підвищити рівень залученості аудиторії до рекламних повідомлень, що значно покращує ефективність маркетингових кампаній. Важливим аспектом є також емоційний зв'язок і щирість, з якою Анастасія відповідає на коментарі, що підсилює її репутацію як інфлюенсера і підвищує лояльність підписників. Унікальність її блогу полягає в поєднанні автентичності з відповідальністю: Анастасія використовує свою популярність для підтримки соціальних ініціатив, що додає додаткову цінність її контенту та підсилює відчуття спільноти серед підписників. Таким чином, блог на тему материнства виступає не тільки каналом для інтеграції брендів, але й інструментом соціального впливу, що формує довіру до блогера і сприяє зростанню його аудиторії. Загалом, блог Анастасії Макєєвої ілюструє, як тематика материнства може бути використана як потужний засіб комунікації для побудови стійких відносин з аудиторією і забезпечення ефективної маркетингової інтеграції.

Список використаних джерел

1. Артамонова І. М., Пилипенко К.О. Блог-записи як жанр інтернет-комунікації. *Психолінгвістика*. 2012. Вип. 10. С. 241-246. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2012_10_34.
2. Гендер паті. *ТікТок-блог st.makeeva.family*. 3 травня 2024. URL: <https://vm.tiktok.com/ZMhqCL8To>.
3. Копотій-Шматкова О. Блогерка Стася Макєєва розсекретила, скільки заробляє на місяць та чим займається її чоловік (відео). *Фокус*. 06 серпня 2024. <https://focus.ua/uk/lifestyle/661610-bloggerka-stasya-makyeyeva-rozsekretila-skilki-zaroblyaye-v-misyac-ta-chim-zaumayetsya-jiji-cholovik-video>.
4. Михайлова О. Ю. Блогосфера як інструмент соціокультурних трансформацій у сучасній Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. Вип. 4-5. С. 130-141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2014_4-5_11.

5. Навальна, М. (2021). Блоги як нові засоби в сучасній комунікації. *Society. Document. Communication*. 1(12), 238-254. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-238-254>.

6. Народження сина 16 вересня. *ТікТок-блог st.makeeva.family*. URL: <https://vm.tiktok.com/ZMhqQcEgK>.

7. Поїздка в Дубай з донькою. *ТікТок-блог st.makeeva.family*. 7 січня 2024. URL: <https://vm.tiktok.com/ZMhqQWjaQ>.

УДК 316.774:659.3-051:004.738.5

JEL Classification: D83, L86, H12

Глитень С. В.,
здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЙ ПІД ЧАС КРИЗ

Пандемія COVID-19 та повномасштабна війна з росією стала однією з найвагоміших кризових подій сучасності, значно впливаючи на всі аспекти суспільного життя, зокрема на комунікаційні стратегії та медіаповедінку. Ця криза трансформувала засади маркетингових комунікацій, змінила пріоритети каналів поширення інформації та привела до адаптації бізнесу до нових умов. Досвід COVID-19 засвідчив, що під час криз соціальні мережі набувають ще більшої ваги як головний інструмент взаємодії, комунікації та поширення інформації, особливо у країнах із високим рівнем цифровізації, таких як Україна.

В умовах пандемії, коли фізичні комунікації та традиційні медіа значною мірою обмежилися, соціальні мережі стали важливим каналом для підтримки зв'язку між брендами та споживачами. Вони забезпечували можливість компаніям миттєво адаптувати свої маркетингові стратегії, щоб реагувати на швидкоплинні зміни у поведінці споживачів, нові потреби та очікування. Не менш вагомий за COVID-19 вплив на суспільну свідомість та комунікаційний ландшафт мало і продовжує мати повномасштабна війна Росії проти України. Ці кризи підкреслили значення соціальних мереж як

джерела оперативної та надійної інформації, а також важливу роль онлайн-спільнот у формуванні суспільної думки. Зокрема, в Україні соціальні медіа є основним джерелом новин для значної частини населення, зросла потреба у дослідженні того, як ці платформи вплинули на сприйняття кризи, формування патріотичних настроїв та підтримання солідарності в суспільстві.

Під час аналізу впливу соціальних мереж у кризові періоди пандемії COVID-19 та війни в Україні ми спиралися на ключові дослідження та джерела, що розкривають поведінкові та комунікаційні зміни в суспільстві. Зокрема, дослідження Інституту соціології НАН України "Соціальні наслідки пандемії COVID-19" (2021) детально описує соціальні трансформації та зміни медіа поведінки громадян у період пандемії [4]. Дослідження Інституту соціальної та політичної психології надає аналіз основних викликів, а також успішні приклади комунікації через соціальні мережі під час пандемії [3]. Важливим джерелом також є робота EUProstir, яка висвітлює приклади успішних комунікаційних кампаній державних та недержавних організацій, що сприяли поширенню достовірної інформації та протидії дезінформації через соціальні мережі [2]. Взято до уваги і медійне висвітлення теми, зокрема розглянуто статтю LRT "Основа війни РФ з Україною - глобальна інформаційна війна багатомільярдної вартості", яка розкриває аспекти інформаційної війни, включно з пропагандою та маніпуляцією суспільною думкою [5]. Статті на порталах "ЦЕДЕМ" [1] та "Радіо Свобода" [6] також відіграли важливу роль у дослідженні, надаючи аналітичні матеріали про роль соціальних мереж у період війни, зокрема у контексті кібербезпеки та інформаційного протистояння.

Соціальні мережі відіграють подвійну роль під час кризових ситуацій: вони є не тільки основним каналом для швидкої комунікації, а й полем для інформаційних воєн. Платформи на кшталт Facebook, Instagram та Telegram активно використовувалися як офіційними організаціями, так і звичайними користувачами для поширення новин – від інформування про ситуацію з COVID-19 до актуальних повідомлень про бойові дії. Соціальні мережі стали важливим інструментом кризових комунікацій, забезпечуючи швидкість реагування і широке охоплення аудиторії. Позитивний аспект соціальних мереж полягає в їхній здатності до швидкої адаптації та миттєвого реагування, що дозволяє брендам і організаціям залишатися на зв'язку зі споживачами навіть у непередбачуваних умовах. У період пандемії, коли комунікаційні стратегії мали бути переглянуті буквально "на ходу", соціальні медіа допомогли компаніям швидко донести оновлену інформацію до споживачів і адаптуватися до змінюваних потреб аудиторії.

Однак, незважаючи на ці переваги, поширення інформації через соціальні мережі має й серйозні негативні наслідки. Інформаційний простір під час кризи заповнюється великою кількістю недостовірних джерел, які можуть поширювати дезінформацію та створювати паніку. У період пандемії COVID-19 ця проблема набула нових масштабів – з'являлися фейкові новини про способи лікування вірусу, недостовірна інформація про його походження, а також конспірологічні теорії, які підірвали довіру до офіційних джерел. Згідно з дослідженням Інституту соціології НАН України, рівень довіри до соціальних мереж як до джерела інформації значно перевищував довіру до традиційних медіа [4]. Звіт EUProstitr наголошує на труднощах боротьби з дезінформацією у зв'язку з надмірною кількістю каналів комунікації та низьким рівнем медіаграмотності населення. Це ускладнює протидію дезінформації та підвищує вразливість суспільства до фейкових новин і пропаганди [2]. Таким чином, пандемія COVID-19 продемонструвала як потужні можливості соціальних мереж для комунікацій під час криз, так і серйозні ризики, пов'язані з дезінформацією. Для розробки ефективних маркетингових стратегій у постпандемічний період важливо враховувати ці дві сторони: з одного боку, використовувати потенціал соцмереж для швидкої та масштабної комунікації, а з іншого – бути готовими до інформаційних загроз та необхідності підвищення медіаграмотності серед користувачів.

Інформаційна війна набула нових масштабів у часи пандемії COVID-19 та війни в Україні. Пропаганда, зокрема російська, відзначається високим рівнем проникливості, нав'язливості та доступу до широкої аудиторії, що робить соціальні мережі своєрідним полем бою. Під час таких кризових ситуацій будь-яка фальшива інформація або фейк, який послаблює суспільну єдність або віддаляє досягнення перемоги, повинні бути об'єктами негайної протидії. Зростання рівня медіаграмотності та активна позиція громадян у протистоянні дезінформації сприятимуть зменшенню негативного впливу соцмереж та підвищенню обізнаності суспільства про методи протидії пропаганді.

Під час пандемії COVID-19 соціальні мережі перетворилися на важливий інструмент формування суспільної думки та мобілізації. У періоди невизначеності соціальні платформи забезпечували швидке поширення інформації про пандемію та війну, сприяючи мобілізації громадян. Водночас пандемія виявила серйозну проблему: недостатній контроль за достовірністю інформації, що поширюється у соціальних мережах, призвів до стрімкого зростання кількості фейків та дезінформації,

які породжували тривогу, недовіру до офіційних джерел та поширення конспірологічних теорій.

Дослідження показують, що надмірне використання соціальних мереж у кризові періоди призвело до посилення тривожності та паніки серед населення. Наприклад, згідно з даними Інституту соціології НАН України, під час пандемії рівень тривожності зростав у прямій залежності від частоти взаємодії з інформаційним контентом у соцмережах [4]. Крім того, у звіті EUProstir акцентується на важливості медіаграмотності для боротьби з дезінформацією, оскільки надмірна кількість комунікаційних каналів ускладнює перевірку фактів і збільшує поширення фейків [2].

Соціальні мережі можуть бути як інструментом посилення єдності та обізнаності, так і джерелом дестабілізації через поширення недостовірної інформації. Тому підвищення рівня медіаграмотності є не лише нагальною потребою, а й засобом для формування стійкості суспільства до інформаційних загроз. Розробка механізмів боротьби з дезінформацією, включно із запровадженням політики фактчекінгу та контролю за інформацією, сприятиме підвищенню довіри до соціальних мереж та використанню їх потенціалу для суспільної консолідації.

Пандемія COVID-19 та війна в Україні продемонстрували, наскільки потужним інструментом маркетингових комунікацій є соціальні мережі в умовах криз. У періоди невизначеності ці платформи стали основними каналами зв'язку, що дозволило брендам не лише підтримувати зв'язок зі споживачами, але й швидко адаптувати комунікаційні стратегії до змінюваних обставин. Пандемія змусила компанії вийти за межі звичних підходів і використовувати соціальні мережі для інформування про заходи безпеки, зміни в роботі, нові продукти й послуги, що дало змогу залишатися актуальними для аудиторії. Таким чином, пандемія COVID-19 та подальші події засвідчили необхідність інтеграції соціальних мереж у маркетингові комунікаційні стратегії з урахуванням контролю за достовірністю інформації. Тільки шляхом поєднання стратегічного використання соцмереж та підвищення медіаграмотності суспільство зможе ефективно адаптуватися до викликів інформаційного середовища під час криз. У періоди невизначеності соціальні платформи забезпечували швидке поширення інформації про пандемію та війну, сприяючи мобілізації громадян. Водночас пандемія та війна виявили серйозну проблему: недостатній контроль за достовірністю інформації, що поширюється у соціальних мережах, призвів до стрімкого зростання кількості фейків та дезінформації.

Список використаних джерел

1. Соціальні мережі під час війни: як мають змінитися платформи і самі користувачі. *CEDEM*. 31.01.2024. URL: <https://cedem.org.ua/news/sotsialni-merezhi-pid-chas-viyny> (дата звернення: 31.01.2024).
2. Практики взаємодії з громадськістю під час пандемії COVID-19. *EUProstir*. 27.04.2020. URL: <https://euprostir.org.ua/practices/149222> (дата звернення: 27.04.2020).
3. Досвід переживання пандемії COVID-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка: матеріали онлайн-семінарів 23 квітня 2020 року "Досвід карантину: дистанційна психологічна допомога і підтримка" та 15 травня 2020 року "Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії COVID-19 і карантину" / за наук. ред. М.М. Слюсаревського, Л.А. Найдьонової, О.Л. Вознесенської. Київ: ІСПП НАПН України, 2020. 121 с. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/Static/dosvid_onl-sem_23-04-20_and_15-05-20_ncov19.pdf.
4. Пандемія COVID-19 в Україні: соціальні наслідки / за наук. ред. В.П. Степаненка. Київ: ТОВ НВП "Інтерсервіс", 2021. 406 с. URL: <https://isnasu.org.ua/assets/files/books/2021/covid.socialni-naslidki-fin-2021.pdf>.
5. Левченко О. Основа війни РФ з Україною – глобальна інформаційна війна багатомільярдної вартості. *LRT*. 2024.08.12. URL: <https://www.lrt.lt/ua/novini/1263/2337564/osnova-viini-rf-z-ukrayinoiu-global-na-informatsiina-viina-bagatomil-iardnoyi-vartosti> (дата звернення: 12.08.2024).
6. Попова Т. Соціальні мережі, кібератаки та гібридні. *Радіо Свобода*. 06 липня 2017. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28598299.html> (дата звернення: 06.07.2017).

УДК 339.138:316.647.82-055.3-055.62(477)

JEL Classification: M31, L26, J71

Дерев'янку М.С.,
здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

МАРКЕТИНГОВІ ВИКЛИКИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ ЛГБТК+ БІЗНЕСУ

Для ЛГБТК+ бізнесів, які працюють на ринку з неоднозначним ставленням до цієї спільноти, наприклад, в Україні, маркетингові ризики включають репутаційні загрози, ризики сприйняття бренду, обмежений

доступ до цільової аудиторії та можливі негативні реакції суспільства. Подолання цих ризиків вимагає від бізнесу розробки стратегічного підходу до маркетингу, що охоплює адаптацію комунікаційних послань, ретельний вибір каналів для взаємодії з аудиторією та побудову партнерських відносин з громадськими організаціями для посилення іміджу. Таким чином, розуміння маркетингових ризиків і формування чіткої стратегії управління ними є необхідними для ефективного функціонування та зростання ЛГБТК+ компаній на ринку.

Залучення грантів і участь у проєктах з відбудови може підтримати розвиток ЛГБТК+ бізнесів, а також допомогти йому зробити свій внесок у відновлення країни, тим самим підвищуючи суспільне визнання і створюючи позитивний імідж. Участь ЛГБТК+ бізнесів у відновленні зруйнованої інфраструктури не тільки сприяє покращенню сприйняття таких компаній, але й дозволяє їм продемонструвати свою соціальну відповідальність та значення для суспільства. Це може залучити додаткові ресурси у вигляді грантів, пожертв і партнерських можливостей, а також сприяти формуванню позитивного образу, який сприйматиметься як внесок у майбутнє країни. Таким чином, розуміння маркетингових ризиків і формування чіткої стратегії управління ними, а також активна участь у відновленні є необхідними кроками для ефективного функціонування, сталого розвитку та інтеграції ЛГБТК+ компаній у відновлення країни.

Питанню маркетингових ризиків присвячено низку робіт. У статті Я.Ю. Лях запропоновано класифікацію маркетингових ризиків, яка дозволяє підприємствам ефективно ідентифікувати, аналізувати та управляти ризиками для мінімізації негативних наслідків [3]. Стаття акцентує увагу на важливості врахування ризиків у маркетинговій діяльності сільгоспідприємств для збереження стабільності та розвитку. Висвітлено також труднощі використання класичних маркетингових інструментів в агросекторі та необхідність адаптації управлінських стратегій під специфічні ризики цієї галузі [3]. У статті О.В. Коломицевої та ін. розглядається сутність маркетингових ризиків підприємств роздрібної торгівлі, зокрема цінових, збутових, закупівельних, комунікаційних та ризиків втрати іміджу [2]. Визначено основні етапи управління такими ризиками, які включають ідентифікацію, якісне та кількісне оцінювання, контроль і оптимізацію ризиків [2]. Попереджувальна ідентифікація та оцінка ризиків дозволяють своєчасно обрати стратегію управління, уникнути небажаних наслідків і підвищити стабільність бізнесу в умовах конкурентного ринку [2]. У статті І. Голяш уточнюється сутність маркетингових ризиків та визначаються основні проблеми в управлінні виробничо-збутовою діяльністю українських підприємств [1]. Запропоновано підходи для якісної та кількісної оцінки ризиків, зокрема застосування

методів SWOT-аналізу, економетричного моделювання та бенчмаркінгу. Це дозволяє підприємствам адаптувати маркетингову діяльність до змін ринкового середовища і підвищити стійкість бізнесу [1]. Загалом, дослідження з ризиків у бізнесі висвітлюють різні аспекти дослідження ризиків.

ЛГБТК+ бізнеси, орієнтовані на вузькоспеціалізовані групи споживачів, зіштовхуються з унікальними маркетинговими ризиками, які потребують особливої уваги та стратегічного підходу до управління. До ключових ризиків належать соціальні та культурні фактори, які можуть істотно вплинути на сприйняття бренду та його продуктів у суспільстві, потенційні зміни в політичному або регуляторному середовищі, а також репутаційні загрози, що впливають з дискримінаційних настроїв. Аналіз цих ризиків важливий для своєчасної адаптації стратегій до умов зовнішнього середовища, зокрема через моніторинг ринкових умов та використання економічного аналізу, який допоможе передбачати загрози та підвищувати ефективність маркетингової діяльності. Успішне управління маркетинговими ризиками через оцінку та розробку заходів їхньої мінімізації дозволяє таким компаніям зміцнювати свої позиції на ринку та запобігати втратам, забезпечуючи стабільний розвиток і підвищення конкурентоспроможності.

ЛГБТК+-орієнтовані бізнеси стикаються з особливими маркетинговими ризиками, що значно відрізняються від традиційних викликів через специфіку цільової аудиторії та соціокультурне оточення. Репутаційні ризики є одними з найбільш суттєвих, оскільки значна частина суспільства все ще упереджено ставиться до ЛГБТК+ спільноти. Це може призводити до негативного іміджу бренду, критики та бойкотів, що негативно впливають на клієнтську лояльність і звужують можливості партнерств з іншими компаніями, особливо у консервативних регіонах. Водночас існує загроза безпеки, адже агресивні чи дискримінаційні настрої у суспільстві можуть створювати небезпеку для співробітників та клієнтів, що вимагає впровадження додаткових заходів захисту, значних інвестицій у системи фізичної та інформаційної безпеки, а також посиленого внутрішнього контролю. Як зазначає Гаттузо (2021), навіть у США, де рівень толерантності є відносно високим, 36% ЛГБТК+ осіб стикалися з дискримінацією на робочому місці, а 46% воліють приховувати свою ідентичність на роботі, що свідчить про глибоко вкорінені соціальні бар'єри [6]. Це підкреслює важливість маркетингових стратегій, що враховують репутаційні та безпекові ризики, з якими ЛГБТК+ бізнеси стикаються у різних регіонах, та які мають на меті адаптувати комунікацію та ринкову поведінку під конкретні соціальні умови для мінімізації ризиків і забезпечення стійкого розвитку.

На основі маркетингових досліджень необхідно розробити стратегію управління ризиками, яка включатиме заходи з репутаційного

менеджменту та адаптації маркетингових комунікацій до поточних соціальних умов, а також розробку плану безпеки для співробітників та клієнтів. Застосування таких методів, як економічний аналіз, дозволяє оцінювати та мінімізувати маркетингові ризики, пов'язані з іміджем компанії, ефективністю збуту, комунікаціями та ставленням аудиторії.

У контексті ЛГБТК+ бізнесу стратегія мінімізації маркетингових ризиків набуває особливого значення, зокрема в аспекті управління комунікаціями та соціальними мережами. Стратегія зниження ризику передбачає комплексний підхід до забезпечення безпеки клієнтів і співробітників, а також захисту бренду в умовах потенційних дискримінаційних атак. Це включає заходи для посилення інформаційної та фізичної безпеки, серед яких – захист конфіденційних даних, співпраця з юристами, що спеціалізуються на питаннях захисту прав ЛГБТК+ спільноти, та моніторинг законодавчих змін, які можуть впливати на діяльність компанії. У СММ, необхідно враховувати репутаційні ризики, наприклад, через регулярний аналіз коментарів, відгуків та контенту, який може бути чутливим для аудиторії або викликати негативну реакцію у консервативних сегментах суспільства.

Застосування стратегії уникнення ризиків також може включати обмеження або адаптацію комунікацій в соціальних мережах у країнах із низьким рівнем толерантності, щоб зменшити ймовірність негативних наслідків для бренду. Для підвищення стійкості до потенційних репутаційних ризиків ефективним рішенням є розробка стратегії передачі ризиків – страхування бренду на випадок негативних інформаційних атак або юридичних претензій, а також співпраця з третіми сторонами для розподілу ризику, наприклад, з агенціями, що спеціалізуються на антикризовому управлінні у сфері ЛГБТК+. Стратегія мінімізації маркетингових ризиків ЛГБТК+ бізнесу повинна бути багатовекторною та адаптивною, поєднуючи методи управління комунікаціями та захисту фізичної і психологічної безпеки учасників бізнесу в умовах соціальної та політичної невизначеності.

Список використаних джерел

1. Голяш І., Данилюк І. Аналіз маркетингових ризиків підприємства. *Економічний аналіз*. 2012. Т. 10(4). С. 59-62. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_10\(4\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_10(4)_15).
2. Коломицева О.В., Васильченко Л.С., Бурцева Т.І. Управління маркетинговими ризиками підприємств ритейлу. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 50. С. 130-134. http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/50_2020_ukr/22.pdf.
3. Лях Я. Ю. Сутність маркетингових ризиків та їх класифікація / Я. Ю. Лях. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2013. Т. 2 No2 (7). С. 185–191. <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2014/04/14.pdf>.

4. Fatmy, V., Kihn, J., Sihvonen, J., & Vähämaa, S. Why do corporations embrace the LGBTQ+ cause? *LSE Business Review*. 2023, February 23. Available at: <https://blogs.lse.ac.uk/businessreview/2023/02/23/why-do-corporations-embbrace-the-lgbtq-cause>.

5. Gamova I., Fayvishenko D., Bryikhanova H., Shkurov Ye., Holik O. The impact of computer graphics on the popularity of a social media account. *Proceedings of the 2022 IEEE the 10th International Conference on Information, Communication and Networks (ICICN)*. 2022. Vol. 14. P. 228-245. DOI: 10.1109/ICICN56848.2022.10006578.

6. Gattuso, R. The risks of coming out at work. *BBC*. 2021, June 1. Available at: <https://www.bbc.com/worklife/article/20210526-the-risks-of-coming-out-at-work>.

7. Lima, P. F. D., Crema, M., & Verbano, C. Risk management in SMEs: A systematic literature review and future directions. *European Management Journal*, 38(1), 78–94. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2019.06.005>.

8. Perevozova I., Fayvishenko D., Melnykovych O., Nemish Yu., Shkurov Ye. Formation of a brand of sustainable industrial development in the postwar period. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2022. Volume 3. PP. 179 – 184. DOI: 10.33271/nvngu/2022-3/179.

9. Yahelska, K., Vasylyshyna, L., Shkurov, Y. Development of information and communication technologies of the consumer behavior research in the process of brand management. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2023. Volume 3 (13 (123)). DOI: 10.15587/1729-4061.2023.279615.

УДК 659.3:73

JEL Classification: Z11, M31, N75

Овчарук Ю.,
здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

СКУЛЬПТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЙ ТА МАРКЕТИНГУ

Скульптура як інструмент маркетингу та брендингу є потужним засобом привернення уваги та створення емоційного зв'язку з аудиторією, зокрема в межах арт-маркетингу, який поєднує естетику з бізнес-цілями. Арт-маркетинг дозволяє використовувати мистецькі об'єкти, такі як скульптури, для підвищення впізнаваності бренду або створення іміджу певної локації,

залучаючи туристів і створюючи унікальні культурні маркери. Наприклад, скульптури у міському просторі формують нові точки притягання, що є основою маркетингових стратегій туристичних брендів міст, допомагаючи не лише залучити відвідувачів, але й утвердити певні асоціації з місцем чи брендом. Однак, процес впровадження таких об'єктів може супроводжуватися певними маркетинговими ризиками: конфлікти з місцевими жителями, як у випадку з містом Славута, можуть виникати через розбіжності у сприйнятті арт-об'єктів та їхніх культурних і соціальних значень.

Сучасний маркетинг у соціальних мережах також активно використовує скульптури та інші арт-об'єкти для створення візуального контенту, що привертає увагу аудиторії. Використання скульптур у СММ дозволяє компаніям і містам візуально виділитися в конкурентному інформаційному середовищі, що, у свою чергу, сприяє збільшенню впізнаваності бренду через креативні та унікальні зображення. Скульптури можуть служити як засіб комунікації з аудиторією, що дозволяє брендінговим кампаніям бути більш інтерактивними та залучати користувачів до участі, наприклад, через фотографії зі скульптурами, які стають популярними у соціальних мережах. Цей підхід формує автентичний імідж, а також підвищує рівень взаємодії, сприяючи органічному просуванню бренду.

Таким чином, скульптура в маркетинговій стратегії виступає не лише елементом брендингу, але й інструментом соціальної взаємодії, що дозволяє враховувати специфічні психографічні характеристики аудиторії та особливості культурного контексту. Правильно інтегровані скульптури можуть посилити комунікаційні повідомлення, акцентуючи увагу на цінностях бренду або місця, підвищуючи його конкурентну перевагу. Водночас необхідно враховувати маркетингові ризики, пов'язані з різницею у сприйнятті таких об'єктів різними соціальними групами, та передбачати стратегії управління репутаційними ризиками, аби забезпечити позитивне ставлення громади до мистецьких об'єктів у міському просторі.

Встановлення скульптур коней у місті Славута є цікавим прикладом використання скульптурних артоб'єктів як інструменту маркетингових комунікацій та брендингу, однак це також підкреслює важливість управління маркетинговими ризиками, пов'язаними з громадською думкою [1, 2, 3]. Ідея встановлення таких об'єктів у місті, де кінь є частиною символіки на гербі, мала на меті створити культурний символ, який би став впізнаваною візитівкою Славuti. Скульптури привертають увагу і підтримують соціальні ініціативи, як, наприклад, кінь Хорсе, що збирає кошти для ЗСУ, – це приклад ефективного соціального маркетингу [3]. Однак відсутність громадських слухань і незгодженість проекту з

місцевими жителями викликала незадоволення та критику, що свідчить про необхідність враховувати соціокультурні фактори і проводити ретельний PEST-аналіз перед встановленням артоб'єктів. Зауважимо, що маркетинг давно став інструментом благодійності. Ключовим аспектом реклами у благодійних проектах є розуміння впливу різних типів звернень на потенційних донорів. Zhao, Zhang і Teng (2017) досліджують, як акцент на користі або витратах у зверненнях може впливати на сприйняття, підкреслюючи важливість адаптації до особливостей аудиторії [7]. Wymer і Gross (2021) систематизують дані з 63 досліджень, виділяючи тактики звернень та зображення жертв як важливі фактори, що впливають на наміри до пожертвувань, і пропонують напрями для подальших досліджень [6]. Mahrous (2020) підкреслює значення маркетингових стратегій для неприбуткових організацій, зокрема у створенні медіа-кампаній для залучення волонтерів та донорів [5].

Цей кейс демонструє роль скульптур у формуванні брендингу території, проте він також розкриває потенційні репутаційні ризики, коли інсталяції не відповідають очікуванням місцевої аудиторії. Використання СММ для комунікації навколо цих скульптур – зокрема, через публікації з QR-кодами для інформування про історичні локації міста – могло би ефективно пояснити значення цих об'єктів і сприяти підвищенню їхньої цінності в очах місцевих мешканців та туристів. Водночас у соціальних медіа активність навколо скульптур (обговорення в соцмережах та залучення місцевих активістів) підтверджує важливість управління репутаційними ризиками, пов'язаними з публічним мистецтвом. Врахування думки громади через онлайн-опитування та коментарі дозволило б мінімізувати конфліктність та посилити позитивне сприйняття брендингових елементів міського простору.

Таким чином, скульптура в рамках маркетингової стратегії може не лише створити унікальне позиціонування для міста, але й стати частиною інтерактивного маркетингу, де жителі та відвідувачі можуть долучатися до створення контенту навколо арт-об'єктів у соцмережах. Такий підхід не тільки підвищує рівень взаємодії та підтримки соціальних ініціатив, але й розширює інформативну складову для аудиторії, створюючи інтерактивний та привабливий образ міста як бренду, здатного адаптуватися до запитів суспільства.

Хоча скульптури привертають увагу до символіки міста і навіть підтримують соціальні ініціативи, як, наприклад, кінь Хорсе, що збирає кошти для ЗСУ, частина місцевих мешканців висловила незадоволення

проектом через відсутність громадських слухань та розбіжності у сприйнятті культурного контексту об'єктів. Відсутність узгодженості з очікуваннями громади та використання ресурсів на скульптури, коли існують інші потреби, викликало критику з боку жителів, які вбачають у цьому неправильний розподіл міських ресурсів. Такий конфлікт підтверджує важливість стратегій репутаційного менеджменту та проактивної комунікації через СММ, зокрема завдяки онлайн-опитуванням та поясненням значення арт-об'єктів, що може знизити ризики непорозумінь та покращити ставлення місцевої громади до культурних ініціатив.

Цей випадок підкреслює значущість соціальних мереж як каналу для ефективної комунікації з громадою, де можна не тільки представляти скульптури як частину бренду міста, але й активно взаємодіяти з підписниками, пояснюючи історичну та культурну цінність цих об'єктів. Такий підхід дозволяє адаптувати маркетингову стратегію відповідно до запитів аудиторії, мінімізувати репутаційні ризики та підтримати позитивне сприйняття бренду міста.

Встановлення скульптур коней у місті Славута стало яскравим прикладом використання артоб'єктів як інструменту маркетингу та брендингу міського простору, проте воно також виявило значні ризики, пов'язані з громадською думкою. Хоча скульптури привертають увагу до символіки міста і навіть підтримують соціальні ініціативи, як, наприклад, кінь Хорсе, що збирає кошти для ЗСУ, частина місцевих мешканців висловила незадоволення проектом через відсутність громадських слухань та розбіжності у сприйнятті культурного контексту об'єктів. Відсутність узгодженості з очікуваннями громади та використання ресурсів на скульптури, коли існують інші потреби, викликало критику з боку жителів, які вбачають у цьому неправильний розподіл міських ресурсів. Такий конфлікт підтверджує важливість стратегій репутаційного менеджменту та проактивної комунікації через СММ, зокрема завдяки онлайн-опитуванням та поясненням значення арт-об'єктів, що може знизити ризики непорозумінь та покращити ставлення місцевої громади до культурних ініціатив. Цей випадок підкреслює значущість арт маркетингу та роботи соціальних мереж як каналу для ефективної комунікації з громадою, де можна не тільки представляти скульптури як частину бренду міста, але й активно взаємодіяти з підписниками, пояснюючи історичну та культурну цінність цих об'єктів. Такий підхід дозволяє адаптувати маркетингову стратегію відповідно до запитів аудиторії, мінімізувати репутаційні ризики та підтримати позитивне сприйняття бренду міста.

Список використаних джерел

1. Коні схожі на віслюків Що думають про нові арт-об'єкти в Славуті міські активісти? *СЛАВУТА City*. 22 червня 2021. URL: <https://slavuta.city/articles/151016/koni-ne-vinni-abo-chim-privabiti-turistiv-do-slavuti> (дата звернення: 20.10.2024).
2. Підбірка "Коні Славути". *Типова Славута: сторінка Facebook*. 6 вересня 2021 р. URL: <https://www.facebook.com/typovaslavuta/posts/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%96-%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%83%D1%82%D0%B8/3006208266267656> (дата звернення: 20.10.2024).
3. Скульптура коня у Славуті "волонтерить" для ЗСУ вже місяць. *СЛАВУТА City*. URL: <https://slavuta.city/articles/235387/skulptura-konyu-u-slavuti-volonterit-dlya-zsu-vzhe-misyac> (дата звернення: 20.10.2024).
4. Соколовський В. Ну Нарешті! Нарешті Славута визначилася з символом. Facebook, *СЛАВУТА.Місто яке зникає?: сторінка Facebook*. 11.06.2024. URL: https://www.facebook.com/groups/ssmmzz/posts/2916271891953995/?_rdr (дата звернення: 20.10.2024).
5. Mahrous A. A Note on Imperatives of Marketing Strategies for Not for Profit Organization. *SSRN*. 2020. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3627676> (дата звернення: 20.10.2024).
6. Wymer W., Gross H. P. Charity advertising: A literature review and research agenda. *Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*. 2021;26(2). PP. 178-195. <https://dx.doi.org/10.1002/nvsm.1723> (дата звернення: 20.10.2024).
7. Zhao G., Zhang Q., Teng L. Perspective Taking and Persuasiveness of Charity Advertising Appeals: An Abstract. *Advances in Advertising Research*. 2017. Vol. VIII. pp. 229-242. https://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-66023-3_22 (дата звернення: 20.10.2024).
8. Perevozova I., Fayvishenko D., Melnykovych O., Nemish Yu., Shkurov Ye. Formation of a brand of sustainable industrial development in the postwar period. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2022. Volume 3. P. 179 – 184. DOI: 10.33271/nvngu/2022-3/179 (дата звернення: 20.10.2024).
9. Yahelska, K., Vasylyshyna, L., Shkurov, Y. Development of information and communication technologies of the consumer behavior research in the process of brand management. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2023. Volume 3 (13 (123)). DOI: 10.15587/1729-4061.2023.279615 (дата звернення: 20.10.2024).

УДК 658.8:316.42

JEL Classification: M14, M31, Q13

Чорна О. Ю.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Київ

ІНТЕГРАЦІЯ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В МАРКЕТИНГОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ АГРОХОЛДИНГУ

Повномасштабна війна в Україні кардинально змінила умови діяльності вітчизняних агрохолдингів. Турбулентність зовнішнього середовища, перш-за все, пов'язана з неможливістю аграріїв використовувати традиційні канали для реалізації власної сільськогосподарської продукції у зв'язку із блокуванням південних морських, річкових портів, змушує агровиробників здійснювати переоцінку принципів ведення бізнесу, кардинально змінювати підходи до системи виробництва, збуту продукції [1]. Попри ці серйозні виклики та зменшення обсягів виробництва, українське сільське господарство зберігає статус однієї з ключових галузей економіки країни й намагається переорієнтувати свою діяльність на принципи маркетингу та впроваджувати інтегровану маркетингову систему у щоденну діяльність.

Наслідки військової агресії змусили агрохолдинги не тільки декларувати принципи корпоративної соціальної відповідальності (далі КСВ) у своїй діяльності, а і модифікувати певні практичні напрями її реалізації, що дозволить в майбутньому забезпечити стратегічну стійкість, збільшити матеріальні активи, покращити ділову репутацію, активно інтегрувати КСВ в маркетингову діяльність.

Питанням КСВ присвячені праці наступних вітчизняних та закордонних науковців, як А. Керола, Р. Барта, Н. Роулі, Г. Боуена, Д. Віндзора, Л. Грицина, О. Бринцева, Н. Ботвіна, О. Грішнова, Ф. Котлера, К. Девіса, Р. Краплича, Н. Кричевського, З. Карасьової, А. Решетняка, О. Купцової [3].

За визначенням Європейської Комісії, КСВ– це "концепція, згідно з якою компанії інтегрують соціальні та екологічні питання у свою комерційну діяльність та взаємодію із заінтересованими сторонами на добровільній основі" [3].

В зазначених дослідженнях розкривається сутність цього поняття, особливості впровадження в вітчизняному бізнесі, описуються основні інструменти, проте попри наявну науково-практичну опрацьованість

досліджуваного напряму, відсутні однозначні висновки щодо інтеграції КСВ в маркетингову діяльність агрохолдингу, де в її ракурс повинно входити не тільки вивчення і формування потреб покупців, але також задоволення їх більш ефективними методами, ніж конкуренти, за умови підвищення добробуту всіх членів суспільства. КСВ стала невід'ємною частиною сучасної маркетингової діяльності. Вона спрямована не лише на досягнення фінансових результатів, але й на позитивний соціальний вплив та збереження екологічних ресурсів. КСВ допомагає зміцнити бренд, створити емоційний зв'язок з аудиторією та підвищити лояльність споживачів.

Багато міжнародних компаній, таких як Patagonia, Starbucks та Unilever, є прикладами успішної інтеграції КСВ у маркетингову діяльність. Зазначені компанії активно інвестують в екологічні програми, підтримують локальні громади та підкреслюють свої етичні зобов'язання перед суспільством.

Отже, інтеграція КСВ в маркетингову діяльність агрохолдингу має велику кількість переваг:

- КСВ зможе підвищити репутацію агрохолдингу, роблячи її більш привабливою для споживачів та інвесторів;

- зміцнити лояльності споживачів для своєї продукції, сьогодні споживачі все частіше обирають бренди, які підтримують соціальні та екологічні ініціативи;

- підвищити конкурентоспроможність, саме КСВ може стати значною конкурентною перевагою, оскільки багато споживачів готові платити більше за продукти від відповідальних компаній, підтримувати компанії які підтримують і допомагають ЗСУ і країні;

- залучити та утримувати талановитих працівників, які воліють працювати в компаніях, що демонструють соціальну відповідальність та прагнуть досягти позитивних змін у громаді, місті чи країні. Саме КСВ може допомогти створити міцніший зв'язок між працівниками та роботодавцями, об'єднати навколо спільної мети, попри кадрову кризу в країні.

В Україні кілька великих агрохолдингів активно впроваджують принципи КСВ, зосереджуючись на підтримці місцевих громад, захисті довкілля та сталому розвитку:

- Миронівський хлібопродукт впроваджує проекти з охорони навколишнього середовища, зокрема зниження викидів, та підтримує сільські громади, інвестуючи у розвиток інфраструктури та програми навчання місцевих мешканців, підтримує різні соціальні ініціативи, спрямовані на освіту та охорону здоров'я в громадах;

- ІМК фокусується на покращенні соціальної інфраструктури в регіонах, де вона працює, розвиваючи місцеві школи, лікарні та житло;

– КСВ Kernel до повномасштабного вторгнення була тісно пов'язана зі стратегіями розвитку 477 громад в 12 областях України. Соціальною сферою життя громад у регіонах опікувався Благодійний фонд "Разом з Кернел". В рамках його діяльності компанія ремонтувала дороги та школи, відновлювала вуличне освітлення, встановлювали автобусні зупинки, долучалися до реконструкції лікарень і озеленення територій. Сьогодні всі компанії серед компаній-лідерів за обсягами допомоги ЗСУ. Отже, впровадження КСВ в діяльність агрохолдингів, не лише допомагає зміцнити їхній імідж, але й позитивно впливає на суспільство.

Попри практичний досвід деяких вітчизняних агрохолдингів у сфері реалізації КСВ, її розвиток у нашій країні зазнає впливу таких факторів як нерозуміння суті, важливості запровадження принципів соціально відповідальної поведінки, відсутність державної підтримки.

Маркетингова діяльність агрохолдингу має свої особливості, обумовлені специфікою сільськогосподарського виробництва, особливостями ринкових відносин та механізмами цієї галузі, яка впливає на управління маркетингом компанії, включає такі аспекти, як унікальність основної продукції, високий рівень попиту на сільськогосподарську продукцію, оскільки формує продовольчий ресурс, а отже є важливою необхідною для суспільства [1].

Враховуючи досвід провідних агрохолдингів і специфіку їх функціонування зазначимо, що інтеграцію КСВ в маркетингову діяльність агрохолдингу можливо здійснювати за наступними формами:

– залучення спеціалістів або консультантів з КСВ на тимчасовій основі, що дозволить керівнику підприємства більш професійно використовувати та застосовувати КСВ в маркетинговій діяльності;

– підтримка соціально значущих ініціатив, що відповідають інтересам місцевих громад, участь у соціальних проєктах (освіта, охорона здоров'я, підтримка культурних заходів і розвиток місцевої інфраструктури);

– активне впровадження екологічних ініціатив, перехід на екологічні методи виробництва та зменшення використання ресурсів, може бути основною ідеєю маркетингової стратегії;

– підтримка локальних громад може бути реалізована через створення робочих місць, навчальні програми для місцевих мешканців та інвестиції у сільськогосподарську інфраструктуру;

– підтримка благодійних ініціатив, таких як допомога соціально незахищеним верствам населення, надання коштів на ЗСУ, є важливою частиною КСВ;

– підтримка концепції етичного маркетингу, за якого компанія дотримується етичних норм і прозорості у своїй діяльності;

– активна робота з комунікаціями, яка включає висвітлення КСВ-ініціатив у соціальних мережах і засобах масової інформації, дозволяє збільшити обізнаність споживачів про відповідальність компанії.

Сучасні надскладні умови функціонування змушують все суспільство та всі суб'єкти господарювання стати більш соціально відповідальними. КСВ, як ніколи стає вагомим інструментом конкурентної переваги агрохолдингу, а інтеграція КСВ у його маркетингову діяльність допоможе агрохолдингу створювати додану цінність для споживачів та суспільства територіальних громад.

Список використаних джерел

1. Мовчанюк А. Особливості управління маркетинговою діяльністю підприємств аграрного сектору України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-27> (дата звернення: 04.11.2024).

2. Чорна О. Ю., Христенко Л. М., Суслов О. О. Дослідження особливостей, причин та наслідків впливу корпоративної соціальної відповідальності агрохолдинга на забезпечення його економічної безпеки. *Київський економічний науковий журнал*. 2023. № 3. С. 158–169.

3. Григор'єва О. В. Корпоративна соціальна відповідальність : навчально-методичний посібник для студентів напряму підготовки 6.030505 "Управління персоналом та економіка праці" галузі знань 0305 "Економіка та підприємництво". Полтава : ПолтНТУ, 2017. 88 с.

СЕКЦІЯ 5. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ
SECTION 5. PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

УДК 351.86

JEL Classification: H56, F52, D74

Бородіна Є. О.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Вінницький національний аграрний
університет, м. Вінниця

**ЗАГРОЗИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Національна безпека України є основою для розвитку та процвітання держави та суспільства, оскільки лише у безпечному середовищі можливе стабільне економічне зростання, збереження демократії та реалізація прав і свобод громадян.

Згідно Закону України "Про національну безпеку України", національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1].

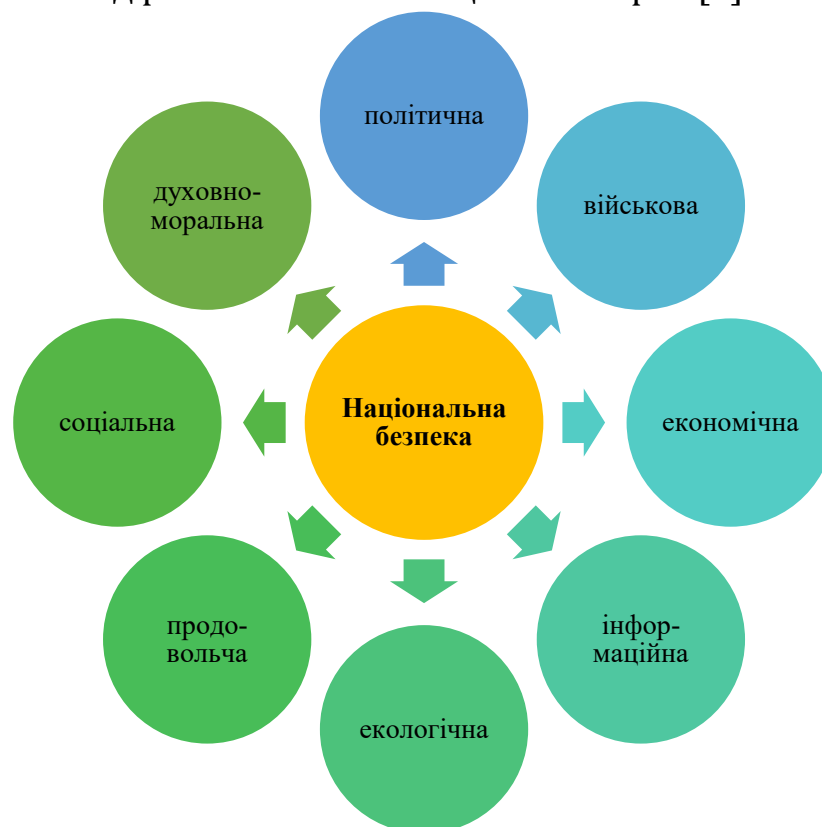

Рис. 1. Система національної безпеки

Джерело: сформовано автором.

Забезпечення національної безпеки характеризується системністю. До системи національної безпеки входять різні види безпеки, які одна одну доповнюють та в цілому формують національну безпеку держави (рис. 1). Основна мета цієї системи – забезпечення безпеки країни від зовнішніх і внутрішніх загроз, створення умов для стабільного розвитку, а також захист прав та свобод громадян.

Загрози національній безпеці мають багатоплановий і серйозний вплив на державу, охоплюючи різні аспекти її життєдіяльності, зокрема економічний, політичний, військовий та соціальний. В сучасних умовах національна безпека України найбільшої шкоди зазнає від військових загроз. Одна з найбільших загроз для України – це військова агресія, яка загрожує її суверенітету та територіальній цілісності. Окрім фізичних руйнувань інфраструктури та загрози для життя громадян, такі конфлікти призводять до економічних втрат, масового переміщення населення та тривалих соціально-економічних наслідків.

Можна виокремити ряд проблем забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу [2, 3].

По-перше, проблема формування дієвих механізмів запобігання та протидії корупції. Зазначені механізми передбачають формування системних шляхів запобігання корупції та поліпшення механізмів боротьби з корупцією. Саме корупція наносить непоправної шкоди репутації країни, органам державної влади, що може нашкодити плідній міжнародній співпраці, яка так потрібна на даному етапі.

По-друге, формування ефективної системи освіти, спрямованої на формування якісного людського капіталу країни. Людський капітал країни – важливий ресурс для відновлення економіки, формування боєздатних збройних сил, оновлення наукового потенціалу суспільства.

По-третє, потребує формування ефективних засобів обороноздатності країни, перерозподілу фінансування з урахуванням розвитку оборонно-промислового комплексу, формування науково-дослідних лабораторій, діяльність яких спрямована на розроблення нових методів захисту населення та військовослужбовців, розроблення та випробування інноваційної зброї та інш.

По-четверте, проблема забезпечення інформаційної безпеки, забезпечення захисту суспільства від фейків та викривлень інформації, які можуть призводити до панічних настроїв населення, негативного сприйняття державно-управлінських рішень органів державної влади, втрати довіри до органів державної влади, що може в умовах війни призвести до непоправних наслідків.

По-п'яте, забезпечення ментальної безпеки, яка виявляється запорукою виживання суспільства та держави.

По-шосте, проблемою у системі забезпечення національної безпеки є фінансування. Питання фінансової безпеки держави набувають величезного значення, оскільки оборона країни, збройні сили, функціонування органів

оборони та захисту спираються на достатнє та стабільне фінансове забезпечення, як вітчизняне, так і з залученням міжнародної допомоги.

По-сьоме, проблема забезпечення патріотичного виховання дітей, молоді з метою формування їхньої національної самосвідомості, розуміння важливості мови, національної культури у системі національної безпеки.

По-восьме, формування дієвої співпраці України з міжнародним співтовариством із питань оборони та захисту, формування безпекового середовища життєдіяльності світового співтовариства, формування захисту від глобальних викликів та проблем [2, 3].

Отже, ефективна національна безпека залежить від виявлення, оцінки та адаптації до загроз сьогодення. Ключовими аспектами у протидії цим загрозам та проблемам є інвестиції в оборону та безпеку, розробка надійних кібер- і інформаційних стратегій, посилення міжнародної співпраці, а також впровадження економічних і соціальних реформ, що забезпечують стійкість до різноманітних викликів.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

2. Пархоменко-Куцевіл О. Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія "Екологія. Публічне управління та адміністрування"*. 2023. № 3. С. 143-150. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.19>.

3. Мотайло О.В. Ризики та загрози національній безпеці. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Том 31 (70). № 5. С. 116-121. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2020.5/20>.

УДК 354

JEL Classification: H83, O33, D73

Литвинюк Я. М.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

DIGITAL TRANSFORMATION AS A CATALYST FOR COMBATING CORRUPTION IN PUBLIC ADMINISTRATION

Corruption has long been a pervasive issue in public administration, undermining trust in government institutions and hindering the delivery of public

services. It manifests in various forms such as bribery, embezzlement, nepotism, and favoritism, among others. In recent years, digital transformation has emerged as a powerful tool in combatting corruption in public administration. Through the use of technology, governments can enhance transparency, accountability, and efficiency, ultimately reducing the opportunities for malfeasance.

One of the key ways in which digital transformation can help combat corruption is through the use of e-governance platforms. These platforms enable citizens to access government services and information online, reducing the need for face-to-face interactions with public officials. By digitizing processes such as applying for permits, licenses, or benefits, governments can minimize the opportunities for bribery and other corrupt practices. Furthermore, e-governance platforms allow for greater transparency in decision-making processes, as citizens can track the status of their applications and access relevant information online [1, c. 6-8].

In addition to e-governance platforms, digital technologies such as data analytics and artificial intelligence can be leveraged to detect and prevent corrupt activities. These technologies can analyze large volumes of data to identify anomalies, patterns, and trends that may indicate corruption. For example, data analytics can be used to flag suspicious transactions or discrepancies in financial records, while artificial intelligence can automate compliance checks and monitor for unethical behavior. By harnessing the power of data and technology, governments can proactively combat corruption and hold wrongdoers accountable [2, c. 436].

Moreover, digital transformation can facilitate collaboration and information-sharing among government agencies and stakeholders, enhancing coordination and oversight of anti-corruption efforts. Through interconnected systems and databases, law enforcement agencies, regulatory bodies, and civil society organizations can exchange information, coordinate investigations, and share best practices in combating corruption. This collective approach can strengthen the capacity of government institutions to prevent, investigate, and prosecute corrupt activities effectively [3].

Despite its potential benefits, digital transformation also presents challenges in combatting corruption in public administration. For instance, there may be concerns about data privacy, cybersecurity, and digital literacy among users. Governments must address these challenges by implementing robust data protection measures, cybersecurity protocols, and capacity-building initiatives to ensure the safe and effective use of digital technologies in anti-corruption efforts.

In conclusion, digital transformation plays a critical role in combatting corruption in public administration by enhancing transparency, accountability,

and efficiency. E-governance platforms, data analytics, artificial intelligence, and collaboration tools are just some of the digital tools that can be leveraged to detect and prevent corrupt activities. By harnessing the power of technology and embracing a multi-stakeholder approach, governments can effectively combat corruption and promote integrity in public administration. It is imperative for governments to prioritize digital transformation as part of their anti-corruption strategies to build more resilient and accountable institutions.

References

1. Prakash, A., & Rani, M. (2020). E-Governance and Anti-Corruption Measures: An Empirical Investigation. *Journal of Internet Banking and Commerce*, 25(3), 1-11.
2. Sangar, A., & Siam, L. (2019). Data Analytics in Combatting Corruption in Public Administration: A Literature Review. *International Journal of Public Administration*, 42(5), 433-448.
3. Transparency International. (2021). Using Technology to Combat Corruption. Retrieved from: <https://www.transparency.org/en/using-technology-to-combat-corruption>.

УДК 35.08

JEL Classification: J45, H83, I25

Шведа Н. М.,

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту та адміністрування,

Тернопільський національний технічний університет

імені Івана Пулюя, м. Тернопіль

Цируль М. Ю.,

здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Тернопільський національний технічний університет

імені Івана Пулюя, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Відповідно до чинного законодавства обов'язком державного службовця в Україні є постійне підвищення рівня його професійної компетентності [1].

Державний службовець може реалізувати своє право на професійне навчання через підготовку, підвищення кваліфікації, стажування та самоосвіту [2].

Підготовка – це успішне виконання учасниками професійного навчання відповідної освітньо-професійної програми, що є підставою для присудження ступеня вищої освіти за рівнем магістра за спеціальностями, необхідними для професійної діяльності на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування, зокрема за спеціальністю 281 "Публічне управління та адміністрування" галузі знань "Публічне управління та адміністрування".

Підвищення кваліфікації – це набуття учасниками професійного навчання нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань.

Стажування – це набуття учасниками професійного навчання практичного досвіду виконання завдань та обов'язків у професійній діяльності або галузі знань.

Самоосвіта – це самоорганізоване здобуття учасниками професійного навчання певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, дозвіллям.

Підвищення рівня професійної компетентності державних службовців проводиться протягом усього періоду його служби.

Підвищення кваліфікації здійснюється закладами освіти, установами, організаціями, які мають право надавати відповідні освітні послуги, незалежно від форми власності.

Підвищення кваліфікації державних службовців в Україні відбувається за певними програмами. Тематика програм часто обирається із переліку, який пропонують відповідні освітні заклади, а також із врахуванням потреб службовця. НАДС щороку формує перелік пріоритетних напрямів (тем) підвищення кваліфікації учасників професійного навчання за загальними професійними (сертифікатними) програмами та короткостроковими програмами за результатами вивчення загальних потреб у професійному навчанні державних службовців, голів місцевих держадміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування [3].

За тривалістю та інтенсивністю програми підвищення кваліфікації поділяються на:

- довгострокові (професійні (сертифікатні)) програми підвищення кваліфікації обсягом не менше двох кредитів ЄКТС;
- короткострокові програми підвищення кваліфікації обсягом 0,2–1 кредит ЄКТС.

За змістом програми підвищення кваліфікації поділяються на:

- загальні програми – програми, які охоплюють загальні питання державного управління, питання запобігання корупції, зміни у законодавстві з питань державної служби, європейської та євроатлантичної інтеграції, із забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків, підвищення рівня володіння іноземною мовою, яка є офіційною мовою Ради Європи, державною мовою, а також інші питання, визначені відповідними державними, регіональними, місцевими програмами, стратегіями;

- спеціальні програми – програми, які охоплюють питання функціонування та основних напрямів діяльності окремого державного органу.

За результатами підвищення кваліфікації за професійними (сертифікатними) програмами, за умови їх успішного виконання, видається сертифікат про підвищення кваліфікації, а за короткостроковими програмами – відповідний документ про підвищення кваліфікації.

Програми підвищення кваліфікації можуть передбачати такі форми навчання:

- очну (денну або вечірню),
- дистанційну та змішану (очну та дистанційну з використанням спеціальних інтернет-платформ, веб-сайтів тощо).

Держслужбовці у межах виконання індивідуальних програм підвищення рівня професійної компетентності мають набрати не менше одного кредиту ЄКТС протягом календарного року.

Кредит Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (скорочено кредит ЄКТС) – це одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження учасників професійного навчання, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин.

Нарахування кредитів ЄКТС здійснюється на підставі оригіналів дипломів, свідоцтв, посвідчень, сертифікатів та інших документів, які відповідно до законодавства підтверджують проходження професійного навчання, а також за результатами навчання за програмами підвищення кваліфікації та участі у заходах з обміну досвідом в країні та за кордоном, на підставі довідок про результати стажування в Україні або інших документів про проходження стажування за кордоном та на підставі оригіналів відповідних документів про проходження професійного навчання-самоосвіти державного службовця.

Якщо в наявних сертифікатах зазначено лише години навчання, їх обов'язково необхідно переводити в кредити ЄКТС, оскільки обсяг професійного навчання обліковується саме в кредитах ЄКТС із розрахунку: 1 кредит ЄКТС дорівнює 30 годинам.

При проходженні професійного навчання нараховані кредити ЄКТС підлягають обліку. Служба управління персоналом державного органу веде облік кредитів ЄКТС за кожним видом професійного навчання та вносить відомості до особової картки держслужбовця.

Не можна заокруглювати кількість кредитів ЄКТС під час їх обліку, оскільки обсяг частинки кредиту ЄКТС за різними видами самоосвіти дозволяє виконати встановлений необхідний щорічний мінімум у 1 кредит ЄКТС у повному обсязі.

Відповідно до нормативних актів частка самоосвіти в межах виконання індивідуальної програми може становити не більше 0,5 кредиту ЄКТС.

При проходженні онлайн-курсів на освітніх е-платформах державному службовцю буде зараховано лише 0,2 кредиту ЄКТС, оскільки навчання на онлайн-курсах на освітніх е-платформах є видом самоосвіти.

Наприклад, отримати 0,5 кредиту ЄКТС за самоосвіту можна на підставі успішного проходження двох онлайн-курсів на освітніх е-платформах та одного внутрішнього навчання ($0,2+0,2+0,1=0,5$).

Таким чином, підвищення кваліфікації дає змогу публічним службовцям розвивати свої знання, уміння та навички, що важливо для їхнього зростання як професіоналів.

Список використаних джерел

1. Як відбувається підвищення кваліфікації держслужбовців. URL: <https://prokadry.com.ua/news/6459-pdvishchennya-kvalifikats-derjslujbovtsv> (дата звернення: 06.11.2024).

2. Підвищення кваліфікації. URL: <https://nads.gov.ua/diyalnist/profesijne-navchannya/pidvishchennya-kvalifikaciyi> (дата звернення: 06.11.2024)

3. Про затвердження переліків пріоритетних напрямів (тем) підвищення кваліфікації державних службовців, голів місцевих державних (військових) адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад за загальними професійними (сертифікатними) та/або короткостроковими програмами у 2024 році: наказ Національного агентства з питань державної служби від 23 серпня 2023 р. № 133-23. URL: <https://nads.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-perelikiv-priorityetnykh-napriamiv-tem-pidvyshchennia-kvalifikatsii-derzhavnykh-sluzhb-ovtsiv-holiv-mistsevykh-derzhavnykh-viiskovykh-administratsii-ikh-pershykh-z-astupnyki-2> (дата звернення: 06.11.2024).

СЕКЦІЯ 6. ТУРИЗМ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА
SECTION 6. TOURISM, HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS

УДК 331.101.3+640.4

JEL Classification: M52, L83, J24

Іванова О. А.,

канд. екон. наук, доцент,
проректор з науково-дослідної роботи,
Харківський гуманітарний університет
"Народна українська академія", м. Харків

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ
ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Проблема мотивації персоналу характерна та важлива для підприємств та їх робітників незалежно від сфери діяльності, організаційно-правової форми та структури управління. Але особливості галузевої ознаки та організації праці, організації нормування трудового процесу може відобразитися на особливостях системи мотивації персоналу підприємства.

Мотиваційний процес відбувається у тісному зв'язку із зовнішнім та внутрішнім середовищем підприємства. Основним елементом зовнішнього середовища є система економічних параметрів, правових норм, політичних та соціокультурних умов. Сучасні умови невизначеності пов'язані з політичними, економічними та іншими факторами зовнішнього середовища в країні відображаються також на системі мотивації персоналу. Змінюється і сам склад працівників, бо міграція, переміщення підприємств, зміна ритму роботи впливає також на необхідність пошуку тих стимулів та форм мотивації, які будуть по справжньому дієвими та ефективними. Бо відомий той факт, що фахівці в галузі управління персоналу займаються підбором кадрів, які відповідають вимогам підприємства, а сучасні фахівці (майбутній персонал) шукає підприємство, як місце роботи, яке буде відповідати їх запитам та побажанням [1, 5]. Найчастіше такі фахівці обирають місце роботи не через заробітну плату, а, по можливості таке підприємство, яке задовільнить їх емоційні потреби, тобто потреби у повазі, визнанні, статусі, комфорті тощо. Тому на сьогоднішній день готельному підприємству недостатньо забезпечити працівника високою заробітною платою, преміями, використовуючи лише матеріальні елементи заохочення.

В сучасних умовах виявилася ще одна особливість в системі мотивації, що для працівників мотиви та стимули стали змінюватися саме в умовах війни як в залежності від самого працівника так і розташування підприємства,

тобто регіональні особливості. І це новий виклик в системі мотивації. Це реально гнучкий підхід та індивідуальний акцент на особливості.

Тому, незважаючи на значні теоретичні напрацювання в напрямку мотиваційного менеджменту та безпосередньо стимулювання працівників, залишаються не розв'язаними проблеми вибору найбільш ефективних у даний час стимулювальних важелів впливу на персонал, розроблення та застосування на готельних підприємствах мотиваційних систем, які встановлюють тісний зв'язок між заробітною платою персоналу й ефективністю його трудової діяльності, кваліфікацією, особистою ініціативою та сприяють найбільшому задоволенню його потреб і дозволяють модифікувати поведінку в потрібному для готельного підприємства напрямі, що приведе до досягнення поставлених цілей, як персоналу, так і підприємства [3, 4].

Внутрішнє середовище, важливе для ефективності мотивації, включає такі фактори, як: розмір компанії, організаційна структура, організація роботи, умови праці та робоча атмосфера. Для підприємств готельно-ресторанного бізнесу саме розмір підприємства впливає на особливості системи мотивації. Якщо в невеликих готелях та рестораціях власник самостійно приймає рішення щодо сукупності критеріїв мотивації та їх коригування для найманих працівників, то вважається, що вони як правило динамічне змінюються та пов'язані з тим, що керівник детально опікується саме гнучкістю критеріїв в залежності від ситуації, оскільки добре знає колектив та його потреби. Неможливо вважати таку систему ідеальною, незважаючи на вказані особливості, які можуть здаватися саме такими, бо високий рівень суб'єктивізму може характеризувати саме таку систему мотивації [2].

Великі готельні компанії (наприклад, готельні мережі), де працюють сотні працівників, мають спеціалізовані відділи кадрів. Вони мають дуже розгалужену організаційну структуру. На цьому типі підприємств мотивацією займаються лінійні керівники та служби по персоналу. Їх участь у мотиваційному процесі охоплює більшу частину видів діяльності – від розподілу завдань між працівниками до виявлення причин дисфункцій у сфері мотивації. До завдань безпосереднього керівництва входить виявлення очікувань персоналу та оцінку рівня задоволення працівників виконаною роботою.

Коли співробітники мотивовані працювати у команді, вони почуваються незалежними і стають продуктивнішими. Сучасні економічні умови зумовлюють постійне підвищення вимог до працівників готельних підприємств. Від них очікується більш інтенсивна робота і більш активніше та якісніше обслуговування гостей готелю. Ступінь якості виконання співробітниками поставлених завдань є прямим результатом системи мотивації та заохочення.

Правильно застосована мотивація вимагає від керівників відповідних знань про людей, соціальні групи, економічні проблеми підприємства та його оточення і, насамперед, регулярного дослідження факторів, що мотивують співробітників.

Список використаних джерел

1. Занюк С. Психологія мотивації. Київ : Либідь, 2019. 280 с.
2. Коваленко Л. Г. Мотивація персоналу підприємств готельно-ресторанного господарства. Економіка та управління підприємствами. 2018. № 16. С. 323–326.
3. Крушельницька О., Мельничук Д. Управління персоналом. Київ : Кондор, 2020. 315 с.
4. Мушкін І. Нематеріальна мотивація продуктивності праці. Персонал. 2019. № 4. С. 44–49.
5. Непочатенко В. О. Мотивація персоналу в готельному господарстві. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 3. С. 14–17.

УДК 338.486

JEL Classification: L83, H83, O18

Stepanov, V.,
Doctor of Sciences in
Public Administration, Full Professor,
Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

STATE POLICY IN THE FIELD OF TOURISM

State policy in the field of tourism is one type of socio-economic state policy in Ukraine. Government policy stimulates tourism activity.

According to the Law of Ukraine "On Tourism", "The state proclaims tourism as one of the priority areas of economic and cultural development and creates conditions for tourism activities..." [1]. In particular, "the Law defines the general legal, organizational, social and economic principles of implementation of the state policy of Ukraine in the field of tourism and is aimed at ensuring the rights of citizens to rest, freedom of movement, health care, environment safe for life and health, satisfaction of spiritual needs and other rights when making tourist trips enshrined in the Constitution of Ukraine..." [1]. At the same time, the state

recognises tourism as one of the priority sectors of the national economy and regulates it by the following principles: to promote tourism and create favourable conditions for its development; to identify and support priority areas of tourism; to form an idea of Ukraine as a country favourable for tourism; to support and protect Ukrainian tourists, tour operators, travel agents and their associations [1].

The Cabinet of Ministers of Ukraine (CMU) in its Order "On Approval of the Strategy for the Development of Tourism and Resorts for the Period up to 2026" [3] noted that "the only way to solve systemic problems in the field of tourism and resorts is a strategically oriented state policy, the main task of which is to identify tourism as one of the main priorities of the state, the introduction of economic and legal mechanisms for the successful conduct of tourism business, investment mechanisms for the development of tourism infrastructure, information and marketing measures for the formation of tourism According to this, "the purpose of the Strategy is to create favourable conditions for the intensification of the development of tourism and resorts in accordance with international quality standards and European values, transforming it into a highly profitable, globally integrated competitive sector that accelerates the socio-economic development of regions and the state as a whole, contributes to improving the quality of life of the population, harmonious development and consolidation of society, and popularization of Ukraine in the world..." [3].

The key goal of the state policy of tourism development is to create a modern, highly efficient and competitive tourism complex in Ukraine. In particular, the CMU, by its Resolution No. 995 of December 4, 2019, established the State Agency for Tourism Development of Ukraine (SATDU) as a central executive body that should implement the state policy in the field of tourism and resorts of Ukraine [4].

Thus, tourism development in Ukraine is advancing through organizational and structural transformation, along with the strategic positioning of the tourism product.

Considering the state policy in the field of tourism, it should be noted that in the mid-2000s, when considering the recreational component of the state, the practice of creating tourist clusters began to spread in Ukraine. However, none of the cluster projects proposed for implementation addresses issues related to the primary organization of medical tourism. Medical and health clusters account for only 12.5% of the total number of cluster formations with a rather significant share of funding (26.7% of the total amount of funds spent), followed by a decrease to 17.3% in the last year of the program [6]. In addition, health and wellness clusters are represented only in two tourist areas that specialize in balneological and ski recreational services [5].

The personalized composition, functional responsibilities, and degree of interaction of the organizations that make up the cluster's core will be essential to the successful functioning of the health and medical tourism cluster. Particular attention should be paid to the feasibility of creating a cluster in terms of the focus and types of services it will provide. In this context, we can note that the following models may be the most effective: a model focused on the sale of medical services; a model focused on the sale of health and wellness services; a combined model based on a combination of medical and health and wellness services; a model of a specialized tourism cluster in the field of medical and health and wellness services [5, 7].

Each of the presented models has its own individual characteristics and advantages, which should be taken into account when justifying the synergistic effect of creating and developing cluster tourism structures. The proposed alternative options for the creation and development of clusters in the field of medical and health tourism can be used both in the national market and in the context of integration associations and interregional cooperation.

Accordingly, with regard to the tourism cluster in the medical and healthcare sector, it is necessary to consider increasing the efficiency of tourism services by achieving a synergistic effect from joint commercial activities.

Particular attention should be paid to the state of the tourism industry during martial law in Ukraine [2]. The martial law had a negative impact on the physical and mental health of Ukrainians, which had been severely affected by the pandemic. This is another of the main reasons for supporting the development of medical and health (recreational) tourism. It should facilitate the implementation of state policy in line with the needs of society. In this context, it is important to consider the security aspects of tourism development.

Despite the positive state policy in the field of tourism, it should be noted that, unfortunately, there is still an unbalanced structure of state regulation of tourism activities, which in some respects does not yet meet modern challenges. That is, there are negative factors that affect the development of tourism and recreation in general. In particular, the existence of significant regulatory barriers to regional tourism and recreational activities needs to be removed and brought in line with European standards.

References

1. On tourism: Law of Ukraine of September 15, 1995 No. 324/95-BP. Database "Legislation of Ukraine". Verkhovna Rada of Ukraine. URL: http://kodeksy.com.ua/pro_turizm.

2. On the introduction of martial law in Ukraine. Decree of the President of Ukraine No. 64/2022 of February 24, 2022.

3. On approval of the Strategy for the Development of Tourism and Resorts for the period up to 2026: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 16, 2017 No. 168-p. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>).

4. The establishment of certain central executive bodies: CMU Resolution of December 4, 2019, No. 995.

5. Dombrovska S. M., Pomaza-Ponomarenko A. L., Rybalchenko N. P. Tourism and the Right to it in the Context of Security Assurance: a monograph. Kharkiv: Disa Plus, 2022. 272 p.

6. Radchenko O. V., Radchenko O. O. The role and tasks of the state in the development of the tourism industry in Ukraine. URL: <http://studio.ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2020/07/Radchenko-DUS-11.pdf>.

7. Rybalchenko N. P. Strategic directions for the development of mechanisms for state regulation of tourism and resorts in Ukraine. Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine. Series: Public Administration, 2020. Issue 2 (13). P. 216-224.

СЕКЦІЯ 7. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО
SECTION 7. AGRICULTURE

УДК 332.122:338.43

JEL Classification: R11, Q18, O18

Джус Г. М.,
викладач,
ВСП "Івано-Франківський фаховий
коледж ЛНУП", м. Івано-Франківськ

**КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ
ТЕРИТОРІЙ НА ПРИКАРПАТТІ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Кількість населення сільських територій впродовж останніх 20 років постійно зменшується, рівень зайнятості у селах Карпатського регіону знижується, незначну позитивну динаміку демонструє лише Чернівецька область. Україна є однією з найбільших країн-донорів робочої сили в Європі. Зовнішня трудова міграція стала об'єктивною реальністю сьогодення. Формування міграційних потоків відбувалося в кризових умовах перехідного періоду, пов'язаних з низькою заробітною платою в зареєстрованому секторі економіки, зростанням безробіття та вимушеної неповної зайнятості, поширенням бідності та високим рівнем майнового розшарування населення.

Більшість показників соціально-економічного розвитку все ще далекі від європейських стандартів, значним залишається розрив у рівнях оплати праці в Україні й зарубіжних країнах (особливо в перерахунку на іноземну валюту за офіційним курсом), що спонукає українських громадян шукати роботу за кордоном.

Використовуючи досвід Європейського Союзу у сприянні розвитку несільськогосподарських видів економічної діяльності на сільських територіях потрібно виділити такі основні потенційні їх напрями:

- діяльність у туристичній сфері, зокрема агротуризму;
- виробництво енергії на основі відновлювальних джерел;
- діяльність у сфері культури, мистецтва та національно-етнічної спадщини;
- упорядкування земельних угідь та покращення ландшафтів;
- розвиток соціальних послуг;
- здійснення віддаленого надання послуг (інформаційних, торгівельних, науково-дослідних тощо) шляхом використання мережі Інтернет.

Багатофункціональність розвитку сільських територій означає, що завдяки відповідним державним механізмам підтримки та сприяння розвитку як сільського господарства, так і несільськогосподарських видів економічної діяльності, ці території повинні перетворитися на повноцінну частину національного господарства, де населення буде користуватися благами за якістю та кількістю максимально прирівняними до урбанізованих систем з ідентичними можливостями особистого (кар'єрного) розвитку та забезпечення економічного достатку. У світлі вищесказаного, диверсифікація видів економічної діяльності на сільських територіях покликана знизити рівень бідності та забезпечити максимально можливу кількість населення джерелом доходів. Водночас, при активному розвитку унікальних та конкурентоспроможних видів діяльності, для здійснення яких сільські території використовуються як перевага, а не трактуються як недолік, можливим є вихід на достатньо високий рівень прибутковості, що дасть поштовх до подальшого розвитку сільської місцевості та виникнення суміжних чи обслуговуючих суб'єктів підприємництва.

Фактично, будь-яка сільська територія має потенціал до певних видів діяльності, і, при правильному його використанні та додатковій підтримці (інвестиційній, фінансовій, інфраструктурній чи інформаційній), вона може розвинутися у самодостатній комплекс, де поява та розвиток одних видів підприємництва призведе до створення інших, тим самим створюючи передумови до постійної соціально-економічно еволюції місцевості.

Соціальна інфраструктура села, як і будь-якого іншого населеного пункту, складається з відповідного набору складових елементів. Характер цих елементів залежить від розмірів населеного пункту, кількості осіб, котрі в ньому проживають, вікових категорій, якими представлена їх популяція, тощо. І саме соціальна інфраструктура разом з чинниками економічного характеру чинить найбільший вплив на відтворення трудового потенціалу.

Соціальна інфраструктура має велике значення для формування не лише фізичних і інтелектуальних здібностей до праці, а й "...підвищення рівня освіти, кваліфікації, культури, здоров'я, поліпшення умов праці і побуту, організації відпочинку, розвитку торгівлі і транспорту. Через медичне, культурно-побутове обслуговування, житлово-побутові умови, школу, торгівлю, громадське харчування, підготовку кадрів інфраструктура впливає на раціональне використання соціально-трудоного потенціалу".

Соціальна інфраструктура села – це сукупність об'єктів, що забезпечують задоволення потреб сільського населення шляхом надання благ та опосередковано впливають на ефективність виробництва через основну продуктивну силу – людей на визначеній території. Окрему увагу слід приділяти розвитку несільськогосподарських видів економічної діяльності у сільській місцевості.

Для цього необхідно започаткувати реалізацію ефективних регіональних та місцевих стратегій і програм розвитку несільськогосподарських видів економічної діяльності на основі наявного ресурсного потенціалу та існуючих потреб у продукції та послугах конкретних сільських територій, впровадити пільгове оподаткування для новостворених підприємств на сільських територіях у разі інноваційного характеру їх виробничої діяльності, надання соціально-необхідних послуг або здійснення інфраструктурного забезпечення цих територій. У цьому зв'язку важливого значення набуває оптимізація структури сільського господарства у відповідності до потреб населення відповідних регіонів, включаючи нарощування потенційних можливостей експорту, підвищення ефективності та рентабельності сільського господарства, створення повнофункціональної мережі регіональних агропромислових ринків з метою спрощення залучення господарств населення до виробництва готової харчової продукції, сприяння розвитку переробного виробництва на сільських територіях, активізація виробництва продукції тваринництва, стабілізація пропозиції та цін на ринку кормів, обґрунтування напрямів та активізація виробництва органічної сільськогосподарської продукції тощо.

Стратегія розвитку аграрного сектору повинна включати цілий комплекс змін у всіх сферах діяльності, насамперед, починаючи з малих фермерських господарств та закінчуючи розвитком інфраструктури.

Основними проблемами розвитку сільських територій України є відставання від сучасних тенденцій запровадження інноваційних технологій ведення сільського господарства. Нові технології та технічне забезпечення виробничих процесів є недоступним для більшості фермерів через їх дорожнечу. Фермери мають обмежене фінансове забезпечення своєї діяльності, якого ледве вистачає для придбання необхідних ресурсів для нового циклу виробництва. У свою чергу, перехід на вищий рівень господарювання передбачає додаткове залучення коштів.

Можливістю залучення фінансовими ресурсами є банківське кредитування. Проте умови кредитування у нинішній період економічної та політичної нестабільності в державі є мало привабливими для фермерів. Ставки кредитування банківських установ з супутніми послугами перевищують 30%.

Визначення та аналіз основних умов організації діяльності, функціонування та перспектив розвитку, обґрунтування напрямків збільшення обсягів виробництва на селі, формування власного ринку збуту продукції є основною метою створення малих господарств на селі та вимагає негайного вирішення актуальних проблем їх функціонування.

Створення власних кооперативів виробників із подальшим продажем продукції через оптово-продовольчі ринки, мережі супермаркетів, громадського харчування є бажаним результатом у розбудові сучасної заготівельно-збутової мережі. Такі кооперативи позитивно впливатимуть на формування цін, та як результат збільшать доходи виробників.

Формування системи оптових селянських ринків є необхідним для збереження врожаю та його в разі потреби швидкої реалізації. Тому що зберігати врожай, частково перезволожений через дощі, необхідно в спеціальних овочесховищах. Це допоможе зберегти якість продукції та мінімізувати коливання цін впродовж року. Тож необхідна розбудова складських господарств та розвиток заготівельно-збутової мережі через кооперацію фермерів.

Більшість вирощеної товарної продукції не знаходить покупців через відсутність можливості її продажу. До того ж, не всі виробники мають умови для тривалого її зберігання, тому багато продукції просто псується. Мережа заготівельно-збутової кооперації, яка існувала за радянських часів, була зруйнована, а натомість сучасна, ринкова ще не побудована. Влада здійснює перші кроки з налагодження кооперативних відносин на ринку сільськогосподарської продукції, які є вкрай необхідними, але не в змозі розв'язати існуючу проблему.

Подальший розвиток фермерських господарств доцільно проводити в таких напрямках:

- формування власного ринку збуту продукції;
- впровадження інноваційних технологій виробництва сільськогосподарської продукції;
- реалізація інвестиційних проектів із придбання сільськогосподарської техніки на умовах лізингу;
- спрямування частини інвестицій на розвиток технологічної та виробничої інфраструктури;
- створення добровільних об'єднань фермерських господарств;
- збільшення обсягів прямого інвестування фермерських господарств за рахунок власних коштів і позик;
- забезпечити дотації на впровадження новацій у сільськогосподарському виробництві екологічно чистої продукції та її переробки на місцях.
- залучення коштів агрохолдингів на розбудову інфраструктури сіл територіальних громад на умовах оренди землі.

Ефективна економічна і суспільно-політична реформа територіальних громад повинна привести до потужного економічного зростання та політичної стабільності сільських територій.

Реконструкція і будівництво хлібопекарень, молочних, м'ясних цехів та інших малих підприємств з переробки та зберігання сільськогосподарської продукції, поверне трудових мігрантів та дозволить відновити трудовий та економічний потенціал сільських територій - такий собі масштабний ремонт села. І це стало можливим найперше завдяки децентралізації. Усі кошти субвенції, кошти Державного фонду регіонального розвитку а також міжнародних донорів необхідно також спрямовувати на розвиток шкіл, сільських амбулаторій, закладів дошкільної освіти.

Якщо Україна проведе реформи, використає правильну стратегією розвитку, керування ресурсами, втілить освітні, культурні, інфраструктурні

проекти, взявши за приклад Польщу та інші успішні країни, то зможе повторити та навіть перевершити їх успіх.

Список використаних джерел

1. Готра В. В., Ковач А. Зарубіжний досвід розвитку сільських територій. *Збірник наукових праць*. 2021. Вип. 2 (27). С. 154–160.
2. Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад". URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 25.10.2024).
3. Закон України "Про співробітництво територіальних громад". URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 25.10.2024).
4. Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. URL : <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 25.11.2024).
5. Скиба Т. В. Детермінанти розвитку сільського підприємництва. *Регіональна економіка*. 2012. № 2. С. 55–63.

УДК 631.82:633.11

JEL Classification: Q13, Q16, C83

Мороз О. С.,

канд. с.-г. наук, доцент,
Національний університет водного
господарства та природокористування, м. Рівне

Фурман В. М.,

канд. с.-г. наук, доцент,
Національний університет водного
господарства та природокористування, м. Рівне

Люсак А. В.,

канд. техн. наук, доцент,
Національний університет водного
господарства та природокористування, м. Рівне

МОНІТОРИНГ ВПЛИВУ ДОЛОМІТОВОГО БОРОШНА НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ТА ЯКІСТЬ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ

Пшениця озима – головна продовольча та за важливістю культура України, без борошна якої важко уявити хлібопекарську та кондитерську галузі. Вона характеризується високою поживною цінністю зерна і урожайністю. Пшениця озима займає провідну позицію у рейтингу продуктів харчування у близько 50 країнах світу. Україна теж входить до цього списку, поза тим є потужним виробником та експортером цієї злакової культури.

Досліджуючи оптимізацію умов вирощування пшениці озимої на дерново-підзолистому ґрунті в Західному Поліссі Польовий В.М., Яценко Л.А. [1 стор.69], звертають увагу на важливість вапнування та удобрення для покращення умов вирощування та забезпечення високої продуктивності цієї культури. Це дослідження допомагає вивчити можливість застосування доломітового борошна у процесі вапнування та удобрення.

Метою роботи було встановити вплив різних доз доломітового борошна на урожайність пшениці озимої на дерново-підзолистому зв'язно-піщаному ґрунті.

Дослідження проводили на полях стаціонарного польового досліду закладеного в 2020 році на території Інституту сільського господарства Західного Полісся НААН України.

Для оцінки різних доз доломітового борошна на формування урожайності було обрано варіанти із різною нормою меліоранту: 0,5, 1,0 та 1,5 Нг дози $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$, що відповідає 3,8 т/га фізичної маси доломітового борошна, внесеного перед закладанням досліду.

Дослідження проводились на дерново-підзолистому зв'язно-піщаному ґрунті. Попередник в досліді - ріпак озимий. Площа облікової ділянки - 50 м², повторність – трьохразова, розташування ділянок – методом рендомізації. Ступінь забезпечення легкогідролізованим азотом - дуже низький, рухомий фосфор та обмінний калій підвищені, рН_{KCl} – слабокислий.

Фенологічні спостереження за ростом і розвитком рослин пшениці озимої свідчать, що фази вегетації наступали не одночасно по всіх варіантах досліду і залежали від внесення різних доз доломітового борошна, як в звітному році так і в середньому за три роки досліджень (2020-2022).

Польова схожість насіння пшениці озимої в середньому за роки досліджень становила 73,4% - на контролі та 78,2-83,0 % - на інших дослідних ділянках і залежала в значній мірі не лише від варіантів, які вивчалися в досліді, але і від погодних умов в період сівби.

Перезимівля рослин пшениці озимої в значній мірі залежала від погодних умов зими і від удобрення. Застосування меліорантів сприяло підвищенню перезимівлі рослин в середньому за роки досліджень на 3,7-5,2 %, перезимівля на варіанті без добрив становила 92,4%.

Маса зерна у варіантах коливається, залежно від кількості внесеного меліоранта. Найвища продуктивність колоса була у варіанті 1,5 Нг $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$ (1,3г), де більші норми внесення доломітового борошна сприяли засвоєнню більшої кількості поживних речовин для формування і наливу зерна.

Урожайність та продуктивність пшениці озимої значною мірою залежать від удобрення та встановлення відповідних доз добрив та меліорантів (рис. 1).

За роки проведення досліджень по вивченню впливу доломітового борошна в поєднанні з фоновим удобренням рослин встановлено, що всі варіанти забезпечили зростання урожаю від 1,42- до 2,28 т/га порівняно з контролем (без добрив) та 0,8 – 1,64 т/га у порівнянні з фоном. Найвищий урожай 4,75 т/га (отримали в 2022 році) і середньому за 3 роки (4,59 т/га) одержали за дози доломітового борошна фон + 1,5 Нг СаMg(CO₃)₂.

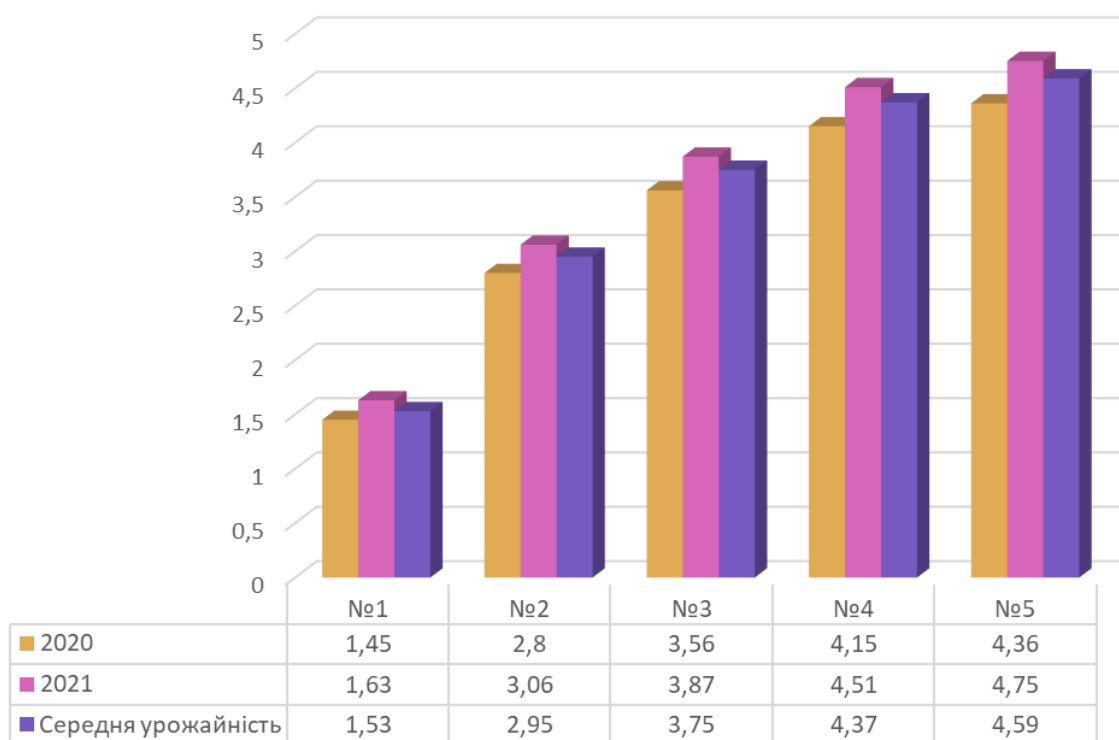

Рис. 1. Урожайність пшениці озимої залежно від удобрення та застосування меліорантів, т/га

Меліоранти та добрива постійно впливали не тільки на підвищення урожаю пшениці озимої, а й на поліпшення якості зерна. Найвища натурна маса в середньому за роки досліджень була на варіанті фон + 1,5 Нг СаMg(CO₃)₂ і становила 760 г/л.

Крім натурності зерна фізичні властивості визначаються масою 1000 зерен. Збільшення маси 1000 зерен сприяло використанню систем удобрення. Все це узгоджується з відомим положенням про те, що кращі умови водного і поживного режимів забезпечують і більшу крупність зерна. Найбільшу масу 1000 зерен мала ділянка фон + 1,5 Нг СаMg(CO₃)₂ з результатом 50,4 г.

Одним із важливих показників при оцінці якості зерна є вміст в ньому білку. Вмістом білка визначається не тільки поживна цінність зерна і продуктів його переробки, але і технологічні властивості. Більшість якісних

показників зерна пшениці у більшості випадків знаходиться у прямій залежності від вмісту білку у зерні.

У середньому за роки досліджень найбільший вміст білку був у варіанті, де вивчали внесення Фон + 1,5 Нг СаМg(СО₃)₂. Чисто мінеральна система удобрення з фоновим внесенням N₁₂₀P₆₀K₉₀ також сприяла покращенню якості зерна порівняно з варіантом без добрив (контроль), зокрема вміст білку зріс на 1,3% порівняно з варіантом без добрив, зокрема, вміст білку (табл. 1).

Таблиця 1

**Вміст білку і клейковини у зерні
 пшениці озимої, % (середнє за роки досліджень)**

№ з/п	Варіант	Вміст білку, %	Вміст сирії клейковини, %
1	Без добрив – контроль	10,5	17,5
2	N ₁₂₀ P ₆₀ K ₉₀ – фон	11,8	22,6
3	Фон + 0,5 Нг СаМg(СО ₃) ₂	11,9	23,1
4	Фон + 1,0 Нг СаМg(СО ₃) ₂	13,2	23,4
5	Фон + 1,5 Нг СаМg(СО ₃) ₂	14,2	24,0

У середньому за роки досліджень найбільший вміст білку був у варіанті, де вивчали внесення Фон + 1,5 Нг СаМg(СО₃)₂. Чисто мінеральна система удобрення з фоновим внесенням N₁₂₀P₆₀K₉₀ також сприяла покращенню якості зерна порівняно з варіантом без добрив (контроль), де вміст білку зріс на 1,3%. Проаналізувавши узагальнені за три роки дані про вплив доломітового борошна на якісний показник зерна пшениці озимої, можна зробити висновок, що вирощування пшениці озимої при внесенні меліоранту у дозі 1,5 Нг СаМg(СО₃)₂+Фон позитивно відбивалось на вмісті клейковини в зерні й відповідно він становив 24,0 %. Найнижчий вміст сирії клейковини був у варіанті без добрив і дорівнював 17,5 %.

Найбільшою кількістю продуктивних стебел відмічається варіант з внесенням доломітового борошна у нормі внесення 1,5 Нг СаМg(СО₃)₂ і становила 417 шт./м², на контролі цей показник становив 262 шт./м². Найвища продуктивність колоса була у варіанті 1,5 Нг СаМg(СО₃)₂ - 1,3 г, де більші норми внесення доломітового борошна сприяли засвоєнню більшої кількості поживних речовин.

Найвища натурна маса та маса 1000 зерен в середньому за роки досліджень також були на цьому варіанті і становили 760 г/л та 50,4 г відповідно.

За роки проведення досліджень вивчення впливу доломітового борошна в поєднанні з фоновим удобрення рослин встановлено, що всі варіанти забезпечили зростання урожаю від 1,42- до 2,28 т/га порівняно з контролем (без добрив) та 0,8 – 1,64 т/га у порівнянні з фоном. Найвищий

урожай 4,75 т/га (в 2022) і середньому за 3 роки - 4,59 т/га одержали за дози доломітового борошна 1,5 Нг СаMg(CO₃)₂.

У середньому за роки досліджень найбільший вміст білку був на варіанті, де вивчали внесення 1,5 Нг СаMg(CO₃)₂. Вирощування пшениці озимої при внесенні меліоранту у дозі 1,5 Нг СаMg(CO₃)₂+Фон позитивно відбивалось на вмісті клейковини в зерні й відповідно він становив 24,0%. Найнижчий вміст сирої клейковини був у варіанті без добрив і дорівнював – 17,5%.

За результатами аналізу економічної ефективності різних доз доломітового борошна на продуктивність пшениці озимої при вирощуванні на дерново-підзолистих зв'язно-піщаних ґрунтах найбільш економічно вигідним є застосування доломітового борошна у дозі 1,0 Нг СаMg(CO₃)₂ при вирощуванні пшениці озимої є найбільш економічно вигідним.

Список використаних джерел

1. Польовий В. М., Яценко Л. А. Еколого-економічні аспекти вирощування пшениці озимої (*Triticum aestivum* L.) на дерново-підзолистих ґрунтах залежно від удобрення і вапнування. *Агроекологічний журнал*. 2021. С. 64–70.

УДК 582.951.4

JEL Classification: Q54, Q57, Q15

Скрипник Н. В.,
канд. біол. наук, старший
науковий співробітник, зав. відділом,
Інститут захисту рослин НААН, м. Київ

ВПЛИВ ЗМІНИ КЛІМАТУ НА ПОШИРЕННЯ ІНВАЗІЙНИХ ВИДІВ В УКРАЇНІ

Сільське господарство є однією із найбільш вразливих галузей економіки до проявів змін клімату. За даними спостережень Укргідрометеоцентру потепління в Україні триває з 1989 року. Останнім часом спостерігається тенденція до посилення посухи. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України середня річна температура з початку ХХ століття в нашій країні зросла більш ніж на 2 градуси, в тому числі на 1,2⁰С – за останні 30 років [1].

Особливу увагу необхідно звернути на розселення інвазійних видів, оскільки внаслідок зміни клімату відбувається зміна ареалу інвазійних видів. Вони зазвичай можуть заміщувати місцеві аборигенні види. Наглядним прикладом є поширення амброзії полинолистої (*Ambrosia artemisiifolia* L.), борщівника Сосновського (*Heracleum sosnowskyi* Manden) та золотушника канадського (*Solidago canadensis* L.).

Амброзія полинолиста - небезпечний карантинний організм, який належить до списку А-2 Переліку регульованих шкідливих організмів України. Сьогодні площа під карантинном становить 2 846 394,28 га. *Ambrosia artemisiifolia* засмічує всі сільськогосподарські культури, городи, сади, зустрічається обабіч доріг, на узбіччях залізниць, тощо. Розвиває потужну надземну та кореневу систему, пригнічує культурні рослини, впливає на проростання насіння рослин. Екологічно небезпечний бур'ян. Насіння бур'яну може бути занесене з насіннєвим матеріалом, вітром, транспортними засобами, сіном, соломою, тощо [2].

Небезпечним інвазійним видом є борщівник Сосновського, який був інтродукований із Кавказу, як силосна культура. Це багаторічна рослина родини зонтичних, висотою 2-3 м. Основними місцями його поширення є береги річок, узбіччя доріг, деградовані пасовища, необроблювані землі, парки, сади, населені пункти, канали, яри, балки, присадибні ділянки, тощо. *Heracleum sosnowskyi* негативно впливає на біорізноманіття. Завдяки потужній наземній масі, витісняє місцеві види не лише трав'яних, а й деревних порід з території і не дає їм розвиватись та поступово займає їх екологічні ніші.

Надзвичайно швидко пристосовується до будь-яких умов зростання. Шкідливі властивості виду - надзвичайно отруйна рослина, яка здатна викликати опіки на шкірі людини.

Сьогодні масово поширюється в Україні золотушник канадський (*Solidago canadensis* L.). Становить велику загрозу насадженням культурних та сільськогосподарських рослин, оскільки немає конкурентів. До Європи потрапив в XVII столітті із Північної Америки [3]. *Solidago canadensis* не є карантинним об'єктом. Це багаторічна трав'яниста рослина, що відноситься до родини айстрових (складноцвітих). Стебло вертикальне, від 60 до 120 см заввишки, у верхній частині розгалужене. Кореневище горизонтальне. Рослина була інтродукована як декоративна. Сьогодні золотушник охоплює величезні території навколо міст, селищ. Рослина вийшла з-під контролю і почала масово поширюватися вздовж доріг, на луках, узліссях, в лісах. Надзвичайний алерген, під час цвітіння (липень-

жовтень) пилок викликає сильну алергічну реакцію. Іноді, інтродукція рослин може завдати значної шкоди довкіллю, що ми спостерігаємо із борщівником Сосновського та золотушником канадським. Завдяки цим інтродуцентам можуть зникнути наші місцеві види, про що б'ють на сполох науковці. Зростання температур може спричинити пом'якшення клімату, що вплине на розширення ареалу існування окремих видів шкідників, хвороб та бур'янів. За даними вчених упродовж століття з певних територій можуть зникнути до 35 % видів, а в Європі до 2080 року свій ареал скоротить до 50 % видів рослин. Для України існує ризик негативного впливу зміни клімату, що може зумовити збіднення чисельності 8 % видів рослин та 10 % – тварин. На думку вчених загрозливим є опустелювання зони Полісся та поширення посухостійких видів. Для зони Степу загрозою є виникнення малопродуктивних угруповань, які утворені інвазійними видами.

Список використаних джерел

1. Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації : аналіт. доповідь / С. П. Іванюта та ін. ; за ред. С. П. Іванюти. Київ : НІСД, 2020. 110 с.
2. Борзих О. І. Ілюстрований довідник регульованих шкідливих організмів в Україні / О. І. Борзих та ін. Київ : [б. в.], 2009. 248 с.
3. *Solidago canadensis* (SOOCA). URL: <https://gd.eppo.int/taxon/SOOCA/categorization> (дата звернення: 25.10.2024).

СЕКЦІЯ 8. ІНЖЕНЕРІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ
SECTION 8. ENGINEERING AND TECHNOLOGY

УДК 621.873-83(082)

JEL Classification: C61, L94, Q42

Zakladnyi, O.,

Candidate of Technical Sciences, Assistant Professor,
Assistant Professor of Electrical Power Supply Department,
Educational and Scientific Institute of
Energy Saving and Energy Management,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv

**ADVANCED EFFICIENCY MONITORING
OF ELECTROMECHANICAL SYSTEMS**

The energy efficiency of an enterprise's electromechanical system (EMS) significantly impacts its rational use of electricity, as EMS is the primary consumer.

Recently, energy management has evolved to include individual consumers, introducing a new standard that emphasizes detailed control of EMS energy efficiency and rapid response to any decline. This shift is driven by the rising cost of electricity, which constitutes about 85% of the total EMS lifecycle cost.

Key factors contributing to low energy efficiency and accidents in EMS include:

- Ignoring the impact of supply voltage quality and load mode
- Insufficient information about the technical condition
- Lack of effective continuous protection
- Delayed detection and repair of defects
- Poor operation and maintenance

Current monitoring systems fail to link energy conversion processes with their consequences, making it difficult to identify the causes of efficiency loss and malfunctions.

Factors such as underloaded EMS, poor power supply, insufficient maintenance, and random influences cause actual energy consumption to deviate from the ideal. Diagnosing EMS energy efficiency involves comparing planned and actual energy use to identify inefficiencies and take corrective actions.

Low-quality electricity reduces EMS efficiency and performance. Deviations in electrical quality can make normal EMS operation impossible or require

significant load reductions. Even within standard limits, changes in electrical quality can decrease EMS efficiency.

Voltage deviations affect motor performance and reactive power. For long-term operation, supply voltage should be within 10% above and 5% below the rated voltage. Voltage asymmetry and non-sinusoidal voltage increase losses and reduce motor efficiency.

Using EMS energy efficiency diagnostics as per ISO 50001 simplifies integrating energy management into overall management systems, improving product quality, safety, and environmental management.

Assessing EMS energy efficiency is complex, involving many factors like load, supply voltage quality, and technical condition. Efficient EMS energy use involves energy consumption and conversion, aligning with the standard's definition of "energy efficiency level."

Energy efficiency indicators like efficiency coefficient and power factor help determine EMS energy and technical state by comparing actual parameters with reference values. This aligns with ISO 50001:2020's energy analysis procedure.

A promising approach is continuous EMS diagnostics based on energy efficiency benchmarking. This helps respond quickly to increased power consumption, technical deterioration, and operational issues. It involves real-time data on currents, voltages, and temperatures, and forecasting pre-accident situations.

EMS energy efficiency is linked to its technical condition. Malfunctions and technological issues change the load, and latent engine failures can reduce efficiency. Energy efficiency indicators and power factor can serve as criteria for EMS condition.

Promising diagnostic methods include monitoring currents, voltages, and temperatures. Spectral methods, like vibration diagnostics, analyze frequency components to predict damage and accidents, though they can't control energy and thermal states.

Energy diagnostic methods show great promise. Diagnostic parameters include currents (instantaneous values, overcurrent pulses, leakage currents), voltages (instantaneous values, zero and reverse sequence voltages), and the temperature of electric drive components (windings, steel).

Spectral diagnostic methods isolate frequency components from the measured signal for subsequent analysis. The most common method is vibration diagnostics, which uses a complex set of vibration parameters to almost completely characterize the technical condition of EMS and predict damage and accidents. However, this method has significant drawbacks, such as the inability to control the energy and thermal state of the electric drive and the need to stop the equipment to access the elements of the EMS.

The spectral-current analysis method, which analyzes the spectrum of the received signal using fast Fourier transform and Park vector moduli, can reliably determine the technical condition, especially mechanical damage. Studies of the harmonic composition of induction motor currents in different modes have shown that each mode corresponds to a unique set of harmonic components with specific parameter values. This allows for the identification of the technical condition of the electric motor.

The goal of diagnosing the energy efficiency of an EMS is to ensure the most efficient use of resources with minimal electricity consumption and to prevent emergency modes through real-time monitoring of energy and technical conditions. The primary task of diagnosing energy efficiency is to control the technical and energy condition, locate and identify the cause of failures, forecast operational capacity, and determine ways to prolong or restore functionality.

The tasks of monitoring the energy efficiency of an EMS include:

- Controlling primary diagnostic parameters (instantaneous values of current and voltage of the electric drive)
- Monitoring load mode, supply voltage quality, spectral composition of current and voltage, and operating conditions (ambient temperature)
- Assessing energy and thermal state, forecasting residual life and electricity consumption, and scheduling subsequent tests
- Protecting the electric drive from emergency situations (current, thermal, etc.)
- Creating diagnostic protocols and maintaining a history of the system's state and behavior.

Summary. Efficient operation of EMS is critical due to their high electricity consumption, which constitutes up to 85% of their lifecycle cost. Rising energy costs drive the need for better efficiency monitoring and prompt responses to any decline.

Key factors affecting EMS efficiency include poor power quality, inadequate maintenance, delayed repairs, and insufficient real-time monitoring. Current systems lack the capability to directly link energy usage to operational efficiency, which complicates the identification of performance issues.

ISO 50001:2020 provides a framework for integrating energy efficiency into broader management, enhancing product quality, safety, and environmental standards. Key indicators like efficiency coefficient and power factor are crucial for evaluating EMS performance.

Continuous diagnostics using real-time data enables early detection of inefficiencies, with parameters like current, voltage, and temperature serving as vital indicators. Advanced spectral analysis techniques, such as vibration diagnostics, further aid in identifying motor conditions and potential issues.

The primary goal of EMS diagnostics is to optimize energy use and prevent breakdowns. This includes: monitoring voltage, current, and load mode, ensuring system protection, scheduling timely maintenance. With these approaches, EMS management aligns with energy-saving goals and improved operational reliability.

СЕКЦІЯ 9. ПРАВО
SECTION 9. LAW

УДК 349.6:502

JEL Classification: K32, Q54, I38

Наливайко І. О.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кропивницький

**СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ В УМОВАХ ЗМІНИ КЛІМАТУ:
ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ
В ЕПОХУ ЕКОЛОГІЧНИХ ВИКЛИКІВ**

Зміна клімату є однією з найактуальніших глобальних проблем, яка впливає на всі аспекти життя суспільства, включаючи соціальні стандарти та гарантії. У результаті глобального потепління, підвищення рівня моря, екстремальних погодних умов та інших екологічних катастроф, виникають нові виклики для забезпечення соціальної захищеності населення. Зокрема, населення, яке проживає в зонах ризику, потребує особливої уваги з боку держави. У цих умовах важливо розробляти та впроваджувати нові правові механізми, які гарантуватимуть соціальну захищеність громадян, особливо тих, хто є найвразливішими до наслідків змін клімату [1].

Зміна клімату впливає на якість життя населення та рівень забезпечення соціальних стандартів. Наприклад, підвищення температури та екстремальні погодні явища, такі як повені, урагани та засухи, призводять до руйнування інфраструктури, втрати житла та робочих місць [2]. У таких умовах зростає потреба у швидкому реагуванні з боку держави та у розробці механізмів соціальної підтримки постраждалих. Наприклад, програми з переселення та відшкодування збитків стають необхідними для захисту прав громадян, які втратили свої домівки чи засоби до існування. Згідно зі звітами Міжнародної організації праці (ILO), зміна клімату негативно впливає на ринок праці, зменшуючи можливості працевлаштування в певних секторах економіки, таких як сільське господарство та рибальство.

Для забезпечення соціальних стандартів в умовах зміни клімату необхідно адаптувати існуюче законодавство та впроваджувати нові правові механізми. В Україні діє низка законів, які регулюють екологічну безпеку та соціальну підтримку постраждалих від екологічних катастроф, зокрема Закон України "Про захист населення і територій від надзвичайних

ситуацій техногенного та природного характеру". Однак у сучасних умовах цього недостатньо. Важливо розробити правові норми, що враховують специфіку змін клімату та включають механізми соціального страхування для громадян, які можуть постраждати від кліматичних змін. Наприклад, запровадження системи компенсацій для фермерів, які втрачають врожай через посуху, або програми переселення для мешканців затоплених територій можуть значно зменшити соціальні ризики [3].

Зокрема, Європейський Союз активно розробляє та впроваджує стратегії адаптації до зміни клімату, які включають соціальні аспекти захисту. Такі стратегії передбачають підтримку вразливих груп населення, включаючи людей похилого віку, дітей, осіб з інвалідністю та людей, що проживають у регіонах, які піддаються найбільшому ризику [4, с. 151-155]. Важливо, щоб Україна, орієнтуючись на європейський досвід, інтегрувала подібні правові механізми у свою правову систему.

Для забезпечення соціальної захищеності в умовах зміни клімату необхідно також адаптувати існуючі соціальні програми до нових викликів. Наприклад, програми соціального житла мають передбачати переселення осіб із зон екологічного ризику до безпечніших районів, а програми соціального страхування повинні включати ризики, пов'язані зі зміною клімату. Такі ініціативи допоможуть зменшити економічний тягар, що лягає на плечі вразливих груп населення, та забезпечити мінімальний рівень соціального добробуту у разі екологічних катастроф.

У відповідь на нові екологічні виклики важливо розробляти комплексні правові акти, які враховуватимуть вплив змін клімату на соціальні стандарти. В Україні необхідно впроваджувати механізми адаптації соціальної політики до екологічних змін, які відповідатимуть міжнародним стандартам, зокрема тих, які визначаються Паризькою угодою про зміну клімату [5, с. 501-502]. Це може включати запровадження соціальних та економічних програм підтримки населення, розробку екологічно орієнтованого соціального страхування та створення фондів допомоги постраждалим від природних катастроф.

Соціальні стандарти в умовах зміни клімату потребують нових правових підходів та механізмів захисту населення. Необхідно не тільки адаптувати існуюче законодавство, але й створювати нові інструменти для забезпечення соціальної захищеності, орієнтуючись на міжнародний досвід. Це включає розробку спеціалізованих програм для підтримки найбільш вразливих груп населення, а також запровадження системи компенсацій та соціального страхування для зменшення ризиків, пов'язаних зі зміною клімату. З урахуванням цих аспектів можна створити правову систему, яка адекватно реагуватиме на сучасні екологічні виклики та забезпечуватиме соціальну стабільність у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Міжурядова група експертів зі зміни клімату (IPCC). Зміна клімату 2021: Основи фізичних наук. Женева : IPCC, 2021. 345 с.
2. Програма розвитку ООН (ПРООН). Зміна клімату та розвиток людини: трансформація інституцій та управління. Нью-Йорк : ПРООН, 2021. 112 с.
3. Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: Закон України від 24.06.1993 р. № 1809-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.
4. Наливайко І. Роль держави у забезпеченні соціальних стандартів та гарантій: теоретико-правові аспекти та світовий досвід. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2 (123). С. 151–155.
5. Наливайко І. О. Ефективність правового регулювання соціальних стандартів та гарантій: проблеми та перспективи. *Наукові перспективи*. 2023. № 7 (37). С. 494–509.

УДК 347.6:342.7

JEL Classification: K36, J12, I31

Руденко К. В.,

здобувачка вищої освіти,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ, Україна

Науковий керівник:

Погарченко Т. В.

канд. юрид. наук, доцент кафедри
міжнародного, цивільного та комерційного права,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Під час воєнного стану в Україні питання визначення місця проживання дитини набуло особливої актуальності. Вимушені переселення, масовий виїзд за кордон та зміна регіонів проживання всередині країни призвели до виникнення багатьох ситуацій, де батьки опинилися у конфлікті щодо місця проживання їхніх дітей. Дане питання загострилося також через те,

що один із батьків може перебувати на військовій службі або знаходитись на окупованих територіях, що значно ускладнює їхню участь у вирішенні сімейних справ. За таких обставин, стає необхідним враховувати як безпеку дитини, так і права обох батьків на участь у її житті.

На сьогоднішній день принцип рівності прав матері та батька щодо дитини є основним аспектом реалізації прав батьків і дітей. Він закріплений у нормах міжнародного права та характерний для національних правових систем більшості сучасних демократичних країн. В Україні цей принцип також має законодавче закріплення і залишається чинним під час воєнного стану.

Національним законодавством врегульовано питання визначення місця проживання дитини. Згідно з положеннями ч. ч. 1, 2 ст. 160 СК України місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків. Місце проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини. Натомість положеннями ч. 1 ст. 161 СК України визначено, що якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом [1].

Перед тим як остаточно визначити з ким буде проживати дитина, необхідно ретельно підійти до прийняття судових рішень у даній категорії справ, урахувавши інтереси дитини, знання фахівців та залучаючи усіх учасників справи до співпраці, оскільки це істотно впливає на психофізичний розвиток дитини.

Під час розгляду справ про визначення місця проживання дитини суди керуються передусім інтересами самої дитини. Враховуються такі фактори, як сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан, бажання дитини проживати з тим чи іншим із батьків, а також вплив конфліктної ситуації на її благополуччя. Крім того, оцінюються особисті якості батьків, їхні відносини з дитиною, зокрема, як вони виконують батьківські обов'язки та враховують інтереси дитини. Також враховуються такі обставини, як умови проживання, висновок органу опіки та піклування, погляди дитини, її вік та стан здоров'я.

На сьогоднішній день війна значно змінила підходи українських судів до вирішення питання місця проживання дитини. Для того щоб дотримуватися принципу найкращих інтересів дитини, суди під час вирішення спорів між батьками почали активно враховувати такий фактор як, умови безпеки, зважаючи на загрози, які виникають через воєнні дії. Проте, сам факт запровадження воєнного стану на території України не може вважатися достатньою підставою для визначення місця проживання

дитини з одним із батьків, зокрема з тим, який проживає за кордоном. Аналогічно, перебування одного з батьків на військовій службі у Збройних силах України чи інших силових структурах не буде достатньою підставою для прийняття рішення проживання дитини на користь іншого з батьків.

Під час дії воєнного стану у судовій практиці сформувався сталий підхід щодо вирішення питання місця проживання дитини за наявності такої обставини, як проживання дитини за кордоном. Якщо дитина проживає за кордоном, то суди здебільшого, за відсутності інших істотних обставин, що впливають на вирішення спору, стають на бік того з батьків, хто перебуває за кордоном.

У постанові КЦС ВС від 09.02.2023 р. по справі №753/572/20 Верховний Суд зауважив, що під час воєнного стану в Україні забезпечення безпечного середовища для дитини є першочерговим. У зв'язку з цим, було вирішено, що перебування дитини з матір'ю в Румунії більш відповідатиме найкращим інтересам дитини, оскільки це дозволить їй зростати в стабільних і безпечних умовах, без загрози негативного впливу війни[2]. Схожі висновки простежуються у постанові КЦС ВС від 14.06.2024 р. по справі № 760/31518/21. Суд акцентував, що найкращі інтереси дитини можуть бути забезпечені, якщо вона залишатиметься з матір'ю у Франції, де вони мають тимчасовий захист, адже в Україні її життя та здоров'ю загрожує небезпека через масові ракетні обстріли[3]. Але також, суди не оминають побажання самих дітей у вирішенні цієї ситуації. До прикладу, у Постанові КЦС ВС від 07.02.2024 р. по справі № 638/4539/22 Верховний Суд врахував бажання дитини проживати з батьком, який служить у Збройних Силах, та тимчасово проживати з бабусею за кордоном. Разом з тим, суд підкреслив, що думка дитини є важливою складовою у прийнятті рішення щодо її постійного місця проживання. Крім того зазначено, що дитина знаходиться у сприятливих умовах, які забезпечують її розвиток та убезпечують від негативних наслідків війни. Верховний Суд зауважив, що пріоритет у таких спорах має надаватися інтересам дитини, а не батьків[4].

Разом з тим ЄСПЛ, тлумачивши статтю 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод підкреслив, що батьки не повинні здійснювати дії, які можуть завдати шкоди здоров'ю чи розвитку дитини. Рівні права батьків щодо дитини ґрунтуються на праві та інтересах самої дитини на гармонійний розвиток та належне виховання. Таким чином, у даних спорах першочергово мають враховуватися потреби та інтереси дитини, об'єктивно обумовлені обставинами, і лише після цього - права батьків[5].

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що визначення місця проживання дитини в умовах воєнного стану в Україні вимагає

комплексного підходу. Вирішуючи дані спори, суди повинні брати до уваги не лише психологічний комфорт дитини, умови життя та можливості батьків, а й аспекти безпеки. Прийняття рішення має ґрунтуватися на принципах справедливості і враховувати інтереси дитини, заохочуючи діалог між батьками для досягнення найкращого результату.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 12.10.2024).
2. Постанова у справі № 753/572/20 Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/C025250?ed=2023_02_09 (дата звернення: 12.10.2024).
3. Постанова у справі № 760/31518/21 Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/111553907> (дата звернення: 12.10.2024).
4. Постанова у справі № 638/4539/22 Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/117111010> (дата звернення: 12.10.2024).
5. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод) від 4 листопада 1950 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MU50K02U?an=629593&ed=2013_06_24 (дата звернення: 12.10.2024).

СЕКЦІЯ 10. ПЕДАГОГІКА
SECTION 10. PEDAGOGY

УДК 37:004

JEL Classification: I25, D83, K24

Борачук С. В.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ДЗВО "Університет менеджменту освіти", м. Київ

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ЦИФРОВОЇ БЕЗПЕКИ В ОСВІТІ

Цифрові трансформації мають мінливий та складний характер, яскравим вираженням цього є епоха COVID-19 та вторгнення країни агресора росії в Україну. Прогрес цифровізації спричинив хвилю кіберзагроз. Цифрова безпека в сучасній освіті пов'язане стрімким розвитком цифрових технологій з активним впровадженням онлайн-інструментів, що підвищують доступність та ефективність освітнього середовища. Водночас це супроводжується ризиками для безпеки всіх учасників освітнього середовища. Особливо цифрова безпека набуває значення під час змішаного навчання з активним використанням цифрових платформ, що підвищує ризик кіберзагроз, таких як зломи, витік даних, фішингові атаки та кібербулінг.

Основні загрози цифрової безпеки в освіті.

Кібербулінг та цифрове насилля: одна з найпоширеніших загроз переслідування та приниження здобувачів освіти у цифровому просторі; виникнення психологічних проблем у молоді через негативні коментарі, хакерські атаки, розповсюдження чуток або особистої інформації.

Витік персональних даних: недостатньо захищені освітні платформи можуть стати причиною витоку конфіденційної інформації (персональні дані учасників освітнього процесу). Ризик несанкціонованого доступу до освітніх акаунтів, що може призвести до зловживань інформацією.

Фішингові атаки: кіберзлочинці часто використовують фішинг з метою збору особистих даних або викрадення паролів. Здобувачі освіти та викладачі можуть ненавмисно піддаватися загрозі через фальшиві повідомлення від "адміністрації", "системних адміністраторів" тощо. Шкідливе програмне забезпечення: ризик встановлення шкідливих програм через незахищені сайти або підозрілі додатки, що може призвести до крадіжки інформації з комп'ютерів або мобільних пристроїв. Заклади освіти, що використовують спільні комп'ютери, особливо вразливі до поширення шкідливих програм.

Ненадійне зберігання інформації: використання сторонніх хмарних сервісів або ненадійних систем для зберігання навчальних матеріалів без достатнього рівня захисту може призвести до несанкціонованого доступу до даних.

Основні підходи до забезпечення цифрової безпеки в освіті

- розробка політики цифрової безпеки закладу освіти: установлення чітких правил та протоколів для захисту інформації та мінімізації ризиків, пов'язаних із цифровими загрозами; проведення регулярних перевірок та аудитів для оцінки рівня безпеки;

- використання захищених платформ і додатків: залучення ліцензованих програм та платформ, що відповідають міжнародним стандартам безпеки (наприклад, GDPR в Європі); використання платформ з багатофакторною аутентифікацією для зниження ризиків несанкціонованого доступу;

- навчання цифрової грамотності та підвищення обізнаності: введення курсів цифрової грамотності для здобувачів освіти та викладачів, що охоплюють правила безпечної роботи з цифровими ресурсами; інформаційні кампанії щодо етичного використання інтернету та соціальних мереж, профілактика кібербулінгу;

- захист персональних даних: встановлення спеціалізованих програмних засобів для збереження та захисту персональних даних; використання VPN, шифрування даних та обмеження доступу до конфіденційної інформації відповідно до ролей і обов'язків;

- реагування на інциденти та відновлення після атак: розробка чітких інструкцій і протоколів на випадок кіберінцидентів для зменшення їхніх наслідків та швидкого відновлення роботи; регулярне резервне копіювання важливих навчальних матеріалів та персональних даних, що дозволить уникнути повної втрати даних у разі атаки.

Впровадження цифрової безпеки на практиці:

- систематичні тренінги та навчальні семінари: організація тренінгів для здобувачів та персоналу закладів освіти з метою покращення навичок захисту в цифровому середовищі;

- співпраця з кібербезпековими організаціями: із зовнішніми експертами у сфері цифрової безпеки для проведення регулярних аудитів, тестування систем та консультування у питаннях безпеки; з правоохоронними органами у випадках кібербулінгу або атак на освітні установи.

- розробка ресурсів для самонавчання: створення навчальних відео, посібників, інформаційних сторінок на тему цифрової безпеки, доступних для усіх учасників освітнього процесу; використання інтерактивних курсів з практичними завданнями для закріплення знань та навичок у сфері кібербезпеки;

- контроль за дотриманням політики безпеки: впровадження системи моніторингу, що відстежує виконання правил цифрової безпеки та фіксує

порушення; регулярні перевірки на відповідність політиці безпеки, контроль використання офіційних програм та платформ.

Підвищення рівня цифрової безпеки у сфері освіти є необхідною умовою для забезпечення комфортного та безпечного освітнього середовища. Інтеграція цифрової безпеки в освітні програми дозволить здобувачам освіти та викладачам бути більш обізнаними про загрози та запобігати кіберризикам. Співпраця з експертами та систематичне навчання допоможе знизити ймовірність кіберінцидентів, покращуючи захищеність інформації та сприяючи безпеці в освітньому середовищі.

Список використаних джерел

1. Близнюк М. Цифрова безпека освітнього процесу: Європейський поступок Естонії та перспективи України. *Наукові записки*. URL: <https://lib.ln.tu.edu.ua/sites/default/files/2023> (дата звернення: 06.11.2024).

2. Концепція цифрової трансформації освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/konceptsiya-cifrovoyitransformaciyi-osviti-i-nauki-mon-zaproshuye-dogromadskogo-obgovorennya> (дата звернення: 05.11.2024).

3. Liesnaia Y., Malakhov S. The analysis of development, typical objectives and mechanisms of phishing attacks. *Computer Science and Cybersecurity*. 2023. No. 1. P. 6–27.

УДК 378.22:621.31

JEL Classification: I25, O31, M15

Марищук І.-В. В.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
ЗВО "Подільський державний університет",
м. Кам'янець-Подільський

Гораш К. В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри права, професійної
та соціально-гуманітарної освіти,
ЗВО "Подільський державний університет",
м. Кам'янець-Подільський

ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Українські реалії (військовий стан і необхідність розроблення стратегій відновлення економіки в поствоєнний період) та світові виклики і тенденції інноваційної спрямованості соціально-економічних процесів активізують

наукові пошуки щодо якісної професійної підготовки фахівців для забезпечення формування людського капіталу держави. Це зумовлює наукові дослідження проблем інноваційної діяльності закладів фахової передвищої освіти (далі – ЗФПО) та закладів вищої освіти (далі – ЗВО), зокрема проблеми розроблення й упровадження інноваційних освітніх проєктів.

Інновації, інноваційні проєкти та інноваційна діяльність є ключовою умовою розвитку економіки держави і запорукою забезпечення конкурентоспроможності української системи освіти, зокрема – професійної, серед освітніх систем провідних країн світу [2]. Вітчизняні та закордонні дослідники в наукових працях акцентують увагу на освітніх інноваціях, особливо технологічних інноваціях як однієї з вимог сучасності, що спричиняє прискорення розвитку суспільних змін і технологічний прогрес. Інновації розглядаються в наукових працях як цінності змін освіти, а інноваційний інституційний простір – як центр формування і розвитку сучасної освіти і нової людини [4].

Українська система професійної освіти трансформується під впливом освітніх інновацій, що націлені на оновлення її змісту та вдосконалення структури. У сучасних наукових дослідженнях розкрито роль навчально-практичних центрів як структурних підрозділів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, які створюються на базі ЗФПО з метою забезпечення високої якості професійної освіти та підготовки конкурентоспроможних фахівців в умовах виробництва. Проєктна діяльність є однією з ключових серед стратегій і підходів, які застосовуються в навчально-практичних центрах та передбачає впровадження інноваційних проєктів в освітній процес, що дає змогу здобувачам професійної освіти бути активними учасниками інноваційного процесу, розвивати навички вирішення проблем і практичного застосування знань у професійній діяльності [5].

Інноваційна діяльність ЗФПО та ЗВО розглядається дослідниками [2; 4;5] як пріоритетний напрям розвитку освіти України з метою забезпечення її конкурентоспроможності в світовому освітньому просторі. Зокрема, складниками інноваційної діяльності визначено:

- пошук і розроблення нестандартних (інноваційних) рішень для розв'язання педагогічних, освітніх проблем;
- розроблення та застосування інноваційних методів і технологій у навчанні здобувачів вищої освіти;
- створення інноваційного освітнього середовища (умов для підготовки майбутніх фахівців до розроблення, використання результатів наукових досліджень і розробок інноваційної продукції та послуг);

- результативне впровадження інноваційних освітніх проєктів.

У контексті інноваційних змін професійної освіти та інноваційного проєктування важливим є орієнтація на визначені й обґрунтовані результати досліджень проблеми оновлення змісту освітньо-професійних програм з урахуванням ринку праці та орієнтації на найбільш затребувані професії: IT-інженер, аналітик баз даних, програміст, економіст, інженер-енергетик, менеджер, логіст, а також професії гуманітарних спеціальностей, сфери обслуговування тощо) [2].

Ми розглядаємо інноваційну діяльність ЗФПО та ЗВО як ключовий чинник розвитку, одним з напрямів якої є інноваційне проєктування: розроблення проєктів із застосуванням інноваційних підходів, методів і технологій.

Термін "інноваційне проєктування" в науково-педагогічній літературі трактується як:

- набір послідовних заходів, який може під впливом різних чинників швидко змінювати складники, кількість ресурсів і конструктивні завдання;
- діяльність, що пов'язана з життєвим циклом проєкту (від моменту виникнення ідеї до розроблення та реалізації інноваційної продукції);
- процес, що ґрунтується на теоретичних засадах і практиці реалізації інноваційної ідеї, розроблення проєкту виробництва інноваційного продукту або послуги та науково-методичне забезпечення його впровадження [1].

У дослідженні проблеми впровадження інноваційних проєктів в ЗФПО інноваційне проєктування нами визначено як комплекс заходів, які забезпечують стабільну діяльність та розвиток закладу освіти в різних (незвичних) умовах, що сприяє розробленню оптимальних рішень щодо розв'язання проблем в освітньому процесі та організації діяльності закладу освіти.

Інноваційне проєктування ґрунтується на системному та синергетичному наукових підходах. Системний підхід в інноваційному проєктуванні дає змогу розглядати процес впровадження освітніх інновацій як систему, що передбачає цілісність та взаємозалежність мети, ресурсів, інформаційного забезпечення, заходів і процедур, етапів та зв'язків між ними. Наприклад, компонентами системи інформаційного забезпечення впровадження освітніх інновацій дослідниками визначено: зміст інформації про освітні інновації та етапи впровадження; технології проведення й регулювання інформаційних процесів (пошук, збір, обробку, збереження, передачу якісної інформації про освітні інновації різними видами й способами); організацію взаємного функціонування усіх складників, що забезпечують інформування учасників інноваційного проєкту на всіх етапах його впровадження [3].

У розробленні технології впровадження інноваційних проєктів важливим є дослідження процесу впровадження як системи, зокрема – системний аналіз процесу управління інноваційним проєктуванням як системою, що містить етапи, операції, заходи щодо пошуку практичного розв'язання конкретних проблем у процесі впровадження інноваційного проєкту.

Синергетичний підхід в інноваційному проєктуванні дає змогу дослідити здатність педагогічних працівників (учасників інноваційного проєкту) до інноваційної діяльності, самоорганізації, швидкої адаптації до змін та управління ними в процесі впровадження інноваційного проєкту. У діяльності закладу освіти (організації, підприємства) синергетичний підхід забезпечує реалізацію такого принципу управління, як децентралізація внутрішньої структури, що дає змогу створювати різні моделі формування і розвитку трудових колективів, робочих груп на основі їх функціоналу. Реалізація принципів синергетики (поліструктурність, ієрархічність та гетерархічність, відкритість, нестійкість, нелінійність, когерентність, емерджентність) у процесі впровадження інноваційного проєкту дає змогу визначити нові напрями розвитку ЗФПО, нові ресурси, нові види діяльності в результаті поєднання окремих елементів в єдину цілісність за рахунок емерджентності – підвищення якості, значною мірою незалежної від кількісних змін [6].

Розглянуті класичні теоретичні підходи до інноваційного проєктування є взаємопов'язаними і доповнюють один одного, а тому вбачаються нам необхідними у розробленні технології впровадження інноваційних проєктів в ЗФПО.

Отже, в науково-педагогічному дискурсі досить активно розглядаються освітні інновації, інноваційні освітні проєкти, інноваційне проєктування як в освітній галузі, так і в економічній, менеджменті тощо; тоді як процес впровадження інноваційних проєктів потребує більшого вивчення та може розглядатись як наукова проблема. Доцільним є визначення, обґрунтування та експериментальна перевірка структури і змісту технології впровадження освітнього інноваційного проєкту, що, за нашим припущенням, дасть змогу підвищити ефективність інноваційної роботи в ЗФПО та результативність інноваційних проєктів, які реалізуються в професійній освіті.

Список використаних джерел

1. Бабчинська О. І. Моделі інноваційного проєктування в екологічному менеджменті. *Ефективна економіка*. 2018. № 10.1. URL: <http://www.econom.u.nauka.com.ua/?op=1&z=6601> (дата звернення: 23.10.2024).

2. Гораш К. В. Інноваційна діяльність як пріоритетний напрям розвитку закладу вищої освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2023. Вип. 23(1). С. 50–60.

3. Гораш К. В. Система інформаційного забезпечення впровадження освітніх інновацій у підвищення кваліфікації педагогічних працівників. *Теорія та методика управління освітою*. 2010. № 3. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_3/7.pdf (дата звернення: 26.10.2024).

4. Кремень В. Г. Інноваційність як вимога часу. Товариство "Знання". 2020. URL: <https://znannya.org.ua/index.php/novini-znannya/nauka-i-suspilstvo/56-filosofiya/286-innovatsijnist-yak-vimoga-chasu> (дата звернення: 27.10.2024).

5. Купрієвич В. О. Управління підготовкою фахівців в закладах професійно-технічної освіти. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 8(14). С. 568–597.

6. Хитра О. В. Синергетичні аспекти створення та функціонування управлінської команди. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. С. 118–127.

УДК 37.013.42-027.22:005.56

JEL Classification: I25, I21, D83

Матвієнко В. О.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ

Химич М. А.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ

ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ

Сучасний світ вимагає від освітніх систем гнучкості, інноваційності та здатності адаптуватися до швидких змін. Одним із таких новаторських підходів є педагогіка партнерства, яка спрямована на формування гармонійних, рівноправних і взаємодійних стосунків між усіма учасниками освітнього процесу: вчителями, учнями та їхніми батьками. Ця модель

передбачає співпрацю, де кожен голос важливий, а прийняття рішень здійснюється колективно. Педагогіка партнерства стає особливо актуальною в контексті реформ, зокрема впровадження концепції Нової української школи, яка наголошує на формуванні особистісно орієнтованого та демократичного освітнього середовища [1].

Проте, як і будь-яка інновація, педагогіка партнерства стикається з низкою проблем, які ускладнюють її впровадження в реальну практику. Брак відповідної підготовки вчителів, традиційна освітня культура та недостатня участь батьків у навчальному процесі є одними з головних перепон на шляху до успіху. Разом з тим, можливості, які відкриває педагогіка партнерства, є значними і спрямовані на розширення прав і можливостей учнів, підвищення якості навчання та зміцнення взаємин між школою та родиною. Це підхід, який ставить людину в центр освітнього процесу, роблячи її активним учасником, а не пасивним споживачем знань.

Однією з найбільших проблем, з якою стикаються школи при впровадженні педагогіки партнерства, є недостатній рівень підготовки педагогічного складу. Багато вчителів звикли до авторитарного стилю управління класом, де їх слово є вирішальним і часто не підлягає обговоренню. Такий підхід формувався протягом багатьох років, і зміна цієї парадигми вимагає глибоких особистісних і професійних змін. Для того, щоб учитель міг ефективно впроваджувати принципи партнерства, йому необхідно оволодіти новими педагогічними технологіями, розвивати навички комунікації та співпраці з різними зацікавленими сторонами. Однак, в українських школах часто бракує ресурсів для організації таких тренінгів і підвищення кваліфікації педагогів, що значно ускладнює процес адаптації до нової моделі.

Іншою серйозною проблемою є низька активність та зацікавленість батьків у процесі навчання їхніх дітей. Багато батьків все ще дотримуються думки, що школа має бути повністю відповідальною за академічний розвиток дитини, тоді як їхня роль обмежується лише забезпеченням базових матеріальних умов та вихованням вдома. В умовах педагогіки партнерства такий підхід є неприйнятним, оскільки взаємодія між школою і родиною є ключовим фактором успіху навчання. Якщо батьки не залучені до освітнього процесу, учні можуть відчувати невпевненість і бракувати підтримки, що негативно позначається на їхній мотивації та успішності. Крім того, відсутність належного діалогу між учителями та батьками може призводити до конфліктів і непорозумінь, особливо коли йдеться про оцінювання або прийняття рішень щодо розвитку учнів.

Не менш вагомим викликом є брак часу, який можуть виділити вчителі для організації партнерських ініціатив. Педагоги часто перевантажені адміністративними завданнями, підготовкою до уроків, перевіркою робіт і участю в інших шкільних заходах. Це значно обмежує їхні можливості для організації додаткових зустрічей з учнями та батьками, проведення колективних проєктів або участі в позакласних активностях. Відсутність часу на якісну комунікацію та розвиток партнерських відносин може призвести до того, що педагогіка партнерства залишиться лише на рівні концептуальних розробок, а не практичного застосування.

Незважаючи на зазначені труднощі, педагогіка партнерства відкриває великі можливості для розвитку не тільки навчального процесу, але й особистісного зростання учнів. Однією з ключових переваг такого підходу є розвиток відповідальності та самостійності у дітей. Коли учнів залучають до процесу прийняття рішень, вони вчаться аналізувати ситуації, формулювати власні думки, а також нести відповідальність за свої дії. Це сприяє формуванню у них навичок критичного мислення, що є необхідним для успішної інтеграції у сучасне суспільство. Партнерство в освітньому процесі дає дітям можливість відчувати свою важливість і вплив, що значно підвищує їхню мотивацію до навчання [3].

Ще однією вагомою перевагою є покращення взаємодії між школою та батьками. Коли батьки активно залучені до процесу навчання, вони краще розуміють, які завдання стоять перед їхніми дітьми і як вони можуть допомогти їм досягти успіху. Це створює умови для ефективної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, підвищує рівень довіри і знижує конфлікти. Школи, які активно впроваджують педагогіку партнерства, відзначають покращення загальної атмосфери, підвищення рівня успішності учнів і зменшення випадків порушення дисципліни.

Також слід зазначити важливість психологічного комфорту учнів. Коли вчитель і учні працюють у партнерстві, школярі почувуються більш впевнено і відкрито виражають свої думки. Такий підхід сприяє розвитку комунікативних навичок, впевненості у собі та здатності висловлювати власну позицію. В умовах співпраці учні також краще сприймають критику, оскільки вона не сприймається як загроза або прояв авторитарності з боку вчителя, а стає частиною процесу вдосконалення [2].

Для того, щоб педагогіка партнерства стала реальністю, необхідно створити кілька важливих передумов. По-перше, це якісна підготовка педагогів. Учителі повинні отримувати підтримку в навчанні новим методам викладання, які орієнтовані на співпрацю, а не на контроль.

Особливо важливо розвивати комунікативні навички вчителів, здатність ефективно слухати, вести діалог і організовувати співпрацю на рівних. Зокрема, необхідні тренінги з фасилітації, які допоможуть учителям керувати груповими процесами і забезпечувати конструктивну взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу.

По-друге, необхідно розвивати ефективну комунікацію з батьками. Вчителі і школа загалом мають активно залучати батьків до освітнього процесу через зустрічі, семінари та інші форми взаємодії. Це не лише допомагає підвищити інтерес батьків до навчання їхніх дітей, але й створює умови для конструктивного діалогу та спільної роботи. Важливо донести до батьків, що їхня участь є ключовою для успішного навчання, а педагогіка партнерства – це можливість для кожного члена родини активно сприяти освітньому процесу.

Третьою умовою є підтримка з боку адміністрації навчального закладу. Шкільне керівництво має бути активним учасником процесу впровадження педагогіки партнерства, надаючи вчителям ресурси для навчання, організації спільних заходів та проектів. Без підтримки адміністрації школи будь-які зусилля окремих педагогів можуть залишитися без належного результату. Важливо також, щоб керівники шкіл забезпечували умови для зменшення бюрократичного навантаження на вчителів, що дозволить їм більше часу приділяти співпраці з учнями та батьками.

Педагогіка партнерства є не лише інноваційним підходом до навчання, але й необхідною умовою для формування особистісно орієнтованого, демократичного і гнучкого освітнього середовища. Незважаючи на труднощі, які виникають на шляху її впровадження, можливості, які вона відкриває, є надзвичайно перспективними. Партнерські взаємини між учителями, учнями та батьками сприяють розвитку відповідальності, самостійності та критичного мислення, підвищують мотивацію до навчання і покращують загальний рівень успішності школярів.

Для успішної реалізації цієї моделі необхідно забезпечити належний рівень підготовки вчителів, залучення батьків до навчального процесу та активну підтримку з боку адміністрації. Лише в умовах тісної співпраці між усіма учасниками освітнього процесу педагогіка партнерства зможе стати потужним інструментом для розвитку сучасної школи і виховання учнів, здатних до співпраці, критичного мислення і відповідального ставлення до свого навчання та життя.

Список використаних джерел

1. Педагогіка партнерства – ключовий компонент формули НУШ. URL: <https://vse.osvita.ua/library/embed/010077i2-8d30.docx.html> (дата звернення: 25.10.2024).
2. Матвієнко В. Педагогіка партнерства як умова ефективної реалізації завдань Нової української школи. *Освітньо-науковий простір*. 2024. Т. 2, № 6 (1). С. 15–22.
3. Matviienko O. Pedagogy of partnership in the process of setting New Ukrainian School. *Challenges and opportunities of scientific thought development : Collection of scientific articles*. Pretoria, South Africa : GPG Publishing Group, 2017. P. 151–156.

УДК 37.014.54:37.091.3:502/504

JEL Classification: I21, I25, J24

Моложон К. О.,

доктор філософії в галузі 09 Біологія,
асистент кафедри ботаніки, екології
та садово-паркового господарства,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Сучасний стан розвитку вищої освіти України характеризується орієнтацією на європейські цінності в освіті та вивчення європейського досвіду організації професійної освіти. Це обумовлено структурною схожістю систем вищої освіти у межах Болонської системи, яка уможлиблює їх компаративний аналіз. Окрім цього, сформульовані європейські пріоритети в освіті є цілком суголосними українським. Зокрема, підвищення якості та ефективності освіти, забезпечення якісної підготовки майбутніх вчителів (in-service training). Тому, виправданим є інтерес до вивчення системи професійної підготовки вчителів у країнах Європейського Союзу, які займають високі позиції світових рейтингів за критерієм якості та доступності освіти, рівнем професійної підготовки вчителів та рівнем знань учнів, виявлених у міжнародних оцінюваннях (1).

У контексті підвищення уваги до природничої освіти учнів та студентів назріла необхідність удосконалити підготовку вчителів природничих

напрянків, зокрема біології, наповнити її новими формами, методами та технологіями. Аналіз науково-методичної літератури та нормативних документів дозволяє стверджувати, що недостатньо уваги приділено питанням адаптації зарубіжного досвіду щодо удосконалення та загального розвитку професійної педагогічної освіти в Україні. Наразі є потреба в узагальненні та систематизації європейського досвіду методичної підготовки майбутніх викладачів природничих наук та впровадженні кращих його здобутків у вітчизняній педагогічній освіті.

Розглядаючи вчителів як основних агентів впровадження європейської стратегії розвитку освіти, європейські інституції проголосили педагогічну освіту однією з основ європейської соціальної моделі (2). Підготовка майбутнього вчителя в університетах країн Євросоюзу здійснюється в контексті освітньої стратегії Європейського Союзу, з урахуванням культурної спадщини цих країн та базується на концепціях педагогічної освіти.

У вищих навчальних закладах Німеччини в навчальних планах майбутніх учителів біології спеціально виокремлено педагогічний модуль, який охоплює 20–25 % навчального часу. Так, у Вищій педагогічній школі міста Карлсруе для магістрів-біологів навчальним планом передбачено такі дисципліни дидактико-методичного спрямування: "Педагогічні та дидактичні основи екологічної освіти", "Екскурсійна дидактика" та "Дидактика й екологічна освіта" (2).

Особливу увагу варто приділити тематиці практичних занять з дидактики біології. Заняття передбачають висвітлення таких проблем: аналіз навчальних програм з біології; правильне формулювання мети уроку; визначення стратегій навчання, методів, прийомів та форм навчання біології; самостійне проектування навчальних посібників; освітні вимірювання; розроблення детального плану уроку; організація освітнього проекту як програми групової діяльності; розроблення інструкцій для проведення дослідів та лабораторних занять; підготовка учнів до біологічної олімпіади; спостереження за уроками біології, підготовка та проведення пробних уроків у середній школі; проведення педагогічних досліджень у навчальних закладах. Крім дидактики біології, в європейських університетах студентам пропонують й інші дисципліни природничого та методичного спрямування (3).

Особливого значення у методичній підготовці майбутніх фахівців природничих наук надають педагогічній практиці в закладах загальної середньої освіти. Так О. Локшина, аналізуючи європейські концепції професійної підготовки вчителів, акцентує на значущості професійних

знань та практичного досвіду, важливості педагогічної практики, надання пріоритету саме практичним професійним знанням у підготовці вчителя-предметника та інші (4). В європейських університетах педагогічні практики проводять у середніх школах різних типів, що забезпечує формування методичної готовності до роботи за фахом "учитель біології середніх навчальних закладів", адже "поза практикою підготовка майбутніх учителів є явищем неможливим" (5). Наприклад, у Гданському університеті (Польща) навчання біологів у магістратурі становить загалом 300 год. занять і 150 год. практики викладання, проведених у середніх школах. Студенти проходять три види практики, що відображено в навчальному плані: спостереження уроків, асистування вчителю та самостійне проведення занять.

Таким чином, методичну підготовку майбутніх учителів біології тлумачать як цілеспрямоване формування у студентів методичних компетентностей у контексті розв'язання методичних задач зі шкільного курсу біології. Важливу роль у методичній підготовці відіграють різні види педагогічної практики, які дають можливість студентам пересвідчитись у правильному виборі професії, а також забезпечують формування готовності до майбутньої професійної діяльності.

Незважаючи на те, що в рамках Європейського Союзу відсутня єдина модель підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів і кожна країна-член європейської співдружності зберігає власну систему, адаптуючи її до загальноєвропейських вимог, вирішення проблеми в цих країнах направлено на вироблення єдиних вимог до педагога, який вивчає європейську тематику. Він повинен мати вищу освіту, бути творчою особистістю, відкритою для всього нового й прогресивного, готовою до постійного підвищення свого професійного рівня, здатною озброїти учнів і студентів відповідними знаннями, уміннями й навичками.

Отже, методична підготовка майбутніх фахівців природничих наук в університетах європейського освітнього простору має практико-орієнтований характер і спрямована не лише на засвоєння певного кола методичних знань, а й формування умінь практично вирішувати реальні ситуації зі шкільної практики. Таким чином, українським ученим-педагогам доцільно більш ґрунтовно ознайомитись з досвідом зарубіжних країн з проблеми методичної підготовки викладачів природничих наук і впроваджувати кращі здобутки у вітчизняних ЗВО. Він сприятиме перетворенню професійної освіти природничого фаху на важливий фактор сталого соціально-економічного розвитку України, підвищенню її конкурентоспроможності на міжнародному рівні, створенню передумов

для професійної реалізації та самореалізації особистості. Поєднання гуманістичних традицій української педагогіки та зарубіжного досвіду виховання особистості, здатної до активних самотійних дій, дозволить створити динамічну, мобільну, конкурентоспроможну модель освітньої системи європейського рівня.

Список використаних джерел

1. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / за заг. ред. Ф. Г. Ващука. Ужгород : ЗакДУ, серія "Євроінтеграція: український вимір", 2011. С. 10–26.
2. Грицай Н. Б. Теорія і практика методичної підготовки майбутніх учителів біології: монографія. Рівне : О. Зень, 2016. 440 с.
3. Грицай Н. Б. Методика підготовки майбутніх учителів біології в європейському освітньому просторі. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 3. С. 62–67.
4. Локшина О. Європейські концепції професійної підготовки вчителів. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2011. Ч. 2. С. 204–210.
5. Педагогічна Конституція Європи. Преамбула. *Вища освіта України*. 2013. № 3. С. 110–116.

УДК 159.953:340:371.212:81'243

JEL Classification: C83, I21, D83

Подоляк М. В.,

канд. пед. наук, доцент кафедри
української та іноземних мов імені Я. Яреми,
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Гжицького, м. Львів

НЕСВІДЛОМА ПАМ'ЯТЬ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНШОМОВНИХ СЛІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ФЛЕШ-КАРТОК СТУДЕНТАМИ ЗВО

Пам'ять відіграє важливу роль в житті людини. Вона допомагає особі навчитися життєво важливих функцій, правил поведінки та здобути навички, необхідні для повноцінного життя у суспільстві. Пам'ять є важливою когнітивною

здібністю особи. Її можна тренувати, розвивати та покращувати, використовуючи різноманітні вправи та засоби. Вона відіграє важливу роль в підготовці висококваліфікованого фахівця будь якої сфери. Використовуючи пам'ять, студенти навчаються нових навичок, здобувають нові компетенції та компетентності. Передовсім це стосується вивчення іноземної мови.

Студенти використовують короткотривалу, робочу та довготривалу пам'ять для вивчення нової лексики та граматичних правил. Постійне повторення іншомовних граматичних правил та слів сприяє використанні іноземної мови без згадування правил та значень слів. Тобто навички мовлення досягають рівня автоматизму. Таким чином студенти, вивчивши значення іншомовних слів та граматичні правила за допомогою пам'яті, використовують пам'ять на підсвідомому рівні. Тобто вилучення з пам'яті попередньо завчених значень іншомовних слів та граматичних правил на підсвідомому рівні.

Важливим питання використання несвідомої пам'яті для запам'ятовування нових слів. Також актуальним є висунення та дослідження пошукової функції такої методики запам'ятовування слів у довготривалій перспективі. Таким чином, враховуючи наведені вище дані, ми вирішили дослідити застосування методології неусвідомленого запам'ятовування слів за допомогою карток разом із перекладом слів у процесі вивчення іноземної мови. Зокрема, аналіз стосується вивчення та запам'ятовування слів англійської мови.

Тому ми вирішили емпірично дослідити можливості довготривалого запам'ятовування нових слів студентами з використанням наочної демонстрації значень іншомовних слів. Для наочності ми використовували кольорові флеш-картки з іншомовним перекладом слів. У дослідженні взяли участь 82 студенти спеціальності "Ветеринарна медицина" віком 17-18 років. Студенти вивчали англійську мову в школі близько 10 років. Рівень володіння англійською мовою коливається від А1 до В2. Усі учні були поділені на чотири групи:

Групу № 1 (контрольна) 24 студенти, які мали заняття з англійської мови 3 рази на тиждень;

Група № 2 складалася з 18 студентів, які мали заняття з англійської мови 3 рази на тиждень;

Група № 3 нараховувала 21 студента, заняття з англійської мови проходили 3 рази на два тижні;

До групи № 4 увійшло 19 студентів, які відвідували заняття з англійської мови 3 рази на тиждень.

Варто зазначити, що одне заняття тривало 90 хвилин. Слова були надруковані на трьох кольорових картинках розміром 1 м x 85 см, розташованих під малюнками та супроводжених українським перекладом. Картки були на такі теми: побутові інструменти (32 слова), лабораторне обладнання (34 слова) та емоції (14 слів).

Експеримент тривав 2 семестри по 16 тижнів кожен, починаючи з вересня до травня. Процес дослідження було вирішено розділити на два етапи, відповідно до семестрів: 1 етап – перший семестр, 2 етап – другий семестр.

Дослідження розпочався з оцінювання знань студентів у форматі словникового тесту. Воно складалося з двох частин: спочатку студенти мали перекласти слова з української/англійської на англійську/українську (15 слів кожне оцінюють 2 бали); після цього їх просять доповнити речення відповідними словами (10 речень кожне 4 оцінюють 4 бали). Загальна сума, яку можуть набрати студенти на тесті, становить 100 балів.

Хронологічно тест для студентів проводився тричі протягом дослідження з такими цілями:

на початку 1 етапу: оцінити загальний рівень володіння словником англійської мови студентів та визначити, які слова вони знають;

наприкінці 1 етапу: оцінити кількість слів, які запам'яталися під час їх спостереження;

наприкінці етапу 2: оцінити кількість слів, які студенти можуть відтворити з пам'яті через 16 тижнів.

Слід зазначити, що слова з карток не використовувалися активно на заняттях, тому студенти запам'ятовували слова переважно шляхом спостереження.

Слід зазначити, що слова з карток не використовувалися активно на заняттях, тому студенти запам'ятовували слова переважно шляхом спостереження.

Кожна група студентів спеціальності "Ветеринарна медицина" вивчає англійську мову протягом одного року, що дорівнює двом семестрам. Експеримент був побудований за такими критеріями та етапами:

На початку першого етапу студенти написали тест на словниковий запас із завданням перекласти слова та заповнити пропущені слова. Їм заздалегідь не повідомили про тестування, тому вони не змогли підготуватися до нього. Однак першу групу (яка згодом стала фокус-групою) попередили, що тест буде подано, тому вони отримали слова для запам'ятовування та вивчення. Результати тесту були такими:

Група №1 (фокус-група) набрала в середньому 84 бали зі 100;

Група №2 отримала в середньому 8 балів зі 100;

Група №3 набрала в середньому 6 балів зі 100;

Група № 4 отримала в середньому 8 балів зі 100.

Ці бали свідчать про те, що групи № 2, № 3 і № 4 знали менше 5% від усього словникового запасу дослідження на початковому етапі. Студенти повинні знати менше 10% від загальної кількості слів, щоб відповідати критерію для дослідження їхніх здібностей запам'ятовування.

Усі картки, розкладені різними кольорами та супроводжувані перекладом слів, які були предметом вищезгаданого тесту, були розвішані на стінах аудиторії під час наступного заняття. Протягом усього навчального року в цьому приміщенні проходили заняття студенти 2, 3, 4 груп. Протягом усього семестру студенти мали можливість спостерігати за цими картками кожного разу, коли мали заняття з англійської мови. Слова з карток не вивчалися навмисно і використовувалися мінімально під час занять з англійської мови. Картки розвішували в різних місцях для кожної групи студентів:

У групи №2 картинки були на стіні по боках. Студенти сиділи зліва і справа від карток. Ліворуч і праворуч було по 3 картки на кожній стіні.

Група № 3 сиділа обличчям до карток на стіні; картинки були розташовані перед студентами.

У групі № 4 картки також розташовувалися перед студентами.

Таким чином, можна припустити, що студенти, які мали картки зі словами перед собою, спостерігали за ними більше, ніж студенти з картками, розміщеними збоку.

Контрольний тест, такий же, як і перший, давався студентам усіх груп наприкінці першого етапу, щоб перевірити, наскільки добре вони запам'ятали слова. Картки забрали на початку другого етапу, і студенти мали заняття в одній аудиторії. Третій контрольний тест проводився наприкінці другого етапу для всіх груп, щоб перевірити, наскільки добре нові слова з карток запам'яталися. Контрольна група запам'ятала слова та виконала тест їх знання. Вони мали заняття в іншій аудиторії, без карток, і їм дали той самий тест на слова в кінці першого та другого семестру, щоб порівняти два різні типи запам'ятовування слів.

Результати тестування наприкінці першого етапу (через 16 тижнів після початку) були такими:

Група № 1 набрала в середньому 62 бали зі 100;

Група № 2 отримала в середньому 38 балів зі 100;

Група № 3 в середньому набрала 54 бали зі 100;

Група №4 отримала в середньому 66 балів зі 100.

Наприкінці другого етапу, тобто через 32 тижні після початку курсу англійської мови, результати того самого тесту були такими:

Група №1 отримала в середньому 40 балів зі 100;

Група №2 набрала в середньому 26 балів зі 100;

Група №3 отримала в середньому 38 балів зі 100;

Група №4 в середньому набрала 48 балів зі 100.

Доцільно стверджувати, що несвідоме запам'ятовування слів може бути ефективним способом вивчення іноземних слів. Використання цієї методології може полегшити процес навчання та викладання. Повертаючись до мети дослідження, а саме проаналізувати ефективність вивчення нової лексики шляхом довільного спостереження за картками з новими словами та їх перекладом, а також дослідити потенційний період часу, протягом якого ці слова можуть зберігатися в пам'яті, і можливі результати їх відтворення через деякий час, підкреслюємо також той факт, що положення карток по відношенню до учнів відіграє значну роль у запам'ятовуванні слів. Зокрема, картки, розміщені перед учнями, дають кращі результати для запам'ятовування слів у порівнянні з картками, розміщеними збоку. Інший результат дослідження полягає в тому, що чим частіше студенти спостерігали за картками, тим кращими були результати.

Результати показали, що цей метод є продуктивним способом підтримки процесу вивчення нової лексики. Візуальні засоби вивчення нової інформації ефективно використовуються викладачами для представлення нової лексики.

Таким чином можемо зробити висновок, що пам'ять відіграє важливу роль у процесі вивчення іноземної мови студентами ЗВО. Результати нашого дослідження потенційно можуть знайти широке практичне застосування у навчанні в університеті. Слід зазначити, що найкращий спосіб використання методу довільного спостереження за словами на картках – це пов'язувати його з вивченням нової лексики та її активним використанням в усному та письмовому мовленні. Поки викладач презентує нову лексику та виконує практичні вправи для її вивчення, він/вона може повісити картки з цими словами на стіні перед студентами, щоб полегшити процес навчання.

Список використаних джерел

1. Brady T. F., Konkle T., Alvarez G. A. A review of visual memory capacity: Beyond individual items and toward structured representations. *Journal of Vision*. 2011. Vol. 11, No. 5. P. 4–4.

2. Bui D., McDaniel M. Enhancing learning during lecture note-taking using outlines and illustrative diagrams. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*. 2015. Vol. 4. P. 129–135.

3. Butler A. Repeated testing produces superior transfer of learning relative to repeated studying. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*. 2010. Vol. 36, No. 5. P. 1118–1133.

4. Gathercole S., Baddeley A. The role of phonological memory in vocabulary acquisition: A study of young children learning new names. *British Journal of Psychology*. 1990. Vol. 81. P. 439–454.

5. Hanggi D. Differential aspects of visual short and long-term memory. *European Journal of Cognitive Psychology*. 1989. Vol. 1. P. 285–292.

6. Smith A., Floerke V., Thomas A. Retrieval practice protects memory against acute stress. *Science*. 2016. Vol. 354. P. 1046–1048.

7. Standing L. Learning 10000 pictures. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*. 1973. Vol. 25. P. 207–222.

УДК 378.147:37.013.42

JEL Classification: I21, J24, Q40

Попова І. О.,

канд. техн. наук, доцентка кафедри електротехніки
і електромеханіки імені професора В. В. Овчарова,
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного, м. Запоріжжя

Чаусов С. В.,

канд. техн. наук, доцент кафедри електротехніки
і електромеханіки імені професора В. В. Овчарова,
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного, м. Запоріжжя

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ-ЕНЕРГЕТИКІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ ЕЛЕКТРОТЕХНІКИ

Українське суспільство і промисловість потребує не стільки великої чисельності фахівців-енергетиків, скільки фахівців з універсальністю знань. Тому головною метою модернізації освіти є посилення професійної підготовки

здобувачів, які були б здатні вирішувати виробничі, наукові завдання у тісному зв'язку із завданням збереження та збагачення людських цінностей. У педагогіці активно обговорюється проблема вдосконалення освітнього процесу шляхом використання компетентнісного підходу [1-3].

Розв'язання окресленої проблеми започатковане у працях А.Л.Андреева [5], А.В.Хуторського [6] І.О. О.В. Овчарук [7], О.І. Пометун [8], Дж. Равена [9], та інших вітчизняних і закордонних педагогів-науковців.

Показниками професійної компетентності фахівця за [5] є: *професійна* позиція фахівця – система сформованих настанов і ціннісних орієнтацій, ставлень і оцінок внутрішнього та оточуючого досвіду, реальності і перспектив, а також власні досягнення фахівця, які визначають його діяльності, поведінки, спілкування, місце і роль в службовій діяльності і повсякденному житті; індивідуально-психологічні особливості – стійке поєднання різних структурно-функціональних компонентів психіки, які зумовлюють індивідуальність фахівця, неповторний стиль його діяльності, поведінки і втілюються у конкретних якостях професійної діяльності; акмеологічні інваріанти фахівця – внутрішні чинники, які зумовлюють потребу в активному саморозвитку, продуктивній реалізації творчого потенціалу в праці і просування до власних вершин досконалості у професійній сфері.

Проаналізуємо досвід підготовки здобувача-енергетика на прикладі теоретичних основ електротехніки (ТОЕ) і проблеми, у формування професійної компетентності здобувачів-енергетиків в процесі вивчення ТОЕ.

Професійна компетентність фахівця, в свою чергу, має наступну структуру: *загальнолюдська компетентність* (загальнокультурна, моральна, політична, соціальна, інформаційна, комунікативна, етична, екологічна, валеологічна); *загальнонаукова компетентність* (методологічна, теоретична, методична, дослідницька); *загально професійна компетентність* (загально фахова, економічна, технічна, правова, психологічна, педагогічна); *фахова компетентність* (технологічна); *функціональна компетентність* (стратегічна, менеджерська, управління суб'єктами та об'єктами діяльності, виконавча); *особистісна компетентність* (мотиваційна, ауто психологічна, регуляторна, адаптивна, навчальна).

Нова парадигма освіти щодо підготовки здобувачів-енергетиків має забезпечувати переосмислення досвіду їх підготовки, враховувати такі принципово нові підходи до її обґрунтування: розуміння необхідності обґрунтування методології формування професійної компетентності у

здобувача-енергетика у процесі його професійної підготовки у ЗВО; пошук адекватних теоретичних засад щодо дослідження педагогікою, психологією, філософією освіти, соціологією, інформатикою та юриспруденцією педагогічних явищ, які стосуються формування професійних компетенцій у здобувача-енергетика в процесі його підготовки у ЗВО; розуміння необхідності формування професійної компетентності здобувача-енергетика як під час навчальної, так і поза навчальної роботи; вивчення, систематизація і творче використання позитивного національного та світового досвіду підготовки здобувачів-енергетиків; зміна стереотипів щодо сприйняття особистості здобувача-енергетика та усвідомлення необхідності формування його творчої особистості й основних видів компетентностей; інноваційне уявлення про місце, роль, завдання і функції сучасного фахівця-енергетика в системі суспільних, виробничих і міжособистісних стосунків у системі енергетики країни; розуміння необхідності принципово-нової спрямованості педагогічних досліджень щодо підготовки здобувачів-енергетиків до професійної діяльності.

Дисципліна ТОЕ спрямована на отримання здобувачами інформації щодо електромагнітних процесів в електричних і магнітних колах постійного і змінного струмів та в електрообладнанні, яке працює на постійному і змінному струмі та перехідних процесах, що відбуваються в них під час роботи [10, 11]. Дисципліна зорієнтована на вивчення електромагнітних процесів у лінійних і нелінійних колах постійного струму, лінійних й нелінійних колах змінного струму та під час перехідних процесів в лінійних колах, необхідних для аналізу роботи електроенергетичного, електротехнічного та електромеханічного обладнання, відповідних комплексів і систем. Метою вивчення дисципліни є навчити студентів методам розрахунку у електричних колах, відповідних перетворень енергії, в засвоєнні основних понять та законів, пов'язаних з практичним використанням електричних та магнітних явищ при перехідних процесах в лінійних електричних колах, оволодінні методами аналізу і основами розрахунку перехідних процесів в електричних колах постійного та змінного струмів та умінню використовувати їх для вирішення практичних проблем у професійній діяльності.

Завдання дисципліни полягає у засвоєнні сутності фізичних явищ та фізичних процесів, які відбуваються в нелінійних електричних і магнітних колах постійного і змінного струмів, основних законів нелінійних магнітних кіл, математичного запису законів теоретичні основи електротехніки та

одиниць вимірювання електричних і магнітних величин; методам аналізу електричних і магнітних кіл та перехідних процесів в лінійних і нелінійних колах.

Для успішного засвоєння дисципліни ТОЕ необхідні знання, уміння й навички попередніх дисциплін: "Фізика" (розділ електрика та магнетизм), "Вища математика", "Електротехнічні матеріали". Під час вивчення ТОЕ здобувач-енергетик набуває наступні загальні компетентності: здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

Основною фаховою спеціальною компетентністю здобувача-енергетика є здатність вирішувати практичні задачі із залученням методів математики, фізики та теоретичні основи електротехніки [12]. Результатами вивчення теоретичних основ електротехніки для здобувача-енергетика є: знати і розуміти теоретичні основи метрології та електричних вимірювань, принципи роботи пристроїв автоматичного керування, релейного захисту та автоматики, мати навички здійснення відповідних вимірювань і використання зазначених пристроїв для вирішення професійних завдань; здійснювати аналіз процесів в електроенергетичному, електротехнічному та електромеханічному обладнанні, відповідних комплексах і системах; обирати і застосовувати придатні методи для аналізу і синтезу електромеханічних та електроенергетичних систем із заданими показниками; уміти оцінювати енергоефективність та надійність роботи електроенергетичних, електротехнічних та електромеханічних систем; вміти самостійно вчитися, опановувати нові знання і вдосконалювати навички роботи з сучасним електрообладнанням, вимірювальною технікою та прикладним програмним забезпеченням; застосовувати придатні емпіричні і теоретичні методи для зменшення втрат електричної енергії при її виробництві, транспортуванні, розподіленні та використанні.

Здобуття загальних і фахових компетенцій здобувачами-енергетиками компетентності здійснюється за рахунок вивчення теоретичного матеріалу на лекційних заняттях. Під час виконання лабораторних робіт здобувачі-енергетика опановують електротехнічні терміни, визначення та символи; суть фізичних явищ в електротехніці; формулювання та математичні записи основних законів теоретичні основи електротехніки; запам'ятовують одиниці вимірювання електричних та магнітних величин, співвідношення між ними; їхні умовні графічні позначення в електричних

колах; суть фізичних процесів в них, фізичні явища, які спостерігаються в електротехнічних пристроях, навчаються і вміють: складати принципові та розрахункові схеми електричних кіл, вимірювати основні електричні та неелектричні величини; експериментально визначати параметри трифазних електричних кіл синусоїдного струму та кіл несинусоїдного струму; визначати похибки вимірювань та розрахунків; самостійно здійснювати пошук потрібної електротехнічної інформації.

Отже, головним з принципів професійного розвитку здобувачів енергетиків визначено реалізацію компетентнісного підходу до розвитку їх фахової кваліфікації, що передбачає необхідність переходу від кваліфікації, яку фахівець-енергетик здобуває один раз і назавжди, до компетентності, яка дозволяє мобільно змінювати професійну діяльність

Список використаних джерел

1. Омельченко Л. М., Керницький О. М. Проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців енергетичного профілю у сучасних умовах. *Вісник КДУ імені Михайла Остроградського*. 2010. Вип. 3 (62), ч. 1. С. 169–171.
2. Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 125 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 716 с.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.
5. Андреев А. Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа. *Педагогика*. 2005. № 4. С. 19–27.
6. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64.
7. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід та українські перспективи. *Бібліотека з освітньої політики*. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
8. Пометун О. С. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*. 2005. № 1. С. 65–69.
9. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы: пер. с англ., изд. 2-е, испр. Москва : Когито-Центр, 2001. 142 с.
10. Попова І. О., Чаусов С. В. Освітні концепції у навчальному процесі здобувачів-енергетиків закладів вищої освіти. *Modern research in science and*

education : Proceedings of the 1st International scientific and practical conference (Chicago, 14–16 вересня 2023 р). С. 206–215.

11. Попова І. О., Чаусов С. В. Поєднання навчання та виробництва при підготовці здобувача-енергетика ЗВО. Innovative development of science, technology and education : Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference (Vancouver, 16–18 листопада 2023 р). С. 410–415.

12. Попова І. О., Чаусов С. В. Сучасні детермінанти розвитку soft skills випускників-енергетиків. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (31 серпня 2023 р). Переяслав, 2023. Вип. 96. С. 38–42.

**Research
Europe.org**